

Universitetet i Stavanger

Skjødesløse opportunister eller kalkulerte krigere

-
En Mixed Methods studie i norske spesialstyrkers forståelse
av risiko

Masteroppgave i risikostyring og sikkerhetsledelse
skrevet av Bjørn-Erik Solli våsemesteret 2018

MASTERGRADSSTUDIUM I
Risikostyring og sikkerhetsledelse

MASTEROPPGAVE

SEMESTER:

Vårsemester 2018

FORFATTER:

Bjørn-Erik Solli

VEILEDER:

Førsteamanuensis, Dr. Lillian Katarina Stene

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Skjødesløse oppportunister eller kalkulerte krigere – En Mixed Methods studie i norske spesialstyrkers forståelse av risiko

---

EMNEORD/STIKKORD: Risiko, Risikopersepsjon, Risikostyring, Sikkerhetsstyring, Forsvaret, Forsvarets spesialstyrker, Marinejegerkommandoen, Forsvarets spesialkommando, Mixed Method Research, Explanatory Sequential Design

---

SIDETALL: 128 (inkludert litteraturliste og vedlegg), hvorav 8 sider til forside, innholdsfortegnelse med mer, 75 sider oppgavetekst, 4 sider figurer, 8 figurer med tabeller, 3 sider litteraturliste og 29 sider med vedlegg

STAVANGER, 19. oktober 2018.....

Sammendrag

Bakgrunn

Militær voldsmakt er i mange sammenhenger politikeres siste utvei. Når politikerne velger å anvende militære styrker gjøres det for å oppnå politiske målsetninger. Da beslutter politikerne på vegne av befolkningen å påta nasjonen, soldatene og seg selv risiko. I den forbindelse er det interessant å vite hva de involverte tenker om risiko.

Hensikt

Denne masteroppgaven er resultatet av et studentprosjektet som har hatt til hensikt å avdekke hvordan nasjonens "skarpeste" militære maktmiddel oppfatter og tenker om risiko. Dette arbeidet har tatt utgangspunkt i forfatterens hypotese om at *"Norske militære spesialstyrker har en begrenset forståelse av fenomenet risiko"*.

Forskningsdesign

Studentprosjektet benytter ett Mixed Methods forskningsdesign som omtales som "det forklarende sekvensiell designet". Hvorav man først innhenter kvantitativ data. For så å innhente kvalitativ data for å nyansere funnene fra det kvantitative datagrunnlaget. Avslutningsvis analyserer holdbarheten i problemstillingen med utgangspunkt de innhentede dataene.

Empiri

Hele Forsvarets spesialstyrker fikk tilsendt en spørreundersøkelse. 29% av populasjonen samtykket til og fullførte spørreundersøkelsen. Herunder 27% av Marinejegerkommandoen, 23% Forsvarets spesialkommando og 59% Forsvarets spesialstyrker stab. Noe som samlet sett gav en feilmargin på mindre enn 7% innen ett 95% konfidensintervall. For innhenting av kvalitativ data ble syv personer intervjuet. Hvorav to fra Marinejegerkommandoen, tre fra Forsvarets spesialkommando og to fra Forsvarets spesialstyrker stab.

Konklusjon

Fra et strengt akademisk standpunkt kan man hevde at det er hold i hypotesen, men dersom man tillater seg å se på innholdet i hva som blir sagt og ikke henge seg opp i semantikk knyttet til hvordan man ordlegger seg vil man se at Forsvarets spesialstyrker har en dypere og mer helhetlig forståelse for fenomenet risiko enn hva Forsvarets styringsdokumenter gir grunnlag for.

Basert på funnene i denne oppgaven anbefales Forsvarets spesialstyrker å gjøre tiltak på fire områder; styring med hensyn til risiko, tilegning av et mer pragmatisk perspektiv på risiko, enhetlig internutdanning om risiko og tette potensielt "risikokulturelle" gap til samvirkepartnere.

Forord

Først vil jeg takke Torgeir Mørkved og Frank Steder ved Forsvarets Forskningsinstitutt. Hadde ikke du, Torgeir, tatt initiativet til å introdusere meg for Frank ville mitt læringsutbytte av denne skriveprosessen vært mye mindre. Frank, med din hjelp har jeg fått tilgang på et betydelig større datagrunnlag enn hva jeg kunne forestille meg. Det har gitt meg utfordringer av en helt annen dimensjon enn hva jeg ville klart uten din hjelp. Det har også gitt meg et mye bedre innblikk i hva det vil si, og til tider følelsen av, å være en "ekte" forsker.

Forsvaret ved Forsvarets spesialstyrker og Forsvarets Høgskole fortjener også en stor takk. En takk for at dere lot meg "bruke dere" for min egen læring og utvikling. Det setter jeg veldig pris på. Spesielt vil jeg da takke alle som stilte opp og svarte på undersøkelsen og intervjuer. Det er dere som har gitt meg mest å tenke på. Jeg vil samtidig også rette en spesiell takk til Sikkerhetsinspektør ved Forsvarets spesialstyrker Øystein Juell for sin entusiasme for temaet og rollen som døråpner.

Universitetet i Stavanger fortjener den største takk av alle. Uten flere år med ivrig presentasjon av pensum og utfordring til refleksjon hadde jeg aldri ervervet den kunnskapen og de holdningene jeg har trengt for å kunne skrive en oppgave som denne. Bjørn Ivar Kruke og Odd Einar Olsen takk for deres entusiasme og smittende formidling av kunnskap og holdninger. Terje Aven, vi har aldri møttes, men dine tanker og formuleringer har ett så gjennomgripende tak på pensum at du også har formet mange av mine tanker om risiko og risikostyring.

Lillian Katarina Stene du har vært ett stabilt anker i virkeligheten i gjennom denne prosessen. Der usikkerheten har vært som størst både for innholdet og gjennomføringsevnen har du med stødig hånd i form av konstruktive, men kritiske bemerkninger pekt fremover. Tusen takk.

Astrid du har nok en gang vist deg som den viktigste personen i mitt liv. Du har tatt den største belastningen med min ambisjon for dette studie og denne oppgaven. Jeg er deg evig takknemlig.

Ærbødigst

Innhold

1	INNLEDNING	1
1.1	Bakgrunn.....	2
1.2	Hypotese og problemstilling.....	3
1.3	Avgrensning	4
1.4	Oppgavens struktur	4
1.5	Hensikten med studien	4
2	KONTEKST.....	5
2.1	Hva er en spesialstyrke?	5
2.2	Spesialoperasjoner.....	6
2.3	Spesialstyrker i Norge	8
2.3.1	Organisering og kommandoforhold.....	10
2.3.2	Ordning for militært ansatte	11
2.3.3	Spesialoperatører	12
2.3.4	Stab og støttepersonell.....	13
3	TEORI.....	14
3.1	Militær spesialstyrketeori	14
3.1.1	Relativ stridsoverlegenhet	16
3.1.2	Seks prinsipper for spesialoperasjoner	20
3.2	Risiko	21
3.2.1	Objektiv risiko	22
3.2.2	Effekten av forskjellige perspektiver på risiko	26
3.2.3	Oppfattelsen av risiko et psykologisk perspektiv	30
3.2.4	Filosofiske perspektiver på risiko	33
3.2.5	Beskrivelser og definisjoner av risiko benyttet i spørreundersøkelsen.....	35
3.3	Oppsummering av det teoretiske grunnlaget	37
4	FORSKNINGSDESIGN OG METODE	38
4.1	Forskningsdesign	38
4.1.1	Mulige metodiske tilnærminger	38
4.1.2	Valg av metodisk tilnærming.....	39
4.1.3	Valgt metodisk tilnærming	40
4.2	Innsamling av data	41
4.2.1	Spørreundersøkelse	41
4.2.2	Intervju	46

4.3	Metodekritikk	47
4.3.1	Svakheter ved valgt metode	47
4.3.2	Svakheter ved spørreundersøkelsen	47
4.3.3	Svakheter ved intervjuene	47
4.3.4	Svakheter ved forfatterens rolle	48
4.3.5	Hva kunne vært gjort på en annen måte	49
5	RESULTATER / PRESENTASJON AV EMPIRI	50
5.1	Presentasjon av data fra spørreundersøkelse	50
5.1.1	Respondentene	50
5.1.2	Beskrive risiko	52
5.1.3	Oppfattelse av å bli utsatt for risiko	54
5.1.4	Bevissthet knyttet til sitt forhold til risiko	56
5.1.5	Innflytelse på risikoforståelse	59
5.2	Presentasjon av data fra intervjuene	59
5.2.1	Intervjuobjektene	59
5.2.2	Vurdering av spørreundersøkelsen	60
5.2.3	Beskrive av risiko	67
5.2.4	Oppfattelse av å bli utsatt for risiko	68
5.2.5	Bevissthet knyttet til sitt forhold til risiko	71
5.2.6	Innflytelse på risikoforståelse	72
5.2.7	Tilleggsopplysninger og utdypende kommentarer	73
6	DISKUSJON / ANALYSE	75
6.1.1	Beskrive risiko	75
6.1.2	Oppfattelse av å bli utsatt for risiko	79
6.1.3	Bevissthet knyttet til sitt forhold til risiko	84
6.1.4	Innflytelse på risiko forståelse	86
7	KONKLUSJON	88
7.1	Anbefaling til Forsvarets spesialstyrker	88
	REFERANSER	89
	VEDLEGGSLISTE	93

FORKORTELSER OG MILITÆRE BEGREPER BENYTTET I OPPGAVEN

CQB - Close Quarter Battle
DA - Direkte aksjoner
FFI - Forsvarets forskningsinstitutt
FS - Forsvarets spesialstyrker
FSK - Forsvarets spesialkommando
FSST - Forsvarets spesialstyrker stab
HAHO - High Altitude High Opening
MA - Militær assistanse
MJK - Marinejegerkommandoen
NATO - NORTH ATLANTIC TREATY ORGANISATION
OF - Offiser
OR - Other Rank (Vervet og befal)
ORM - Operational Risk Management
SOF - Special Operations Forces
SOP - Standard operasjonsprosedyre
SR - Spesiell rekognosering

LISTE OVER TABELLER I OPPGAVEN

Nr	Beskrivelse	Side
1	Ansvars og oppgavefordeling mellom vervede, befal og offiserer	12
2	Militærteoriens fire pilarer	15
3	Etiske kontrollspørsmål for beslutninger knyttet til risiko	34
4	Spørreundersøkelsens del 1	41
5	Spørreundersøkelsens del 2 - Beskrivelse av risiko	42
6	Spørreundersøkelsens del 2 - Oppfattelse av risiko	43
7	Spørreundersøkelsens del 2 - Bevissthet i forhold til risiko	44
8	Spørreundersøkelsens del 2 - Innflytelse på risikoforståelse	45
9	Oversikt over intervjuobjekter	58
10	Differanse mellom Q12 og revidert Q12 - Vurdering av risikoaktivitet	63

LISTE OVER TABELLER I OPPGAVEN

Nr	Beskrivelse	Side
1	Organisatorisk plassering av Forsvarets spesialstyrker i Forsvaret	11
2	Relativ stridsoverlegenhet	17
3	Relativ stridsoverlegenhet for angrepet på Eben Emael	18
4	Relativ stridsoverlegenhet for angrepet på Tirpitz	18
5	Relativ stridsoverlegenhet med forskjøvet sårbarhetspunkt	19
6	Seks prinsipper for spesialoperasjoner	20
7	Risikomatrise / Grovanalyse	25
8	Tredimensjonal risikomatrise	26
9	Fire myter om natur, kultur og risiko	28
10	Den forklarende sekvensielle forskningsprosessen	39
11	Svarprosent for hele populasjon	49
12	Demografisk fordeling av respondenter	51
13	Besvarelse av Q8 - Risiko...	52
14	Besvarelse av Q10 - Beskrivelse av risiko	52
15	Besvarelse av Q11 - Utsettelse for risiko	53
16	Besvarelse av Q12 - Vurdering av risikoaktivitet	54
17	Besvarelse av Q7 - Vurdering av egen risikobevissthet	55
18	Besvarelse av Q9 - Vurdering av å utsette seg selv og andre for risiko	56
19	Besvarelse av Q13 - Vurdering av organisatorisk risikobevissthet	56
20	Besvarelse av Q14 - Innflytelse på risikoforståelse	57
21	Revidert besvarelse av Q12 - Vurdering av risikoaktivitet	62
22	Differanse mellom Q12 og revidert Q12 - Vurdering av risikoaktivitet	62
23	Forsvarets spesialstyrker og Luftforsvaret plassert i myter om natur, kultur og risiko	79

1 Innledning

"All bruk av militære styrker er en risikabel form for politisk kommunikasjon" (Heier & Kjølberg 2013:11). Dette ble tydelig illustrert da USA, Storbritannia og Frankrike den 13. april 2018 bombet utpekte mål i Syria. Angrepene ble gjennomført som en uttalt reaksjon på den påståtte bruken av kjemiske våpen fra det syriske regimet i byen Douma 7. april 2018. Kristoffer Egeberg (2017) beskriver i boken "Fredsnasjonen Norge" den norske bruken av nettopp militære styrker, herunder i krig og konflikt fra Tysklandsbrigaden etter den andre verdenskrig frem til kampen mot ISIL¹ i nyere tid. Egeberg beskriver noe av den risikoen som har blitt tatt av politikere og soldater når sistnevnte på vegne av nasjonen utsettes for krigens natur; en ikke ubetydelig politisk risiko på vegne av nasjonen og de berørte soldatene. Soldatene tok personlig og kollektiv risiko i krig og konflikt som en følge av politiske avgjørelser. Den mest målbare konsekvensen av denne risikoen er de 85 soldatene som døde i internasjonal tjeneste for Norge i nevnte periode. 10 soldater har blitt drept som følge av kamphandlinger i Norges engasjement i Afghanistan. Blant disse er den mest profilerte soldaten marinejeger og krigshelten Trond Bolle (ibid). Noe forenklet vil det fra et risikostyrings- og politisk perspektiv være mulig å argumentere for at tapet av 0,58 soldater for hvert år i Afghanistan er akseptabelt, veid opp mot den politiske og samfunnssikkerhetsmessige gevinsten. Det er et betydelig omfang av potensielle konsekvenser ved anvendelse av militære styrker, da også utover døde soldater. Det er derfor naturlig å tenke at det påligger politiske og militære ledere et stort ansvar når de velger å sende ut og forvalte militære styrker i krig og konflikt.

I både NATO og Forsvarets fellesoperative doktriner beskrives operasjoner gjennomført av spesialstyrker blant annet ved å si at *"Politiske og militære hensyn som kan kreve [...] vilje til å akseptere en grad av militær og politisk risiko som ikke er vanlig for konvensjonelle operasjoner"* (Forsvaret 2014:118; NATO 2009:1-1). Noe som henstiller til å tenke at det vil påligge et enda større ansvar for politiske og militære

---

¹ ISIL, eller Den islamske staten i Irak og Levanten, er internasjonalt anerkjent på tvers av religiøse og politiske ideologiske grunnlag som en ekstrem islamistisk terrororganisasjon.

ledere ved anvendelse av spesialstyrker enn ved anvendelse av konvensjonelle styrker. Richard Utne (2017) avdekket i arbeidet med sin masteroppgave ved Universitetet i Stavanger at aktører som skal samvirke i et dimensjonerende maritime scenario i nordområdene ikke i har samme perspektiv på risiko, noe som kan være problematisk når man skal samordne innsatsen for å nå et felles mål. Jan Marius Nilsen (2016) beskriver i sin masteroppgave fra Forsvarets Høgskole at kadetter² ved Hærens krigsskole i signifikant større grad enn et tilfeldig utvalg av den sivile befolkningen innehar en fysisk, prestasjons- og eksistensiell risikovillighet. Med et slikt utgangspunkt fremstår det som interessant å avdekke hvordan nasjonens ”skarpeste” militærpolitiske virkemiddel, nemlig spesialstyrkene, selv oppfatter risiko; både for spesialoperatørene selv, så vel som støttepersonellet som skal samvirke med dem og de som skal planlegge og beslutte å anvende dem for å nå sine målsetninger.

1.1 Bakgrunn

I et militært hovedkvarter vinteren 2015 ble det presentert to planlagte operasjoner for sjefen til en spesialoperasjonsavdeling. For begge operasjonene ble det presentert konklusjoner på ”måleparameterne”; *risk to mission* og *risk to force*. Den første operasjonen var en oppklaringsoperasjon der styrken skulle oppholde seg langt fra fienden og kun observere disse. Dette skulle de gjennomføre i et terreng som for det første ville gjøre det krevende å oppdage dem, deretter enda mer krevende å angripe dem. De skulle operere over mange dager og langt fra egne styrker. Den andre operasjonen var et presisjonsangrep mot en terrorcelle som oppholdt seg i en stor bygning i sentrum av en av landets største byer. Her skulle styrken flys inn med helikoptre, entre bygget ved å fire seg ned på taket med et 30 meter langt tau uten sikringsutstyr utover solide skinnhansker og lærstøvler. Deretter skulle styrken sloss seg igjennom bygningens rom til alle terroristene var enten drept eller arrestert.

Under fremleggingen av planene ble nevnte måleparameter presentert på følgende måte. Operasjon 1: ”Risk to mission – Høy, Risk to force – Høy”. Operasjon 2: ”Risk to mission – Høy, Risk to force – Høy”. Før styrkesjefen godkjente operasjonene ble det

---

² Kadetter er et internasjonalt anvendt begrep for å omtale elever ved grunnleggende offisersutdanning som eksempelvis det som gis ved Norges tre krigsskoler.

diskutert flere forhold, og under diskusjonene ble det blant annet gitt utsagn som *"det er en viss risiko for å bli værfast på fjellet"* og *"jeg er villig til å ta risikoen om den skulle inntreffe"*. Styrkesjefen godkjente operasjonene og de ble iverksatt.

Fra en akademisk forståelse av risiko inneholder dette eksemplet tre potensielle feil. Det ser ut som at to operasjoner med tilsynelatende stor forskjell i sannsynlighet for, og alvorlighetsgrad av konsekvenspotensiale, gis samme risikoverdi. Samtidig benyttes begrepet risiko i ett tilfelle som synonym for sannsynlighet og i et annet tilfelle som synonym for konsekvens. Det er ikke ubetydelig hvilke ord vi benytter for å beskrive fenomener eller forhold vi ønsker å kommunisere. Mer presist kan det sies som at *"[o]rdene er tankenes redskap, blir ordene sløve, blir tankene sløve"* (Faarlund 2016: 164). Er norske spesialstyrkers forståelse av risiko så upresis som eksempelet kan gi inntrykk av, eller gir det ett feilaktig bilde? Dersom eksempelet er representativt, gir det grunnlag for å tenke at de som skal være et av nasjonens skarpeste militære virkemidler har sløve mentale redskaper knyttet til risiko. Hvis det viser seg at det er forhold som ikke fanges opp av eksemplet over, og som "frikjenner" styrken, kan dette være forhold det er verdt å avdekke og lære av. Består spesialstyrkene av topptrente, men skjodesløse opportunister, eller er de kalkulerte krigere som vet noe vi ikke vet?

1.2 Hypotese og problemstilling

Eksemplet fra vinterøvelsen 2015 gir grunnlag for at prosjektet denne oppgaven bygger på kunne ta utgangspunkt i følgende hypotese:

"Norske militære spesialstyrker har en begrenset forståelse av fenomenet risiko"

For å kontrollere hypotesens validitet er det nødvendig å stille spørsmål som, når de er besvart, vil kunne gi grunnlag for å konkludere om dens validitet. Til dette anvendes en problemstilling med utledede forskningsspørsmål.

Oppgavens problemstilling er:

"Har personellet som tjenestegjør i Forsvarets spesialstyrker en begrenset forståelse av fenomenet risiko?"

Problemstillingens utledede forskningsspørsmål er:

- Hvordan beskriver personellet i Forsvarets spesialstyrker risiko?
- Hvordan oppfatter personellet i Forsvarets spesialstyrker risikoene de blir utsatt for?
- I hvilken grad personellet i Forsvarets spesialstyrker har et bevisst forhold til

risiko?

- Hva påvirker risikoforståelsen til personellet i Forsvarets spesialstyrker?

1.3 Avgrensning

Arbeidet med denne oppgaven er av hensyn til tilgang på populasjonene og omfang av et studentprosjekt avgrenset til kun å omfatte norske og militære spesialstyrker.

1.4 Oppgavens struktur

Etterfulgt av dette innledningskapittelet består oppgaven av kapittel to som har til hensikt om å gi leserne en tilfredsstillende forståelse for populasjonen oppgavens undersøkelser er rettet mot. Videre redegjøres det for to teoretiske utgangspunkt for å analysere datamaterialet i kapittel tre. Hvorav ett er militærteoretisk og sånn sett tett knyttet opp mot nevnte kontekst, mens det andre er teori knyttet til risiko. Dette gjøres fra et "risikoteknisk", psykologisk og filosofisk perspektiv. Så følger kapittel fire med kritisk gjennomgang av oppgavens metodiske fundament, før datamateriale presenteres i kapittel 5. Deretter i kapittel seks drøftes og analyseres datamaterialet opp mot det teoretiske grunnlaget før konklusjonen presenteres i kapittel syv. Oppgaven har flere vedlegg for å gi leserne mulighet til å se på detaljer som ikke tillegges plass i oppgaven, men likevel er viktige bidrag til resultatet.

1.5 Hensikten med studien

Hensikten med studien er tredelt. For det første har den til hensikt å kunne bidra til økt selvinnsikt for norske spesialstyrker, dernest for å kunne gi relevante beslutningstakere økt innsikt i styrkenes forhold til risiko og avslutningsvis et ønske om gi andre mulighet til å lære av spesialstyrkene dersom funnene skulle vise seg å være relevante.

2 Kontekst

Å få et konkret bilde på hva spesialstyrker er og hvordan de opererer kan være krevende for personell som står utenfor disse styrkene. Dette kapittelet er derfor tiltenkt å kaste lys på spesialstyrker for å skape en nødvendig bakgrunnskunnskap før man presenteres relevant teori, datainnsamling, empiri, drøfting og konklusjon. Det vil av hensyn til oppgavens omfang, og at den ikke kan inneholde sikkerhetsgradert informasjon kun bli presentert en begrenset beskrivelse av spesialstyrker og spesialoperasjoner.

2.1 Hva er en spesialstyrke?

Det finnes mange forskjellige militære styrker, mange av dem er enkle å skille i den forstand at enkelte opererer til havs, noen i luften og andre på land. Også internt innenfor denne tredelingen kan man enkelt skille på luftforsvarsavdelinger som benytter helikopter fra de som benytter jagerfly. For landoperative styrker skiller man gjerne mellom kamp avdelinger og støtteavdelinger. Eksempelvis Brigade Nord's 2. Infanteribataljon og Sambandsbataljonen. Noen avdelinger er konstruert rundt en form for nisjekapasitet som eksplosivrydding ved Minedykkerkommandoen og bording av fartøy ved Kystjegerkommandoen. Denne typen avdelinger kan omtales som spesielle avdelinger. I den forstand at de innehar spesielle kapabiliteter andre avdelinger normalt ikke har. De nisjeavdelingene er likevel ikke spesialstyrker.

Spesialstyrker er myteomspunnet og beskrives feilaktig (Hammersmark 2010, Jensen 2014). Filmbransjens sensasjonalisering av spesialstyrker for å selge filmer ved å fokusere på voldsbruk og visuelle faktorer som eksplosjoner er en sterk bidragsyter. I denne sammenheng overdrives spesialstyrkenes kapabiliteter til nesten supermenneskelige nivåer, samtidig som man ikke gir et korrekt bilde av hva spesialoperasjoner er. Videre har flere tidligere medlemmer av spesialstyrker skrevet bøker og bidratt i filmer. Disse har også tjent på overdrivelser for å selge sine bøker og promotere egen virksomhet. Spesialstyrkene selv må også påta seg en del av "skylden" da de gjerne fokuserer på spektakulære oppgaver som gisselredning fremfor ikke voldelige aspekter ved styrken når de skal demonstrere sine kapabiliteter for publikum eller beslutningstakere (Ibid). Samtidig har spesialstyrker et særskilt behov for å bli skjermet fra omverdenen for å sikre sitt komparative fortrinn (Hammersmark 2010). *"Spesialstyrkene er [derfor] omgitt av betydelig hemmelighold, og mer åpenhet kan bidra til å sprengre myter"* (Melien 2012:11). Spesialstyrker ulike konvensjonelle

styrker i at de ikke er spesialisert på samme måte. I 2012 lanserte Forsvaret noen rekrutteringsfilmer for sine spesialstyrker. Der beskrev tidligere sjef for Marinejegerkommandoen kommandørkaptein Tom Robertsen spesialstyrker på følgende måte "[...] spesialstyrka e de styrkan som har generelle kapasiteta og de konvensjonelle styrkan faktisk er spesialistan. Spesialstyrka e mer sammenlignbar med poteten de ska kunne brukes i et vidt spekter av oppgava. Hvor kanskje kvert oppdrag e unikt. Til forskjell fra konvensjonelle styrka [...]" (Forsvaret 2012b:0.00-0.30s).

Den amerikanske forskeren Roberg G. Spulak Jr. (2007:1) omtaler spesialstyrker ved å si "*Special Operations Forces (SOF) are small, specially organized units manned by carefully selected people using modified equipment and trained in unconventional applications of tactics against strategic and operational objectives.*" Som den kommende redegjørelsen for spesialoperasjoner vil vise er det egenskapene og kapabilitetene til spesialstyrkene og ikke nødvendigvis de enkelte arbeidsoppgavene som skiller dem fra konvensjonelle styrker. Blant annet det at noen konvensjonelle styrker vil være i stand til å gjennomføre enkelte oppgaver som inkluderes i omfanget til spesialoperasjoner, men så lenge de ikke er i stand til å løse hele spekteret av oppgaver vil disse fortsatt være konvensjonelle. Spesialstyrker kan kanskje enklest beskrives som styrker innehar spesialet utvalgt personell som er trent, utrustet og organisert for å kunne gjennomføre hele spekteret av spesialoperasjoner, eller på "godt norsk" spesialoperasjonsstyrker.

2.2 Spesialoperasjoner

Å beskrive hva spesialoperasjoner er gjøres "enklest" ved å si at det er de operasjonene konvensjonelle styrker ikke er i stand til å gjennomføre, eller ikke er i stand til å gjennomføre med tilfredsstillende grad av risiko (Ljøterud 2016). Det norske Forsvaret og NATO beskriver spesialoperasjoner som "*militære aktiviteter utøvd av spesielt utpekte, organiserte, trente og utstyrte styrker ved bruk av operasjonsteknikker og metoder som ikke er vanlige for konvensjonelle styrker. Disse aktivitetene utøves i [...]*" et spekter av konflikter selvstendig, integrert "*eller koordinert med konvensjonelle styrker*" for å oppnå politiske eller militære målsetninger. "*Politiske og militære hensyn kan kreve fordekt, skjult eller diskrete metoder, og vilje til å akseptere en grad av militær og politisk risiko som ikke er vanlig i konvensjonelle operasjoner*" (NATO 2009:1-1; Forsvaret 2014:118). Spesialoperasjoner blir i så måte komplementære til, og ikke en erstatning for konvensjonelle operasjoner (Ljøterud 2016). Det er derfor naturlig at det som ansees som spesialoperasjon i dag ikke nødvendigvis vil bli ansett som spesialoperasjoner i fremtiden. Spesialoperasjoner må sees i lys av gjeldende

kontekst for militæroperasjoner generelt og den aktuelle konflikten spesielt. Dersom morgendagens konvensjonelle avdelinger gjennomfører operasjoner slik dagens spesialstyrker gjør, vil morgendagens spesialoperasjoner utvikle seg til noe nytt (Hammersmark 2010; Ljøterud 2012). Spesialoperasjoner kan også beskrives på denne måten:

”Special operations are missions to accomplish strategic objectives where the use of conventional forces would create unacceptable risks due to Clausewitzian friction³. Overcoming these risks requires special operations forces that directly address the ultimate sources of friction through qualities that are the result of the distribution of the attributes of SOF personnel” (Spulak 2007:1)

Spesialstyrker og spesialoperasjoner beskrives tidvis som illustrert i denne oppgaven på en lite konkret måte. Hva menes med å ha generelle kapasiteter, være spesielt utvalgt, ukonvensjonell tilnærming, for stor risiko for konvensjonelle styrker og hvilke særegne kvaliteter har SOF personell? For å operasjonalisere spesialoperasjoner har man definert tre prinsipielle oppgaver som utgjør det spekteret av spesialoperasjoner det tidligere ble referert til i beskrivelsen av spesialstyrker. Disse oppgavene er spesiell rekognosering (SR), direkte aksjoner (DA) og militær assistanse (MA).

SR er informasjonsinnhenting som har til hensikt å skape grunnlag for beslutningstakere på strategisk og operasjonelt nivå ved å svare på disse beslutningstakernes kritiske og tidskritiske informasjonsbehov. Dette kan gjøres ved fysisk tilstedeværelse i et ellers utilgjengelig operasjonsområde av hensyn til lokal fiendtlig overlegenhet, utfordrende tilgjengelighet eller politisk sensitivitet. SR-operasjoner med evnen til å gi tidsriktig strategisk etterretning er krevende og normalt er spesialstyrker en av få militære resurser som er i stand til å etterlever så høye krav. SR fokuserer normalt på områdevurderinger, trusselvurderinger, målvurderinger og effektvurderinger knyttet til gjennomførte angrep.(NATO 2009; Hammersmark 2010; Melien 2012; Ljøterud 2012; Forsvaret 2014; Jensen 2014).

---

3 Karl Philip Gottlieb von Clausewitz er en Prøyssisk offiser og anerkjennes ofte som en av de to viktigste og til nå tidløse militære tenkere. Han benytter begrepet friksjon for å beskrive hvordan virkeligheten i krig kan være mer krevende enn hva man ser for seg når man planlegger operasjoner. I den forstand at man opererer i en tilværelse der man møter motstand. (Børresen 2017)

”[DA] er offensive operasjoner som er definert i omfang og målsetning, for å ta, ødelegge, forstyrre, fange eller utnytte mål av høy verdi” (Forsvaret 2014:120). Disse kan for enkelhets skyld beskrives som kortvarige presisjonsangrep. Det være seg i form av direkte angrep gjennomført av spesialstyrker eller angrep gjennomført med avstandsleverte våpen som flybomber ledet av spesialstyrker. Direkte aksjoner inkluderer også operasjoner omtalt som offensiv rekognosering hvor man lokaliserer mål for så å angripe disse. Direkte aksjoner har normalt spesifikke og begrensede målsetninger samt at utførelsen har en begrenset varighet.

Der SR og DA innebærer bruk av militærmakt direkte mot en motstander fremstår MA primært som indirekte bruk av militærmakt. NATOs doktrine deler MA i trening og assistanse, mens Forsvarets doktrine benytter inndelingen; Trening, rådgivning, mentorering og partnering. I praksis vil det si at MA kan bidra til kapasitetsbygging fra klasseromsundervisning i ett land med fred til en støttende deltakelse i andre styrkers utførelse av SR og DA i krig. Kjernen i begge doktrinene er støtte til vennligsinnede styrker for å oppnå en styrkeøkonomisk fordel ved å supplere lokale styrker med et begrenset styrkebidrag som kan oppnå en større operasjonell eller strategisk effekt enn hva volumet på styrkene normalt skulle tilsi (NATO 2009; Hammersmark 2010; Melien 2012; Ljøterud 2012; Forsvaret 2014; Jensen 2014). Norske spesialstyrker har primært blitt benyttet til militær assistanse siden de startet mentorering av det afghanske spesialpolitiet i Kabul. Norsk MA har siden da også inkludert kapasitetsbygging som del i kampen mot ISIL og kapasitetsbygging i Sahelregionen (Regjeringen 2016; Regjeringen 2018).

Det er ikke unormalt at man kun omtaler SR, DA og MA når man omtaler spesialoperasjoner (Ljøterud 2012, 2016). Likevel er ikke de tre prinsipielle oppgavene en fullverdig beskrivelse av hva spesialoperasjoner kan innebære. NATO og Norge med flere opererer også med ”sekkeposten” tilleggsoppgaver. Dette innebefatter oppgaver som opprørsbekjempelse, kontraterror, gisselrednings-operasjoner og liaisonering mellom ulike aktører en konflikt. Felles for spesialstyrkers relevans til disse tilleggsoppgavene er deres særegne egenskaper og høye treningsstandard kombinert med en iboende fleksibilitet (NATO 2009; Hammersmark 2010; Melien 2012; Ljøterud 2012; Forsvaret 2014; Jensen 2014).

2.3 Spesialstyrker i Norge

Norges første spesialstyrker ble etablert under den andre verdenskrig og danner det historiske og kulturelle grunnlaget for de moderne spesialstyrkene. Shetlandsgjengen,

Norwegian Independent Company No 1, kjent som kompani Linge, Fallskjermkompaniet og No 5 Troop 10 Interallied Commandos opphørte å eksistere etter 1945. Enkelt personer fra disse spesialstyrkene som blant andre Jens Anton Paulson gikk inn i Forsvaret og var blant annet med på å bygge opp Heimevernet. I flere tiår var det ingen norske spesialstyrker, men to avdelinger som utviklet seg i retning av å bli spesialstyrker. Etter mange år med hjelmdykking som eneste form for militær dykking etablerte Forsvaret i 1953 Marinens froskemannsavdeling på Bolærne i Oslofjorden. Hensikten med avdelingen var å muliggjøre "strandrekognosering" i forkant av landgangsoperasjoner og fjerning av eksplosiver som eksempelvis miner under vann. Ni år senere i 1962 ble Hærens fallskjermjegerskole etablert for å gi Hæren muligheten til å sette inn styrker i et operasjonsområde ved bruk av fallskjerm. Ambisjonen var å gi infanteriets jegertropper og kavaleriets patruljetropper denne kapasiteten. Marinens froskemannsavdeling og Hærens fallskjermjegerskole utviklet seg på forskjellige måte, men ble begge starten på Forsvarets to spesialstyrker.

Froskemannstjenesten ble i 1967 delt i to. Defensive kapasiteter som uskadeliggjøring av undervannsminer ble utgangspunktet for Minedykkerkommandoen, og de offensive kapasitetene omtalt som angrepssvømming med fokus på sabotasje og rekognoseringsoperasjoner dannet grunnlaget for Marinejegerkommandoen. For Hærens del startet veien til sin spesialstyrke med den vernepliktig fallskjermjegerutdanningen som har vært kjerneaktivitet i Hærens Fallskjermjegerskole fra starten i 1962. Med utgangspunkt i terrorhandlinger i Europa på begynnelsen av 70-tallet ble det besluttet å etablere egne kontraterror kapasiteter i Norge. Terror er å anse som kriminalitet og politiets anliggende. Det ble derfor i 1975 besluttet å etablere en slik enhet i politiet, og denne enheten er i dag er kjent som beredskapstroppen. Den opplevde faren for at terrorister ville kunne angripe norske oljeplattformer lå til grunn for lå til grunn for beslutningen om å etablere en kontraterrorstyrke i Forsvaret. Den ble hetende Forsvarets spesialkommando, erklært operativ i 1984 og var en hemmelig avdeling i Hærens jegerskole.⁴ Den nye kategorien spesialsoldater, spesialjegere, ble rekruttert fra fallskjermjeger og marinejegere (Melien 2012). Mens Marinejegerne i sin utvikling knyttet bånd til, og hentet kompetanse fra den amerikanske marinens

---

4 Hærens fallskjermjegerskole endret navn til Hærens jegerskole i 1971.

”Underwater Demolition Team” forgjengerne til dagens NAVY SEALs, så man til britiske 22 Special Air Service og Special Boat Service når man skulle utdanne spesialjegere (Hammersmark 2010; Melien 2012).

Veien fra pioneravdelinger med spesialisering innen å operere under vann og fallskjerminnsetning til fullt operative spesialstyrker var ikke fri for risiko. Noe som ved flere anledninger resulterte i tjenesterelaterte dødsfall. Tor Jørgen Melien (2012:397) lister i sin bok *”Forsvarets hemmelige soldater – Norske spesialstyrker 1940-2012”* opp totalt 29 dødsfall, hvorav 19 er relatert til enten dykking eller fallskjermhopping. To av dødsfallene fra nyere tid er knyttet til trening på bording av fartøy, mens ytterligere to dødsfall fra samme tidsperiode er resultat av fiendtlige kamphandlinger.

På 90 tallet var ikke politisk og militær ledelse i Norge opptatt av spesialstyrker og deres kapasiteter. Volum og tilstedeværelse i Nord-Norge sto sentralt i analyser fra Forsvarets forskningsinstitutt og militærfaglige råd til politikerne (Hammersmark 2010; Melien 2012). Bruken av spesialstyrker i internasjonale operasjoner var sentral i å endre den negative trenden på 90-tallet. Som en følge av denne deltakelsen ble militære og politiske ledere bevisst den strategiske verdien av spesialstyrker. Noe som gav rom for vekst og utvikling fra slutten av 90-tallet. Det var i denne perioden Forsvarets Spesialkommando gjorde de siste utviklingstrekkene for å kunne omtale seg selv som en fullspektrum spesialstyrke (Hammersmark 2010). I 2013 ble Marinejegerkommandoen og Hærens Jegerkommando / Forsvarets Spesialkommando⁵ trukket ut av forsvarsgrenene og samlet under en felles ledelse i den nyopprettede driftsenheten Forsvarets Spesialstyrker (Forsvarsdepartementet 2012). Norsk spesialstyrker har i en periode på over 60 år utviklet seg fra å være små nisjeavdelinger via å være spesialiserte eliteavdelinger til fullspektrum spesialstyrker.

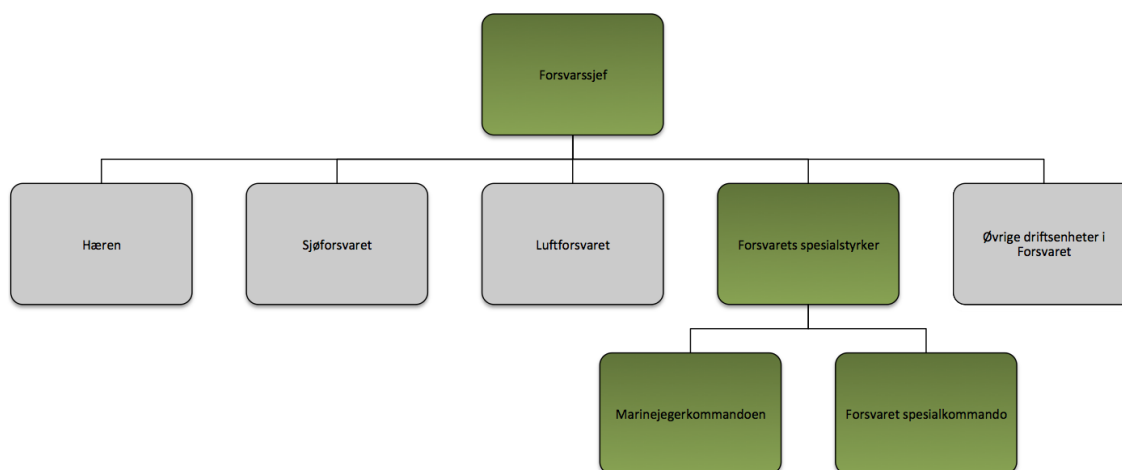
2.3.1 Organisering og kommandoforhold

Forsvaret er blant annet delt i driftsenheter som i hovedsak ledes av generaler og admiraler. Disse lederne svarer direkte til Forsvarssjef Admiral Haakon Bruun-Hansen.

---

⁵ Hærens jegerskole endret navn til Hærens Jegerkommando i 1997, og videre til Forsvarets Spesialkommando/Hærens Jegerkommando i 2006. For Avdelingen i forbindelse med etableringen av driftsenheten Forsvarets spesialstyrker endret navn til Forsvarets spesialkommando.

Forsvarets spesialstyrker (FS) er en slik driftsenhet og ledes av Generalmajor Torgeir Gråtrud. (Forsvaret 2018b) FS består av tre avdelinger. Utover Marinejegerkommandoen (MJK) og Forsvarets spesialkommando (FSK) består FS også av Forsvarets spesialstyrker stab. (FSST) Denne staben har "ansvare[t] for overordnede ledelse og videreutvikling av forsvarets to spesialavdelinger" (Forsvaret 2018c).

Figur 1 – Organisatorisk plassering av Forsvarets spesialstyrker i Forsvaret

2.3.1.1 Forsvarets spesialkommando

Forsvarets spesialkommando er en fleksibel og operativ spesialstyrke som med høy reaksjonsevne og kvalitet løser nasjonale og internasjonale oppdrag. Spesialstyrkene er i stand til å samle informasjon og gjennomføre offensive operasjoner langt inne på fiendtlig territorium. I fredstid støtter avdelingen politiet med terrorbekjempelse ved eksempelvis olje- og gassinstallasjoner til havs, fartøy i norske farvann og installasjoner på land. (Forsvaret 2018c)

2.3.1.2 Marinejegerkommandoen

"Forsvarets maritime spesialstyrke deltar som en integrert del av moderne krigsoperasjoner. Marinejegerkommandoen løser oppdrag som stiller særlige krav til grundig planlegging, hurtig reaksjon, høy presisjon, skjult gjennomføring, dristighet, mot og evne til å operere selvstendig." (ibid)

2.3.2 Ordning for militært ansatte

Forsvarets militære personell "organiseres" i henhold til ordning for militært ansatte av 1. Januar 2016. Dette medfører at personellet fordeles på to komplementære karrieremessige søyler, henholdsvis en for spesialister og en for generalister. Der vervede mannskaper og befalsutdannede ledere samlet sett omtales som andre grader

forkortet OR (Other Ranks) mens personell med militær akademisk utdannelse eller sivil akademisk utdannelse i form av minimum bachelorgrad kombinert med grunnleggende offiserskurs omtales som offiserer forkortet OF. OR-søylen utgjør det som populært omtales som spesialistkorpset, mens OF er generalistene og søylen deres utgjør offiserskorpset. Forsvarets (2015a) implementeringsplan for ordning for militært tilsatte illustrer forskjellene mellom OR og OF på følgende måte:

OF 1-9 Offiserer	OR 5-9 Befal	OR 2-4 Grenaderer og konstabler
Ledelse, kommando og kontroll	Utøvende lederskap	Oppfølgende lederskap (OR 4)
Breddekompetanse	Dybdekompetanse	Dybdekompetanse
Militær akademisk utdanning	Fagutdanning eller funksjonsrettet akademisk utdanning	Fagutdanning eller funksjonsrettet akademisk utdanning
Fagkompetanse	Fagspesialister	Fagspesialister
Sette sammen og føre kommando over flere funksjonelle enheter	Utvikling og ledelse av funksjonelle enheter	Del av funksjonelle enheter
Operasjonell kompleksitet	Faglig kompleksitet	Faglig kompleksitet
Vertikal karriere	Horisontal- og fagkarriere	Horisontal- og fagkarriere

Tabell 1 – Ansvars og oppgavefordeling mellom vervede, befal og offiserer (Forsvaret 2015a:8)

2.3.3 Spesialoperatører

Sersjantmajor Ingar Lund, med bakgrunn fra Forsvarets spesialkommando, beskrev i spesialoperatører en rekrutteringsfilm ved å si; *"En spesial[operatør] skal kunne løse alle typer militære oppdrag. Han skal kunne løse kontraterroroppdrag, men også klassiske spesialstyrkeoppdrag. Han skal kunne jobbe under alle klimatiske forhold."* (Forsvaret 2012a:0.30-0.44) Med andre ord skal en spesialoperatør være en spesielt allsidig soldat. Den tidligere nevnte forskeren Robert G. Spulak Jr. (2007) fremhever spesialoperatørenes spesielt høye nivå innen generelle egenskaper til sammenlikning med resten av populasjonen militært personell. Man kan med denne forskningen som utgangspunkt si at specialsoldater har spesielt gode forutsetninger for å håndtere den akkumulerte påkjenningen det medfører å være i krig. Dette stresset kan man si at *"en gjennomsnittlig specialsoldat behersker [...] på en måte som bare unntakstilfellene blant de konvensjonelle styrkene gjør"* (Ljøterud 2012:26). Den spesielle utvelgelsen som er sentral for spesialstyrker refererer til utvelgelsesprosessen for spesialoperatørene. Når Lund beskriver hva som kreves for å bli spesialoperatør sier han *"ikke minst så kreves det betydelig vilje og evne til å tåle ubehag over lang tid."* (Forsvaret 2012a:1.06-1.12) Måten det gjennomføres på varierer naturlig nok i noen grad fra nasjon til nasjon og avdeling til avdeling. (Melien 2012) Forenklet kan man si

at den er krevende og består av tre momenter; først et krevende opptak før man får starte på utdannings og seleksjonsåret og avslutningsvis må holde mål som spesialoperatør i avdelingens kampskvadroner før man godkjennes noe som samlet sett tar omtrent to år (Forsvaret 2012a; Melien 2012; Bakkeli 2013). Tom Bakkeli siterer i sin bok om FSK sjefen for en kampskvadron som sier *"Personellet vårt utgjør den største forskjellen på oss og konvensjonelle styrker. [...] På grunn av seleksjon, utdanning, erfaring og understøttelsen har vi et langt større spekter av ferdigheter, kunnskap og utstyr å spille på for å løse ulike situasjoner"* (Ibid:183). Når Lund skal beskrive spesialoperatørene sier han *"det er vanskelig å gi noen enkel beskrivelse av en normal [spesialoperatør] fordi de kommer i alle former og fasonger. Vi har store og vi har små, vi har folk med brede skuldre og folk med smale skuldre, vi har bønder og vi har akademikere"* (Forsvaret 2012a:1.30-1.43).

2.3.4 Stab og støttepersonell

Understøttelsen av spesialoperatørene er i følge den pensjonerte amerikanske admiralen og tidligere sjefen for de amerikanske spesialstyrkene William H. McRaven en nødvendighet for muligheten for å lykkes med spesialoperasjoner. Flere av historiens mest spektakulære spesialoperasjoner hadde ikke vært mulig å gjennomføre uten omfattende støtte innen etterretning, logistikk og spesialistkompetanse. (McRaven 1995) Kampskvadronene gis slik støtte i form av avdelingenes organisk støtteressurs som en integrert del av spesialstyrkenes organisasjon i form av stab og støtteskvadroner. Med stabspersonell menes vervede, befal og offiserer som tjenestegjør i stabene til en av de taktisk spesialstyrke som MJK og FSK eller høyere nivå som eksempelvis FSST. Felles for staber er at de normalt dekker det som omtales som stabsfunksjoner, herunder personellforvaltning, etterretning, operasjoner, logistikk, planlegging, samband, øving og økonomi. Utøvende støttekapasiteter etablert for å kunne støtte kampskvadronene er gjerne organisert i egne skvadroner. Eksempelvis kan dette organiseres som skvadroner med ansvar for taktisk støtte, innsetning, samband, styrkebeskyttelse og stridstren⁶. (Hammersmark 2010; Melien 2012) I disse

---

⁶ Stridstren er et konvensjonelt begrep som beskriver taktiske militære avdelinger som innehar kompetanse til og kapasitet til å gjennomføre både etterforsyninger og teknisk vedlikeholdsstøtte i en stridsteknisk ramme som del av en militære operasjon.

skvadronene er det ikke nødvendigvis spesialoperatører. De kan likevel også inneha erfarne spesialoperatører som fokuserer på understøttelse av kampskvadronene.

3 Teori

Dette studentprosjektet er orientert rundt ett ord; *risiko*, så enkelt, men samtidig komplisert. Det er derfor naturlig at det her blir gitt den bred redegjørelse for begrepet sett fra et teoretisk fundamentert standpunkt. Samtidig er det grunnet særegenheten til spesialstyrker også hensiktsmessig å redegjøre kort for det vitenskapelige grunnlaget for militærteori og spesialstyrketeori.

3.1 Militær spesialstyrketeori

En stor andel av den militære profesjonen hviler på folkelig kunnskap, herunder erfaringslærte fremgangsmåter, teknikker og prosedyrer. Videre er det mye taus kunnskap og praktiske ferdigheter i hvordan militærmakt utøves. Det ligger vitenskapelig kunnskap fra mange faglige disipliner til grunn for spesifikke militære kapasiteter som Sjøforsvarets fartøy, Hærens kampkjøretøy og Luftforsvarets flymaskiner. Eksempler kan være nautikk, kjemi og fysikk. Disse vitenskapelig disiplinene er nødvendig for å "lage sverdet", men de sier lite om hvordan man kan vinne i kamp ved bruk av "sverdet". Det er sistnevnte problemstilling militærvitenskapen søker å besvare. Utdfordringen til militærvitenskapen er dens manglende evne til å etterleve naturvitenskapens strenge krav om etterprøvbarehet ved å gjenskape den vitenskapelige testen gjentatte ganger. Krieger er uforutsigbare i sin natur, og selv om det er mange felles trekk mellom dem, er ingen krieger helt like. Det finnes vitenskap i form av militærhistorie som beskriver tidligere krieger, men det er når man skal lage et vitenskapelig fundamentert teoretisk grunnlag for å vinne med "sverdet" neste gang, man møter på problemer med naturvitenskapens strenge krav. Dette er ikke utelukkende et problem for militærvitenskapen. Også samfunnsvitenskapen ha utfordringer med å etterleve naturvitenskapens ideal (Høiback 2012; Johannessen 2017). Harald Høiback hevder derfor at i militærvitenskapen er forskningsmetodikken "viktigere" enn det teoretiske innholdet, i den forstand at teoriens validitet hviler på kvalitetene til forskeren og forskningsprosessen fremfor naturlover. Militærvitenskapen har historisk sett hatt noen flere utfordringer enn samfunnsvitenskapen. I ønsket om å vinne den neste krigen har forskningen gjerne vært utviklet av høytstående offiserer på bestilling fra militærstrategisk og politisk nivå og den har vært tiltenkt strategisk effekt. Det har heller ikke vært ønskelig med åpenhet knyttet til forskningen og dens

resultater, noe som medfører at forskningen på militære problemstillinger ikke alltid har etterlevd Robert Mertons krav til vitenskap, i form av universalisme, fellesskap, nøytralitet og organisert skepsis (Høiback 2012).

Militærteori forstås som *"en vitenskapelig frembringelse, analyse og systematisering av kunnskap om bruk av militærmakt, med den hensikt å kunne forklare og forstå krig, som igjen kan bidra til å nå overordnede, og i siste instans politiske målsetninger på en effektiv og hensiktsmessig måte"* (Høiback 2012:68). Militærteori kan beskrives som å utvikles fra

	Kvantitativ	kvalitativ
Induksjon	Operasjonsanalyse / regresjonsanalyse og lignende.	Militærhistorie
Deduksjon	Spillteori, simuleringer og lignende.	Aksiomatiske systemer

Tabell 2 – Militærteoriens fire pilarer (Høiback 2012:57)

fire pilarer. For det første kan operasjonsanalyser sammenliknes med meteorologiske analyser der man for eksempel ved bruk av modeller basert på empiri forsøker å forutse mulige fremtidige utfall. Denne tilnærmingen kan egne seg meget godt til taktiske og tekniske problemstillinger. Spillteoriens motsatte tilnærming er mer krevende og har ikke samme oppslutning blant militærteoretikere. Militærhistorie utgjør grunnfjellet for de fleste militærteoretiske argumentasjonene, der man søker å validere nye teorier med tidligere krigshistoriske utfall. For aksiomatiske systemer, hvor man legger forutsetninger til grunn for utvikling av teori, har man innen militærteori eksempler hvor politisk ideologi og religion utgjør forutsetning for tenkningen med varierende kvalitet på det militærteoretiske utfallet. I samlebetegnelsen militærteori finner vi teori om de mest fremtredende formene for militærmakt, herunder sjømakt, landmakt og luftmakt. Militærteorien begrenser seg ikke til kun disse: det finnes også teori om mindre fremtredende aspekter ved militærmakt. Det er blant disse vi finner teori om bruk av spesialstyrker (Høiback 2012).

Når man utvikler en militærteori om eksempelvis bruk av spesialstyrker gjør *"ikke det at man har en teori satt sammen av naturlover som alltid vil lede til seier, men at man har*

kunnskap som er systematisk frembrakt på måter som gjør at det er grunn til å feste mer lit til dem enn til andre tanker man har som ikke har fremkommet på samme måte” (Høiback 2012:76). Det er produsert lite spesialstyrketeori, og det som er skrevet tar tilnærmet kun utgangspunkt i et amerikansk perspektiv. Dette er uheldig, da det amerikanske forsvarets størrelse, innretning og ressurstilgang er unikt i et globalt perspektiv. Nasjonalt har det blitt skrevet et fåtall masteroppgaver ved Naval Postgraduate School i USA og Forsvarets høgskole. I tillegg er noe forskning gjennomført i regi av Forsvarets forskningsinstitutt. (Ljøterud 2012)

3.1.1 Relativ stridsoverlegenhet⁷

Admiralen William McRaven utviklet i forbindelse med sin masteroppgave på Naval Postgraduate School spesialstyrketeorien som blant annet handler om begrepet ”Relative superiority”. Masteroppgaven fra 1993 ble i 1995 publisert i bokform. McRavens spesialstyrketeori er utviklet i tråd med to av militærteoriens pilarer, herunder operasjonsanalyse og militærhistorie. McRaven analyserer åtte militærhistoriske eksempler på spesialoperasjoner opp mot sin teori om relativ stridsoverlegenhet og seks prinsipper for spesialoperasjoner. Følgelig kommer det her en forklaring av det teoretiske grunnlaget, samt en forenklet fremstilling av hans demonstrasjon av teoriens validitet. Når det gjelder McRavens utgangspunkt for å utvikle spesialstyrketeori består den både av styrker og svakheter. Som spesialoperatør fra den amerikanske marinen er McRaven det som omtales som Navy SEAL. Ved tidspunktet han utarbeidet sin masteroppgave hadde han gjort flere års tjeneste som offiser og spesialoperatør, noe som taler for at hans praktiske og teoretiske innsikt i spesialoperasjoner var god. U.S. Navy SEALs har i all hovedsak fokus på offensive operasjoner, noe som kan være en medvirkende årsak til at teorien hans er rettet mot DA. Det er likevel aspekter ved relativ stridsoverlegenhet og hans prinsipper for spesialoperasjoner som vil kunne være relevant for SR og MA (Ljøterud 2012).

Relativ stridsoverlegenhet kan enklest beskrives som en tilstand som kan eksistere mens en generelt sett liten angripende styrke oppnår en potensielt avgjørende

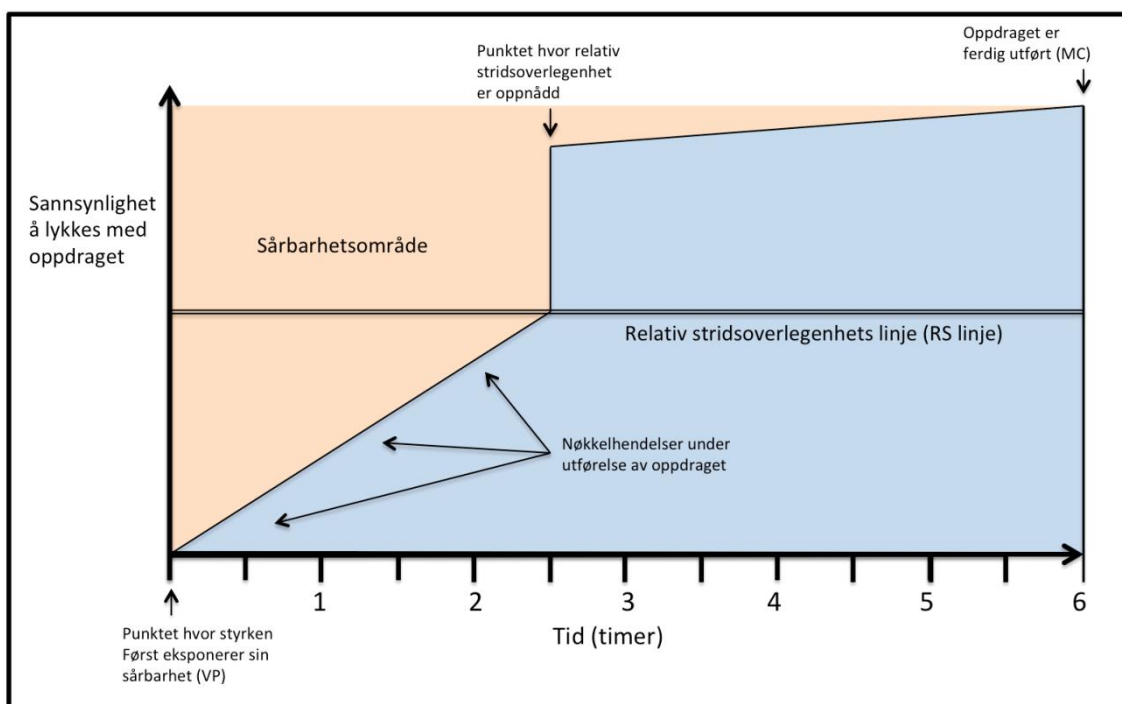
---

⁷ Relativ stridsoverlegenhet er Ståle Ljøteruds oversetning av McRavens begrep om relativ superiority (Ljøterud 2012)

overlegenhet over en større eller spesielt godt forsvart fiende. I denne tilstanden vil en kvantitativ mindre styrke kunne benytte det Karl Von Clausewitz omtaler som krigens friksjon til sin fordel, til tross for den angripende styrkens tallmessige underlegenhet. Mens både spesialstyrkene og deres kvantitativt overlegne motstander påvirkes av den denne friksjon har spesialstyrkene ha bedre forutsetninger til å håndtere den. Tidspunktet hvor relativ stridsoverlegenhet oppnås ansees av McRaven som et sentralt øyeblikk i spesialoperasjonen. Fra det tidspunktet er spesialstyrken overlegen sin fiende, men må opprettholde initiativet og momentet i operasjonen for å utnytte handlingsrommet. Dersom styrken "mister" den relative stridsoverlegenheten, vil det være spesielt krevende, om ikke umulig å gjenerobre.

Det sentrale øyeblikket der relativ stridsoverlegenhet oppnås kan være før kamphandlinger starter. Eksempelvis når miniubåtene som fremførte styrkene for å plassere eksplosivladninger på Tirpitz i Kåfjord klarte å passere de tyske "antiubåtsikkerhets-nettet". (Se figuren under) Opprettholdelsen av relativ stridsoverlegenhet stiller i følge McRaven krav til det Karl von Clausewitz omtaler som moralske faktorer, herunder mot, intellekt, dristighet og utholdenhet (McRaven 1995).

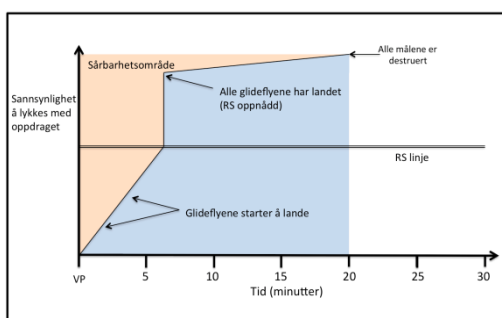

Figur 2 – Relativ stridsoverlegenhet (McRaven 1995:7)

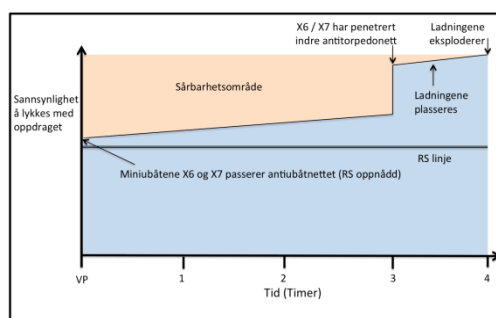
For å illustrere konseptet benytter McRaven en grafisk fremstilling hvor X-aksen indikerer tid fra en styrke potensielt er eksponert for fienden til oppdraget er gjennomført («mission complete»), mens Y-aksen gir uttrykk for sannsynligheten for at

operasjonen blir vellykket. Linjen som følger overkanten av det blå området markerer stridutviklingen. Det blå arealet under streken illustrerer derfor muligheten for å lykkes, mens det resterende arealet uttrykker operasjonens sårbarhet. Uavhengig av disse forholdene går det en vannrett dobbeltrukket strek gjennom grafen. Denne symboliserer "vippepunktet" for relativ stridsoverlegenhet. Det vil si at der det blå arealet krysser denne dobbeltrukne linjen oppnås relativ stridsoverlegenhet.

For å oppnå en vellykket operasjon er det ønskelig å redusere sårbarhetsarealet. En faktor som da blir vesentlig er tid, i den forstand at jo mindre tid man benytter for å overkomme sårbarheter, oppnå relativ overlegenhet og fullføre operasjonen, jo mindre blir sårbarhetsarealet. For å redusere "sårbarhetsarealet" er det hensiktsmessig å identifisere nøkkelhendelser som kan bidra til å oppnå den relative stridsoverlegenheten. På denne måten vil man i større grad kunne håndtere den nevnte friksjonen militære styrker utsettes for i kamp og krigshandlinger. Tidsregningen i grafen starter fra det tidspunktet styrken potensielt kan eksponere sin sårbarhet for motstanderen. Denne sårbarheten trenger ikke å være et resultat av stridskontakt, men

Figur 3 – Relativ stridsoverlegenhet for angrepet på Eben Emael (McRaven 1995:59)

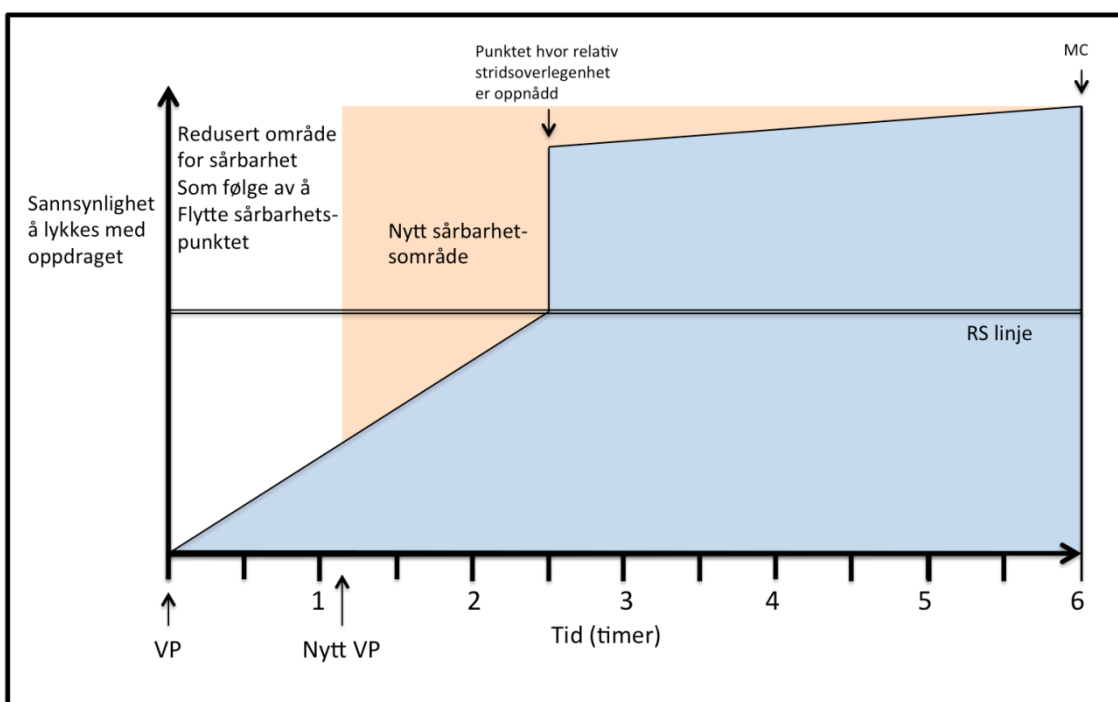

Figur 4 – Relativ stridsoverlegenhet for angrepet på Tirpitz (McRaven 1995:223)

kan også være som følge av man er innenfor motstanderens våpen og sensorrekkevidde. Figur 3 og 4 illustrerer McRavens "generiske" utgangspunkt for relativ stridsoverlegenhet følger to grafer der dette demonstreres for spesifikke historiske spesialoperasjoner. Disse er hentet fra to av de åtte krigshistoriske eksemplene McRaven benytter for å validere teorien sin. Den første grafen illustrere hvordan spesialtrente tyske kommandosoldater angrep det antatt uangripelige fortet i Eben Emael, bemannet av totalt 650 belgiske offiserer, befal og soldater. Tyskerne ble fløyet inn med nyutviklede glidefly som "kræsmlandet" i fortet, slik at de uskadde soldatene kunne angripe det fra innsiden og destruere fortets våpenplattformer. Dette muliggjorde den konvensjonelle styrkens fremføring over tre strategisk viktige broer. Kommandosoldatene var sårbare for luftvernsskyts mens de var i luften, men så fort de hadde landet inne i fortet hadde de med overraskelse, hurtighet og sin handlekraft

opnådd relativ stridsoverlegenhet og lyktes følgelig med sin operasjon.

Det andre grafen viser hvordan McRaven fremstiller relativ stridsoverlegenhet for det britiske angrepet på det tyske krigsskipet Tirpitz mens det lå i Kåfjord. McRaven illustrerer her at det mest sårbare punktet var når miniubåtene var i prosess med å unngå antiubåtnettene til de tyske styrkene. Det var også det samme tidspunktet de oppnådde relativ stridsoverlegenhet, men som grafen viser var de fortsatt forholdsvis sårbare frem til de passerte det indre antitorpedonetten. Fra da var det kun feil fra angrepsstyrken som kunne bidra til at operasjonen ble mislykket. Disse to eksemplene demonstrerer behovet for å adressere valget av startpunktet for grafen med sårbarhetspunktet (VP). Operasjonene starter potensielt lenge før styrkene eksponerer sin sårbarhet for motstanderens våpensystemer. Disse to eksemplene demonstrerer behovet for å adressere valget av startpunktet for grafen med det som defineres som det mest sårbare punktet. Det er også fremtredende når man ser på disse to eksemplene er at man i det siste eksemplet allerede har oppnådd relativ stridsoverlegenhet når man er på sitt mest sårbare, mens man i det første er på sitt mest sårbare før man evner å opprette relativ stridsoverlegenhet.

Figur 5 – Relativ stridsoverlegenhet med forskjøvet sårbarhetspunkt (McRaven 1995:385)

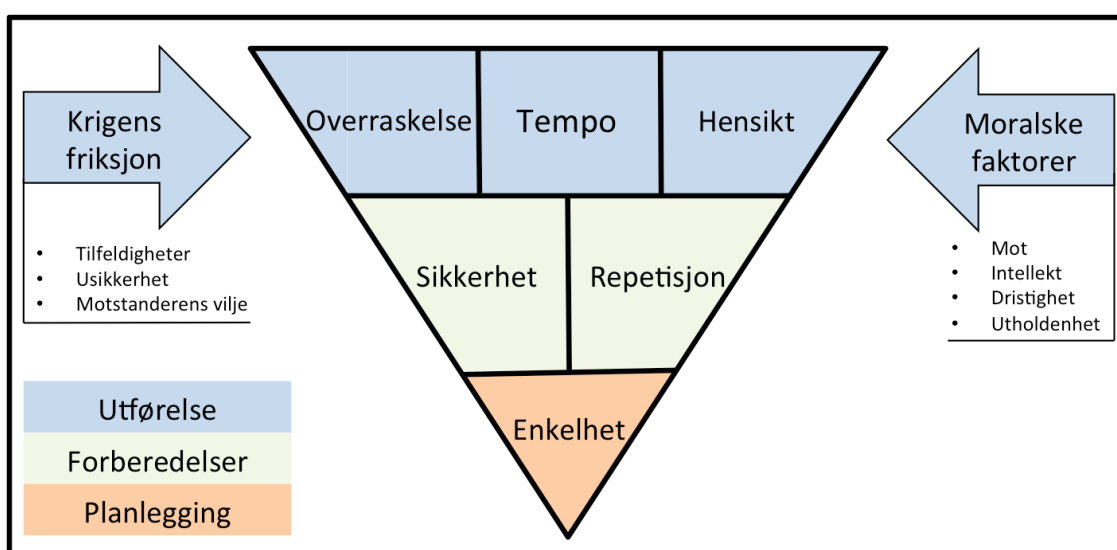
Det vil for alle slike operasjoner være fordelaktig å kunne forskyve sårbarhetspunktet så nærme punktet der man oppnår relativ stridsoverlegenhet som mulig. Det er derfor vesentlig å ha et bevisst forhold til egen sårbarhet og truslene man står ovenfor for å kunne redusere arealet av det totale sårbarhetsområde (McRaven 1995). McRavens teori om relativ stridsoverlegenhet oppfordrer til en slags kalkulert opportuniste der

man i større grad tar hensyn til situasjonsbetingede forhold enn rådende taktiske doktriner eller stridsteknisk praksis. Noe som er forenelig med følgende definisjon av opportunisme:

"[...] fremgangsmåte som tar mer hensyn til krav eller fordeler i øyeblikket enn til prinsipper og ideelle grunnsetninger." (Nordbø 2018)

3.1.2 Seks prinsipper for spesialoperasjoner

I McRavens teori om spesialoperasjoner presenteres seks prinsipper for spesialoperasjoner som en generisk forutsetning for å kunne oppnå relativ stridsoverlegenhet.

Figur 6 – Seks prinsipper for spesialoperasjoner (McRaven 1995:11, Ljøterud 2012:324)

Disse prinsippene er illustrert fordelt på tre nivåer i en trekant. Nivåene representerer i grovt tre faser i spesialoperasjonen; henholdsvis planleggingsfasen, forberedelsesfasen og utførelsesfasen. Selv om prinsippene er fordelt på forskjellige faser er de gjensidig avhengige av hverandre. Eksempelvis vil en plan som verken er basert på enkelhet eller grundig repetert være vanskelig å gjennomføre med et nevneverdig tempo. På samme måte vil det være tilnærmet umulig å oppnå overraskelse uten tilstrekkelig operasjonssikkerhet (McRaven 1995, Ljøterud 2012).

Prinsippet om enkelhet fremheves av McRaven som det viktigste og samtidig det mest krevende å etterleve. Enkelhet brytes videre ned i tre elementer som ansees som sentrale, herunder å begrense taktiske målsetninger til det som er håndterbart, etterretningsgrunnlag av god kvalitet sentralt for å kunne redusere usikkerhet og innovasjon for å kunne overkomme hindre. Eksempelvis valgte man i planprosessen for angrepet på Eben Emael å prioritere ni av 19 våpenplattformer da

etterretningsgrunnlaget viste at de utgjorde størst trussel og glideflyene var utviklet spesielt for angrepet. Sikkerhet i denne konteksten er det man gjerne omtaler som operasjonssikkerhet, i den forstand at man ønsker å redusere fiendens forutsetninger for å kunne forutse den planlagte operasjonen. Noe som har vært avgjørende i flere gjennomførte spesialoperasjoner. Repetisjon handler operasjonsspesifikke forberedelser. Britene som angrep Tirpiz hadde en forberedelsesperiode på totalt atten måneder. Det kan være nødvendig for utfallet av en operasjon at den er gjennomført i sin helhet gjentatte ganger som trening i forkant av selve operasjonen. I Spesialoperasjoner oppnås overraskelse ved å forlede fiendes oppmerksomhet, hensiktsmessig valg av tidspunkt og/eller utnytte fiendens svakheter der man ved å påvirke fiendens fokus kan øke sannsynligheten for ens eget angrep. Prinsippet tempo handler om å redusere tiden styrken er eksponert for krigens friksjon. Tempoet til operasjonen som helhet og hurtigheten til styrkenes utførelse av taktiske oppgaver har direkte innvirkning på størrelsen på det sårbare arealet i den forstand at en søker å ha et slikt taktisk tempo at motstanderen ikke evner å yte effektiv motstand (McRaven 1995). Med hensikt mener McRaven (1995:21) at *"purpose is understanding and then execution the prime objective of the mission regardless of emerging obstacles or opportunities."* For at etterleve prinsippet kreves det en rød tråd fra hensikten som utarbeides under planleggingsfasen via alle etterfølgende faser. Det er viktig at personellet har en tydelig forståelse for hva som skal utrettes og hvorfor. Det er også viktig at den enkelte opplever at operasjonen og ens egen rolle som viktig, om ikke avgjørende, for på den måten skape en oppriktig innsatsvilje til å sloss med livet som innsats til det siste for at operasjonen skal lykkes (ibid).

3.2 Risiko

Det har i mer enn 30 år vist seg krevende å enes om en presis forståelse av fenomenet risiko (Adams 1995). Når man oppsøker flere beskrivelser av risiko eller vitenskapelige artikler som på etter eller annet tidspunkt definerer begrepet oppdager man at fenomenet favner bredt. Risiko fremstår som altomfattende og ett hvert forsøk på å beskrive eller definere det presist for noen vil kunne oppfattes som en feilaktig forenkling for andre. Denne delen av oppgavens teoretiske kapitler har til hensikt å redegjøre for risiko sett fra forskjellige teoretiske perspektiver for på den måten å skape et referansegrunnlag for undersøkelsen gjennomført hos Forsvarets Spesialstyrker. Et vesentlig poeng med denne redegjørelsen ligger i erkjennelsen av at risiko for en hensiktsmessig analyse som et minimum bør deles i to: objektiv risiko slik det beskrives akademisk av "ekspertene" og risikopersepsjon slik det oppfattes av lekmann

(Ibid). I tillegg vil det trekkes inn problemstillinger knyttet til risiko sett fra filosofiske perspektiver. Det vil i denne behandlingen av begrepet bli demonstrert forståelser og beskrivelser som spenner seg fra å være "enkelt" og todimensjonalt til komplekst og flerdimensjonalt, og det vil i punkt 3.2.5 bli inkludert beskrivelser fra to standarder og Forsvaret. Disse presenteres sammen med de teoretiske perspektivene fordi de presentert samlet for respondentene i spørreundersøkelsen og intervjuene.

3.2.1 Objektiv risiko

Risiko kan ansees objektivt i form at å være utarbeidede konsepter som eksisterer uavhengig av spesifikke situasjoner (Adams 1995, Aven 2014). Innen vitenskapen skiller man gjerne synet på hva risiko er rent objektivt mellom to kunnskapssyn. Herunder ett realistisk og ett konstruktivistisk kunnskapssyn. Ontologiske realister mener at fenomener som eksempelvis risiko i form av farer og trusler finnes uavhengig av menneskelig bevissthet. Risiko er risiko uavhengig om man er bevisst det eller ikke. Ontologiske konstruktivister derimot mener at risiko kun kan eksistere igjennom bevissthet og fortolkning. Eksempelvis ved å hevde at risiko er det samme som hvordan den oppfattes. Forfatteren av "Risikosamfunnet" Ulrich Beck og den amerikanske forskeren Sheila Jasanoff hevder at risiko og risikopersepsjon er det samme fordi risiko defineres av samfunnsmessige og kulturelle faktorer (Aven 2014, Engen 2016). Når man beveger seg fra forståelse av hvordan verden er til hvordan kunnskap om verden skapes er det også markant skille mellom de to kunnskapssynene. Epistemologiske realister utvikler sin kunnskap ved å observere, systematisere og beregne, mens de epistemologiske konstruktivistene gjør sin kunnskapsutvikling gjennom individuelle og kulturelt filtrerte mentale prosesser og diskusjoner. Det er urimelig å skulle forvente at man må være enten det ene eller det andre. Satt på spissen er relativistene mer tro mot naturvitenskaplige idealer om at det finnes et lovmessig grunnlag for risiko som kan observeres og måles. Det er uavhengig av menneskers bevissthet og det er mulig å beregne sannsynlighet for fremtidig frekvens og omfang. Noe som gjør det vanlig definere risiko matematisk som likning der Risiko er kombinasjon av sannsynlighet og konsekvens, mens konstruktivistene fortolker risiko ut ifra en forståelse om at fenomener er betinget mental og kulturell bevissthet. Ole Andreas H. Engen et al. i boken "Perspektiver på samfunnssikkerhet" illustrerer spennet mellom disse ytterpunktene ved en lineær overgang fra realisme via svak konstruktivisme til sterk konstruktivisme (Engen 2016).

Begrepet risiko hevdes blant annet å stamme fra det italienske ordet "Risicare". Et ord som i sin tid var et uttrykk for å våge noe som kan forstås som viljen til i risikere (Aven

2009; Aven 2014). En slik betydning sammenfaller godt med forståelsen av risikostyring - at man må våge å påta seg risiko for oppnå gevinst (Aven 2008, 2009). Å ta risiko er ifølge Adams (1995) en balansekunst, hvor man både kan ta for lite og for mye risiko. Begrepets mulige opphav i å våge og risikostyringens hensikt med å balansere ulike hensyn for å oppnå målsetninger, gir assosiasjoner til at risiko som fenomen innehar flere dimensjoner. For å forklare hva risiko er eller kan forstås som er det behov for å utlede begrepet. Det gjøres blant annet av Terje Avens, Willy Røed og Herman Wiencke i deres bok risikoanalyse (2009), hvor risiko beskrives da som ett sammensatt fenomen. De knytter risiko til hendelser (A) med tilhørende konsekvenser (C). I kraft av at det ikke er sikkert om verken hendelsene (A) vil forekomme eller omfanget av tilhørende konsekvens (C) tilfaller det fenomenet en grad av usikkerhet (U). Denne usikkerheten (U) kan man søke å håndtere ved å forsøke å beregne sannsynlighet (P). Slike sannsynlighetsberegninger gjøres da med utgangspunkt i ens allerede eksisterende kunnskap (K). Ettersom man til en hver tid har begrenset kunnskap (K) og denne ikke kan sies å være sikker om fremtiden vil man til tross for sannsynlighetsberegninger aldri bli kvitt usikkerhet (U). Vi forventes å kun være i stand til å komme med prediksjoner basert på beregninger og antagelser om fremtiden. Man kan dermed ikke garantere, men kun predikere forventet konsekvens (C*). For å forenkle velger de å benytte C for A og C. Risiko kan med denne bakgrunnen beskrives matematiske som (C, C*, U, P, K) eller at risiko består av konsekvens, predikert konsekvens, usikkerhet, sannsynlighet og kunnskap.

Normalt forenkles risikobegrepet ytterligere enn utledningen til Aven, Røed og Wiencke, noe de også gjør i sin bok der de definerer risiko som *"kombinasjonen av mulige fremtidige hendelser/konsekvenser og tilhørende usikkerhet (C,U)"*. (Ibid:30) Som allerede nevnt stiller naturvitenskapen strenge krav til presise etterprøvbare svar. Innenfor den naturvitenskapelig tradisjonen er det derfor ikke overaskende at man søker å være enda mer tro mot et ontologisk realistisk kunnskapssyn ved å definere risiko på en måte som tillater at man kan gi så presise beregninger som mulig. Da gjerne ved bruk av statistisk data som eksempelvis ulykkesstatistikk knyttet til en spesifikk veistrekning. Dette "tradisjonelle" synet på "objektiv" eller "reel" risiko i den naturvitenskapelige tradisjonene kan med rimelig grad av sikkerhet sies å være opphavet til synet på risiko som en kombinasjon av konsekvens og sannsynlighet (C,P). Derav at man ved bruk av statistisk datagrunnlag og det som hevdes å være presise utregningsmodeller for med rimelig grad av sikkerhet kan beregne risiko. Både Adams (1995) og Aven (2004, 2014) beskriver en årelang debatt mellom disse to motstridende "definisjonsleirene", hvor man på den ene siden anser sannsynlighet som

for snevert og begrensende på forståelsen av risiko og på den andre siden opplever usikkerhet som for abstrakt og upresist. Terje Aven (2014) lister i sin bok "Risk, Surprise and Black Swans" det han hevder er hovedargumenter mot å legge alle vekt på sannsynlighetsberegninger.

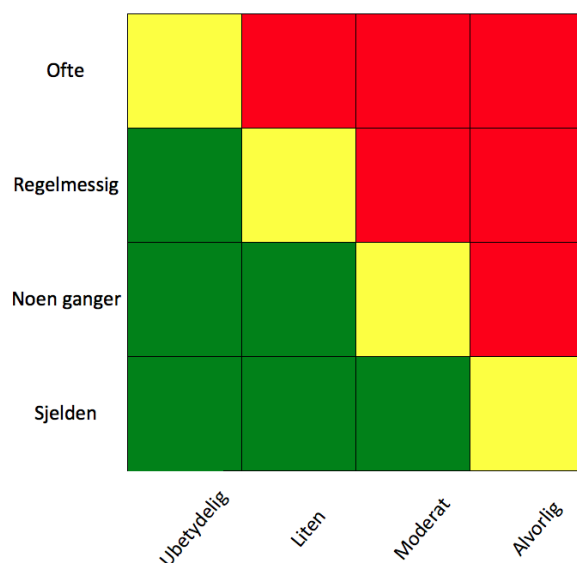
1. Antagelser kan skjule viktige aspekter om risiko og usikkerhet.
2. Sannsynligheten kan være den samme, men kunnskapen den bygges på kan være sterk eller svak.
3. Sannsynlighetsberegninger er for ofte basert på historisk data.
4. Overraskelser er relativ i forhold til sannsynlighet.
5. Det er for stor avhengighet til sannsynlighetsmodeller og frekvensbasert sannsynligheter.
6. Sannsynlighet er bare en av mange verktøy som kan benyttes for å beskrive usikkerhet. Hvorfor gi det ene verktøyet en så spesiell posisjon?

Avens sjette argument mot ensidig bruk av sannsynlighet for å beskrive risiko anerkjenner sannsynlighets relevans i beskrivelse av risiko. Aven argumenterer i for å innta et pragmatisk forhold til risiko der man tar utgangspunkt i det forholdet som skal analysers benytter den tilnærmingen som passer best. Det kan blant annet være for rutinemessig aktivitet hvor man basert på statistisk data har mulighet for tilfredsstillende sannsynlighetsberegninger. Eller sårbarhetsanalyser for verdier man har til hensikt å sikre (ibid)

Adams (1995) argumenterer i tråd med et konstruktivistisk kunnskapssyn når han poengterer svakheten ved å bruk av sannsynlighetsberegninger som grunnlag for hvordan man forholder seg til risiko. Først og fremst fordi risiko slik han argumenterer for, er betinget. I et "sterilt" miljø vil man kunne gjøre presise beregninger for sannsynlighet, ved at man med utgangspunkt i fysikk kan beregne hastighet og retning på eksempelvis en bowlingball som sendes ut i et trafikkbilde. Kjenner man all data knyttet til kjøretøyene i det isolerte trafikkbildet vil man også kunne beregne sannsynligheten for at bowlingballen vil få krysse gaten uhindret eller kolliderer med en bil. Basert på disse dataene vil man da kunne bestemme når, med hvilke kraft og retning bowlingballen skal sendes for å være sikker på at det ikke blir en kollisjon. Det disse naturvitenskaplige dataene ikke tar høyde for er blant annet de respektive sjåførenes reaksjoner i det de oppdager en bowlingball på full fart ut i veien de kjører på. Vil de bremse, gjøre unnamanøver og kolliderer med hverandre? Hva om bowlingballen er et uberegnelig barn på vei til skolen? Så fort man beveger seg ut av

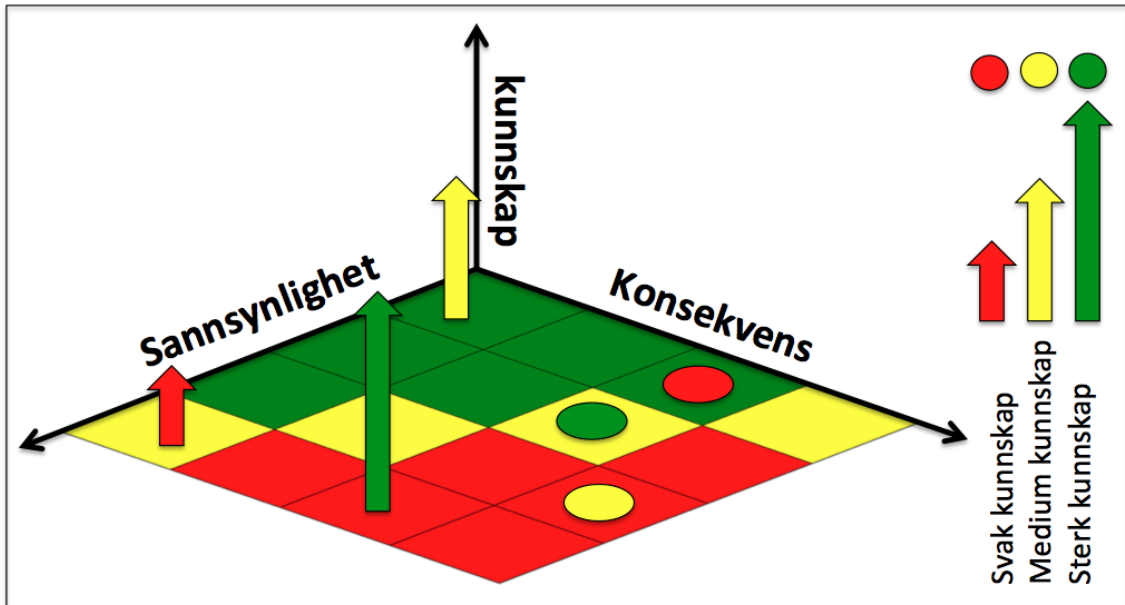

"laboratoriet" og skal gjøre en sannsynlighetsberegning av "virkeligheten" blir det vanskelig å være presis. Dersom risikoen man søker å tallfeste innebærer handlinger og reaksjoner gjort av flere personer kan vi si at risikoen er interaktiv. Dersom du beregner et forventet handlingsmønster for så å velge å kontre dette for å redusere risikoen ved å endre egen adferd blir den utregnede risikoen for ett annet hendelsesforløp enn det man faktisk må forholde seg til. Aven (2014) argumenterer også i en slik retning ved å påpeke at sannsynlighetsmodeller trenger en stabilitet i fenomenet som skal beregnes, samtidig som risikovurderinger også gjøres i situasjoner som er unike.

Figur 7 – Risikomatrix / Grovanalyse

Å kommunisere resultatene av risikoanalyser eller risikovurderinger på en lettfattig og effektiv måte er krevende. Det er utviklet flere måter å gjøre dette på. Blant annet risikomatriksen som også betegnes som grovanalyse fordi den forenklet illustrerer identifiserte risikoer todimensjonalt i tråd med (C,P) definisjonen av risiko. (Aven 2004, 2008, 2009, Engen 2014) Figur 7 er laget med utgangspunkt i illustrasjonen som benyttes av Engen (2014:349) og Aven (2004:120), men det finnes flere varianter av risikomatriksen. Aven (2014) argumenter for å tilføre en tredje dimensjon til matrisen, herunder en vurdering av kunnskapen som ligger til grunn for plasseringen i risikomatriksen. Dette kan gjøres visuelt med tre dimensjoner hvor man som under benytter forskjellig høyde på markører for de respektive forholdene som en skal kommunisere risikoen ved. Herunder at man illustrerer kunnskapskvaliteten ved som vist med pilene under.

Figur 8 – Tredimensjonal risikomatrix

Man også gjøre dette todimensjonalt som illustrerer i samme matrise ved å markere plasseringene nevnte forhold med fargekoder.

3.2.2 Effekten av forskjellige perspektiver på risiko

Det er ikke uvanlig at risikobegrepet brukes på en måte som fra et akademisk ståsted kan fremstå som feil eller misforstått, eksempelvis ved utsagt som "... risikoen for å ta tap er ...", derav at risiko benyttes som synonym for sannsynlighet (Adams 1995; Rua 2007; Aven 2014). Risiko kan fremstilles billedlig ved å omtale det som en kompleks statue der man fra kun ett perspektiv får et begrenset bilde av fenomenet. For å forstå risiko fullt og helt må man studere statuen fra alle mulige perspektiver. Videre er det viktig at man har et bevist forhold til hvilke perspektiv man tar utgangspunkt i når man diskuterer risiko. Eksempelvis vil ens primære vurderingskriterier for risiko være en sterk bidragsyter til hvordan man beskriver fenomenet. Er det resultatet av aktiviteter som står sentralt eller er det verdier av noe som verdsettes (Engen 2016).

Hvordan nyanser i perspektivet kan gi veldig forskjellig syn på risiko vil i denne oppgaven bli illustrerte med utgangspunkt i risiko- og sikkerhetsstyring. Bakgrunnen for valget eksempler ligger i masterprogrammets fokus på risikostyring og Forsvarets valg av sikkerhetsstyring. Sistnevnte har derfor en sterk påvirkning på styringsdokumentene FS er pålagt å følge. Det gjør disse tett beslektede perspektivene spesielt relevant for denne oppgaven.

3.2.2.1 Eksempel på tett beslektede perspektiver med ulik forståelse av risiko

Tidligere forsvarssjef general Harald Sunde gav sitt direktiv med krav til sikkerhetsstyring for all virksomhet i Forsvaret. Direktivets overordnede krav er å kontinuerlig forbedre sikkerheten i Forsvaret, både for "fredsdriften" nasjonalt, men også for virksomhet som del av militære operasjoner i utlandet. Dette for å oppnå formålet om at all aktivitet for å ivareta sikkerhet skal søke å redusere risiko til et akseptabelt nivå (Forsvaret 2010). Sikkerhetsstyring defineres vanligvis som *"alle tiltak som iverksettes for å oppnå, opprettholde og videreutvikle et sikkerhetsnivå i overensstemmelse med definerte mål"* (Aven 2004:67). Derom man velger å innta et slikt sikkerhetsorientert perspektiver på styring av sin virksomhet er det ikke unaturlig at man i likhet med norsk petroleumsindustri velger et ambisjonsnivå for sikkerheten på null skader. Ett slikt sikkerhetsfokus gir eksempelvis mottoer som *Mission first, Safety always*.

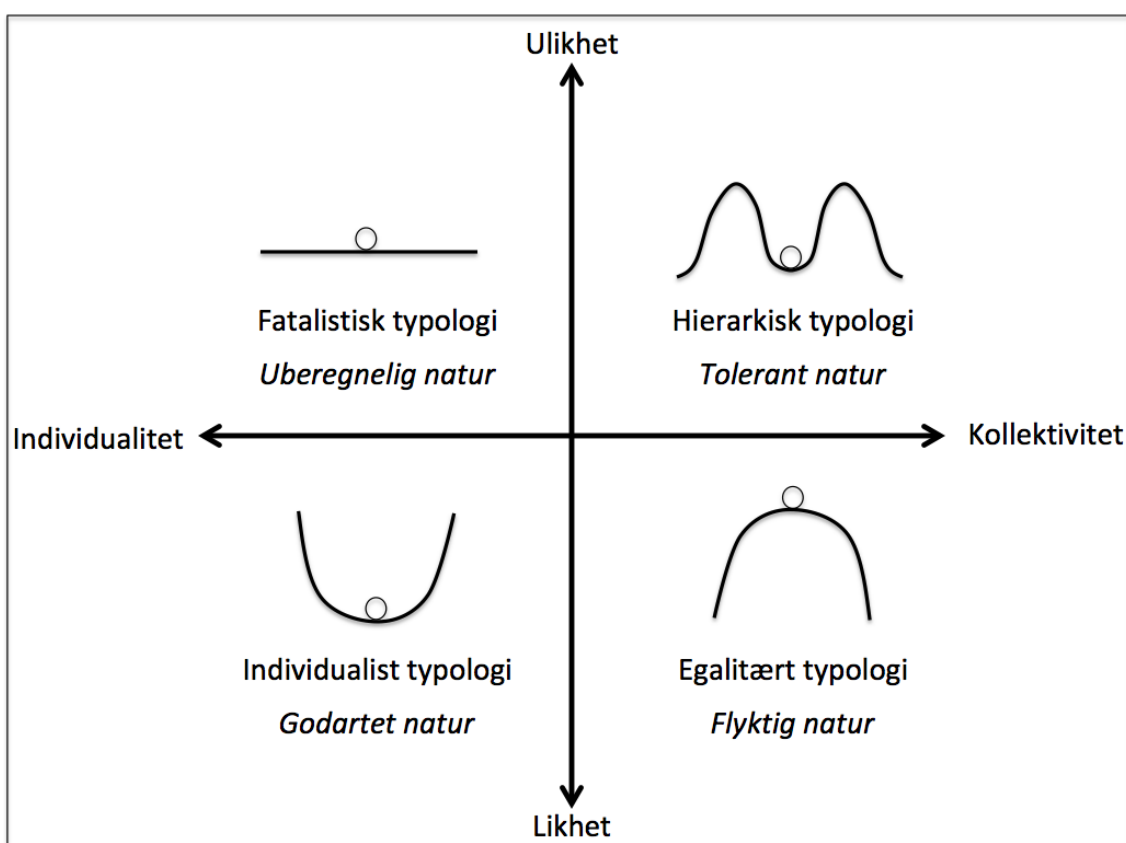
Begrepet sikkerhet ha to bruksområder som på engelske ord omtales som safety og security. Disse ordene har forskjellige betydninger, der det første peker mer mot sikring av arbeidsmiljø og det andre er fokusert på operasjonssikkerhet. For blant annet å beskytte informasjon med mer. Innen den sistnevnte formen for sikkerhetstenkning er det ikke uvanlig å benytte seg av definisjonen til NS 5038 som tar for seg forholdet mellom verdi, trussel og sårbarhet. (punkt 3.2.5.2) For "Safety" retningen av sikkerhetsstyring er det ikke unormalt å forstå risiko som forventet tap. Forsvaret definerer i sine styringsdokumenter sikkerhet som *"fravær av forhold som kan føre til uønskede hendelser"* (Forsvaret 2010, 2017a)

Innenfor sikkerhetsstyring blir risiko en faktor som analyseres og legges til grunn for sannsynlighets- og konsekvensbegrensede tiltak for å oppnå den ønskede sikkerheten. Dersom man heller velger et risikoorientert perspektiv på styring, gjerne omtalt som risikostyring, vil man ha et annet, men ikke motstridende perspektiv på risiko. Risikostyring beskrives av Norsk standard 31000 (2010) og Terje Aven (2007) som å aktivt balansere ulike hensyn for å oppnå et mål. Mer presist *"alle tiltak og aktiviteter som gjøres for å styre risiko"* (Aven 2008:17). Herunder å balansere konflikten mellom å utforske muligheter på den ene siden, og unngå tap, ulykker og katastrofer på den andre siden. Dette gjennomført ved *"koordinerte aktiviteter for å rettlede og kontrollere en organisasjon med hensyn til risiko"* (Norsk standard 2010). Med et slikt perspektiv blir risikoanalyser sentrale for å identifisere forhold som man ønsker å styre til sin fordel i søken etter måloppnåelse. Det er her normalt å forholde seg til en forståelse av risiko som *"usikkerhet knyttet til måloppnåelse"* (Ibid). Gjerne forstått med å identifisere

balansen mellom akseptabel og uakseptabel risiko sett opp i mot mulig gevinst. Der det å si at man vil ta risiko i ett sikkerhetsorientert perspektiv kan oppleves som noe negativt vil det i ett risikostyringsperspektiv kunne se det som kalkulert og potensielt positivt. Dersom vi ser på disse to i utgangspunkt tett beslektede perspektivenes forventede definisjoner av risiko finner vi at de avviker fra hverandre. Spesielt den mer "security" orienterte NS 5830 definisjonen. Det er derfor ikke urimelig å forvente at andre i større grad ulike perspektiver på risiko vil kunne ha helt andre forståelser av fenomenet.

3.2.2.2 Kulturelle perspektiver på risiko

Adams (1995) beveger seg for alvor inn i en konstruktivistiske argumentasjon om risiko i sin figur "de fire rasjonalitetene" der han kombinerer det han omtaler som naturens fire myter med fire myter om menneskelig natur. Denne argumentasjonen er forenelig med det Engen med flere (2016) trekker frem om sterk konstruktivisme i sin allerede nevnte bok Begge fremstillingene av forskjellige kulturelle perspektiver på risiko er forankret i arbeidet til antropologen Mary Douglas og statsviteren Aron Wildavsky.

Figur 9 – Fire myter om natur, kultur og risiko (Adams 1995:34, 35, 37, 202)

Adams illustrerer disse kulturelle forskjellene ved å tegne en ball på et underlag for å demonstrere naturen. Den godartede naturen (nederst til venstre) er forutsigbar, robust

og tilgivelig i den forstand at naturen tåler menneskelig påvirkning. "Uansett" mye man "rister" i naturen vil ikke ballen trille over kantene og falle ut. Det er derfor liten vits med regler og styring. Den flyktige naturen (nederst til høyre) er derimot sårbar og utilgivelig. Menneskelig uforsiktighet kan skape katastrofale konsekvenser, og det skal lite til for at ballen triller ned til en side og utenfor stupet.

Den primære styringsformen er derfor i tråd med føre var prinsippet.⁸ Den tolerante naturen (Øverst høyre) er en kombinasjon av de nevnte mytene om naturen, der naturen har en hvis toleranse for menneskelig påvirkning, men da innenfor visse toleransegrenser. Det er derfor nødvendig med regulering for å sikre at ballen ikke dyttes over kantene. Avslutningsvis er den uberegnelige naturen ligger ballen på et flatt underlag. I denne forståelsen av naturen er det ikke noe vits i å prøve å ta styring for å sikre fremtiden da den er uforutsigbar og like gjerne kan være god som dårlig. Når det kommer til de menneskelige mytene omhandler de menneskenes plassering i naturen. De fire typologiene er: Individualist-typologien (nederst til venstre) omhandler selvstendige mennesker som er relativt fri fra å bli kontrollert av andre. Suksess måles i verdiene man har klart å tilegne seg. Den hierarkiske typologien (øverst til høyre) sikter til en forståelse der mennesker er knyttet til grupper med klare grenseganger og bindinger, for eksempel soldater i en militæravdeling eller offentlige ansatte. I den egalitære typologien (nederst til høyre) finner man en sterk gruppelojalitet, men liten respekt for utenforstående som forsøker å påføre regulering - med unntak av naturens regulering av gruppen, da disse fattes demokratisk. Den siste typologien omhandler fatalistene (øverst til venstre), som har minimal kontroll over egne liv og som ikke tilhører noen grupper. De har gitt opp å påvirke sin egen skjebne.

Når Adams (1995) skal beskrive disse fire grupperingene i forhold til risiko er han tydelig på at teorien ikke bygger på en eksakt vitenskap, men gir et tilfredsstillende utgangspunkt for å diskutere risiko som ett kulturelt konstruert fenomen. Adams forklarer videre sitt syn på de ulike kulturelle perspektivenes risikobalanserende oppførsel hevder han at fordi egalitære anser naturen som flyktig med ett enormt konsekvenspotensiale gjør de en utrettelig innsats for å redusere risiko. De anser normalt null risiko i samfunnet er et uopnåelig ideal, men likevel noe man skal streve

---

⁸ Føre var prinsippet utdypes og diskuteres i punkt 3.2.4

etter å oppnå. For fatalistene er fremtiden forhåndsbestemt eller som å "kaste terning". De har derfor ingen intensjon knyttet til risiko, kun håp for fremtiden. Hierarkistene oppfatter at de har for mange ulykker. Samtidig som de normalt erkjenner at det vil være umulig å fjerne all risiko.. De jobber derfor målrettet for å styre risiko. Den styringen tar utgangspunkt i en todeling av samfunnet, der noen tar mer risiko enn de selv forstår grunnet uvitenhet, mens andre uansvarlige tar mer risiko enn de burde. De søker derfor å styre adferd knyttet til risiko ved overbevisning om hva som er reel risiko og akseptabel risiko, reguleringstiltak, trening og til slutt eksklusjon av personer som har for stor risikoappetitt. Individualistene ønsker også å styre risiko. De er nøye i sin søken etter informasjon om risiko, men de er veldig fokusert på gevinsten ved å ta risiko. De er selvbevisste risikotakere med mottoer som "ingen risiko ingen gevinst", og stoler på den tilgivelige naturen og det enkelte individets vurdering av risiko. De har en sterk motvilje mot regulering og overformynderi (Adams 1995).

3.2.3 Oppfattelsen av risiko et psykologisk perspektiv

Som poengtert er det ikke konsensus om hva objektiv risiko er blant risikoekspertene. I tillegg til hvordan risiko kan bli vurdert objektivt og fra ulike perspektiver er det ikke nødvendigvis slik at "rasjonelle" vurderinger av fenomenet stemmer over ens med hvordan det oppfattes av de som skal forholde seg til den aktuelle risikoen. Når risiko blir vurdert spiller subjektive og situasjonsavhengige faktorer inn. Da blir risikoen subjektiv i form av hvordan den oppfattes, noe som ikke trenger å være i tråd med etablert objektiv risikoforståelse (Adams 1995, Aven 2014). Terje Aven (2014:235) definerer risikopersepsjon som *"stakeholder's subjective judgement or appraisal of risk"*. Hvordan man oppfatter risiko er slikt sett basert på enkeltpersoners kognitive egenskaper, personlige erfaringer og individuelle verdier. Risikopersepsjon er dermed isolert i en personlig virkelighetsoppfatning (Engen 2016). Som følge av dette vil den enkeltes persepsjon eller oppfattelse av risiko ikke trenge å være "statisk" og vedvarende, men kunne formes, endres og utvikles i løpet av ett livsløp. En redegjørelse for hvordan risiko oppfattes blir derfor mangelfull uten psykologenes innsikt i hvordan vi tenker og ikke minst oppfatter risiko. Forskeren og psykologen Daniel Kahneman (2012) presenterer en forenklet pedagogisk modell for hvordan mennesker tenker, som kan utgjøre et relevant grunnlag for å forstå hvordan man tenker om risiko. Han skiller mellom to systemer i menneskehjernen Disse to systemene er ulike, men utfyller hverandre i et samarbeid.

- *"System 1 virker automatisk og hurtig, med liten eller ingen anstrengelse og ingen opplevelse av viljekontroll"* (Kahneman 2012:26)

- *”System 2 tildeler oppmerksomhet til de anstrengende mentale aktivitetene som krever det, inkludert komplekse utregninger. Aktivitetene til system 2 assosieres ofte med en subjektiv opplevelse av angst, valg og konsentrasjon” (Ibid 2012:27)*

System 1 kan ikke skrus av, men vil hele tiden være aktivert i mer eller mindre grad. Automatiske handlinger som system 1 gjennomfører er blant annet å prosessere sanseintrykk basert på opparbeidede mentale ferdigheter som å forstå språk. Du kan eksempelvis ikke viljestyrt hindre deg selv fra å forstå enkle setninger på morsmålet ditt. Samtidig kan du viljestyrt holde pusten eller blunke selv om disse handlingene normalt ”går av seg selv” styrt av system 1. Ferdigheter benyttet i risikable situasjoner kan også styres av system 1. Eksempelvis er det mange aspekter ved å kjøre bil som styres av system 1. Kahneman trekker også frem det å identifisere gode trekk i sjakk som en ferdighet spesialister kan tilegne seg. Hvilke mentale prosesser og ferdigheter system 1 kan styre er noe som kan trenes og øves over tid. For å forklarer det henviser Kahneman til psykologen Gary Klein som argumenterer for at fagekspertter som erfarne brannkonstabler intuitivt tar raske og gode beslutninger i brennende hus fordi de ”ubevist” kjenner igjen aspekter ved situasjonene. Noe han beskriver godt ved legenden om at en kjent komponist som ble spurt om hvor lang tid han brukte på å komponere et opera svarte, en uke og hele livet mitt før det (Klein 2011; Kahneman 2012).

System 2 så har en hvis evne til å påvirke system 1. Dette er eksemplifisert av Kahneman ved å skulle kjøre bil på venstre side av veien når du ferdes i England. Da kreves det en vis konsentrasjon utover hva system 1 er i stand til for å omstille seg, og en stund også for å opprettholde det nødvendige fokuset i dette uvante trafikkbildet. Vi kan se på det som at vi alle har en begrenset kapasitet for konsentrasjon. Derfor kan vi si at system 1 sitter bak rattet i vår mentale bil, mens system 2 slapper av i baksetet. System 2 godtar som oftest vurderingene til system 1 med eller uten små korrigeringer. Når system 1 møter utfordringer trår system 2 hjelpende til. Denne arbeidsfordelingen mellom systemene er effektiv og fordelaktig i mange sammenhenger, men likevel gir den oss en del utfordringer. Ettersom bruk av system 2 er anstrengende og kapasiteten til å benytte systemet er begrenset oppleves det fordelaktig å benytte

system 1. Omtalt som kognitiv letthet, til motsetning fra kognitiv anspenhet. Denne preferansen for kognitiv letthet benytter Kahneman for å forklare hvorfor man er sårbar for å benytte ulike heuristikker⁹ når man fatter beslutninger. Noe som gjør en sårbar for visuelle og mentale illusjoner. Kahneman hevder at ingen kan mer om hvordan mennesker vurderer risiko enn Paul Slovic. Blant Slovics forskningsmessige funn finner vi hvor utfordrende det er for alle, både eksperter og lekmann, å skulle gjøre en rasjonell og god vurdering av risiko. Mye av grunne til dette ligger i hvordan vi mennesker ubevisst lar affekt som heuristikk påvirke vår "rasjonalitet". Slovic hevder at risiko ikke finne som noe objektivt målbart fenomen, men er ett mentalt konstruert konsept for å skape forståelse for og grunnlag for å kunne takle de farer og den usikkerheten man møter i løpet av livet (Kahneman 2012). Slovic (1987) inkluderer sosiale og kulturelle faktorer som påvirkning for ens persepsjon på og aksept for risiko. Sosiale forhold som påvirker persepsjonen kan være venner, familie, kollegaer og respekterte offisielle personligheter. Kahneman (2012) gir Slovic æren for konseptet affektheuristikk. Med det mener Slovic (2000) at affekt i form av følelser som glede og sorg, eller en vurdering av godhet i form av om noe ansees som bra eller dårlig har en betydelig innflytelse på hvordan man fatter beslutninger knyttet til risiko. Slovic henviser også til Kahnemans tilgjengelighetsheuristikk som en forklaringsmodell for hvorfor man blant annet vurderer risiko knyttet til aktivitet som eksempelvis får negativ eksponering i media som større enn aktiviteter uten tilsvarende eksponering. Til tross for at aktiviteten med minst eksponering er statistisk dokumentert at er mer risikabelt. Vurderingene av sannsynlighet for et potensielt utfall av en aktivitet påvirkes derfor av hvor lett den enkelte klarer å komme på liknende eksempler (Slovic 1979, 2000; Kahneman 2012). Videre vil affektheuristikken kobling av følelser og risikovurdering også kunne bidra til å forlede ens rasjonelle vurdering av risiko på en slik måte at man vil kunne velge å ta risikoen til tross for statistisk bevis for at det ikke vil lønne seg i lengden. Samtidig påpeker Slovic at hjerneskader som "frakobler" følelser fra beslutningstaking har vist seg å forulempe evnen til å ta gode beslutninger (Slovic 2007). Følelser i form av affekt vil med andre ord både kunne være en forutsetning, så

---

⁹ Innen psykologi benyttes begrepet heuristikk som uttrykk for en forenklet mental prosess for å løse utfordringer. De er ofte effektive, enkle underbeviste beslutningstrategier, men de er ikke presise og kan medføre at man systematiske tar feil avgjørelser. (Teigen 2018)

vel som en ulempe for gode vurderinger. Det vil i mange tilfeller i livet kunne være hensiktsmessig og rasjonelt å ha en hvis aversjon for å ta risiko.

Kahneman mottok Nobels minnepris i økonomi for arbeidet med "prospect theory" hvor han sammen med Amos Tversky demonstrerer en naturlig aversjon mot tap. Tapsaversjon er fremtredende på den måten at man eksempelvis i valget mellom, A - et sikkert tap på 7.500 kroner, eller B - en 75% sannsynlig for å tape 10.000 kroner og 25% sannsynlighet for ikke å tape noe, normalt velger alternativ B. Dette fordi man der har muligheten til ikke å tape noe som helst, selv om man også har mulighet til å taper mer. Det forventede tapet for begge alternativene er det samme, men tapsaversjonen gjør det sikre tapet på 7.500 kroner mindre attraktivt enn muligheten for å tape 10.000 kroner. Med blant annet denne typen eksempler illustrerer de hvordan aversjon mot tap påvirker en til å ta statistisk ufordelaktige valg (Kahneman 2012).

3.2.4 Filosofiske perspektiver på risiko

Risiko er ikke bare interessant fra perspektivene til risikoekspertene, beslutningstakerne, forskerne og lekmann. Å forholde seg til risiko reiser også en del filosofiske problemstillinger. Hvilke risiko skal man som samfunn akseptere? Hvor stor andel av samfunnets ressurser skal gå til forebyggende tiltak mot sannsynligheten for eller konsekvensen av eksempelvis krig og terrorhandlinger? Som demonstrert av Kahneman og Slovic er det flere mentale "fallgruver", en ikke bare kan gå i, men mest sannsynlig påvirkes av når man skal vurdere risiko. Det er ikke urimelig å påstå at mennesker generelt sett har et dårlige utgangspunkt for å fatte rasjonelle beslutninger knyttet til risiko. Noe som er spesielt alvorlig om man er enig i Ulrich Becks verdensbilde om risikosamfunnet. Hvordan skal for eksempel lekmann selv kunne fatte gode beslutninger når eksempelvis Equinor og Natur og Ungdom med hver sine risikoekspertter kommer til motstridende svar? Risiko er derfor relevant å vurdere med et bevisst forhold til sine verdier, etiske og moralske standpunkt (Hansson 2007).

Vurderinger og beslutninger om risiko kunne påvirke flere enn en selv. Eksempelvis når en kjører bil tar man ikke bare risikovurderinger på egne vegne, man gjør det også for eventuelle passasjerer og medtrafikanter. Å kjøre fort i gjennom en svingete vei hvor man ser at det sykler et barn på vei til skolen, eller å kjøre likt på samme vei hvor en ikke vet om det sykler et barn kan gi samme alvorlige konsekvens. Samtidig er det en åpenbar moralsk forskjell i det å bevist ha utsatt skolebarnet for risiko og det å gjøre det ubevisst (ibid).

Når man vurderer risiko med utgangspunkt i eksempelvis sannsynlighet multiplisert med

forutsett konsekvenspotensiale får man et beslutningsgrunnlag for sin avgjørelse som ikke adresserer etiske standpunkter. Når det fattes beslutninger om forhold med tilknyttet risiko, kan vi si at risiko kan både tas og bli påført som følge av andres beslutninger. Beslutningstakere bør derfor ikke nøye seg med å vurderer validiteten i risikoanalysene de for presentert, men også inkludere refleksjon om etiske forhold knyttet til den aktuelle risikoen. Ove Hansson (ibid) og Héléne Hermansson foreslår å legge syv spørsmål til grunn for en etisk vurdering av risiko. Sersjantmajor Rune Wenneberg hevder å ha benyttet tre spørsmål til seg selv som en etisk "sikkerhetsventil" i utenlandsoperasjoner (Stensønes 2012).

Hansson & Hermansson (Hansson 2007:28)	Wenneberg (Stensønes 2012:271)
1 - <i>"To what extent do the risk-exposed benefit from the risk exposure?"</i>	1 - <i>"Har jeg lov (Pliktetikk)"</i>
2 - <i>"Is the distribution of risk and benefits fair?"</i>	2 - <i>"Er det taktisk lurt – løser det oppdraget mitt? (Konsekvensetikk)"</i>
3 - <i>"Can the distribution of risk and benefits be made less unfair by redistributing or by compensation?"</i>	3 - <i>"Kan jeg leve med meg selv etterpå? (Holdingsetikk)"</i>
4 - <i>"To what extent is the risk exposure decided by those who run the risk?"</i>	
5 - <i>"Do the risk-exposed have access to all relevant information about the risk?"</i>	
6 - <i>"Are there risk-exposed persons who cannot be informed or included in the decision process?"</i>	
7 - <i>"Does the decision-maker benefit from other people's risk exposure?"</i>	

Tabell 3 – Etiske kontrollspørsmål for beslutninger knyttet til risiko

Det kanskje mest kjente prinsippet for å håndtere risiko, "føre var prinsippet", er et internasjonalt anerkjent prinsipp som er forankret i nasjonale og internasjonale lover og regler. Kort fortalt går det ut på at mangelen på kunnskap ikke skal benyttes som argument for å ikke treffe forebyggende tiltak. Er det betydelig vitenskapelig usikkerhet knyttet til konsekvensene skal man fatte tiltak eller ikke gjennomføre aktiviteten (Sandin 2007; Aven 2008, 2009; Engen 2016). Prinsippet pålegger med andre ord den som skal utføre den risikable aktiviteten bevisbyrden for at den kan gjennomføres med et akseptabelt risikonivå. Dette er en tilnærming til risiko som favoriseres av blant annet naturvernere i kampen mot blant oljeleting i sårbare områder og det er et prinsipp som har en god intensjon om å skulle være på den sikre siden.

Problemet med prinsippet er at dersom man følger det ukritisk vil det kunne eliminere en risiko i ett tilfellet for samtidig å indirekte kunne øke risikoen i et annet. Vinner en

frem ved bruk av prinsippet i kampen mot atomkraftverk vil man samtidig kunne bidra til økt forurensning ved bruk av fossilt brensel og kullkraft. George W. Bush argumenterte i tråd med prinsippet når han rettferdiggjorde USAs angrep på det irakiske regimet i 2003. Prinsippet omfattende anerkjennelse hevdes å være knyttet til tilgjengelighetsheuristikk og tapsaversjon. Det første fordi prinsippet brukes i argumentasjon mot en kjent risiko, mens andre indirekte risikoer knyttet til gjennomslag for føre var tankegangen kan være ukjent. Noe som medfører at sistnevnte ikke blir tillagt tilstrekkelig vektning i valg av startegi for å håndtere den kjente risikoen.

Tapsaversjonen spiller en rolle fordi "nå situasjonen" ansees som et utgangspunktet hvor prinsippet gir forventninger om å forhindre tap, noe som ansees mer fordelaktig enn potensiell gevinst (Sunstein 2007). Sagt på en annen måte har de fleste ett asymmetrisk forhold mellom muligheten for tap og muligheten for gevinst. Noe som bidrar til at man heller vil være på den sikre siden og forsikre seg mot tap. Ser vi på dette i forhold til terrorisme, som er spesielt relevant for spesialstyrker, er det også problematiske forhold ved "føre var prinsippet". Terrorister utnytter kognitive svakheter som tilgjengelighetsheuristikk og tapsaversjon når de skaper sensasjonelle og spesielt grusomme hendelser som gis omfattende mediedekning (Ryan 2007). Lar man "føre var prinsippet" få "fritt spillerom" mot terrorister vil man eksempelvis kunne gi slipp på verdier og aspekter ved det demokratiske samfunnet som kan bidra til terroristenes ambisjon om å undergrave det. Herunder økt overvåkning av borgere, deltakelse i en polariserende kriger, prioritering av ressurser til sikring mot terror fremfor helse og skole.

3.2.5 Beskrivelser og definisjoner av risiko benyttet i spørreundersøkelsen

Videre blir det her presenteres tre definisjoner av risiko benyttet i spørreundersøkelsens spørsmål 10. Disse dekkes i motsetning til de fire andre definisjonene i spørsmålet ikke opp i teorikapittelet. Det fordi de i seg selv ikke er teorier, men stammer fra Forsvarets styringsdokumenter og Norsk standard for Samfunnssikkerhet – Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger og Risikostyring.

3.2.5.1 Forsvarets definisjon av risiko

Utdanningsdirektiv 2-1, Forsvarets sikkerhetsbestemmelser for landoperative operasjoner definerer risiko ved å si at "[r]isiko er muligheten for at uønskede hendelser inntreffer, eller sannsynlighet x konsekvens" (Forsvaret 2017:27). Denne risikobeskrivelsen er identisk med andre publikasjoner i utgitt av Forsvaret. Deriblant "Bestemmelser om sikkerhetsstyring i Forsvarets spesialstyrker" og utdanningsdirektiv 2-2 "Sikkerhetsbestemmelser for Forsvaret spesialstyrker"¹⁰ (Rua 2007, Hæren 2011:22, 2012:7, Forsvaret 2015b:3, 2017b:29). Forsvaret definerer med dette utgangspunktet risiko som ensidig negativt i den forstand at risiko knyttes til uønskede hendelser.

3.2.5.2 Norsk standard 5830:2012 Samfunnssikkerhet – Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger

NS5830 definerer risiko i sitt terminologidokument som ett «*uttrykk for forholdet mellom trusselen [...] mot en gitt verdi [...] og denne verdiens sårbarhet [...] overfor den spesifiserte trusselen*» (Standard 2012a:5). Hvor man ser på trussel som noe som kan medføre negative konsekvenser for en entitet. Samtidig ansees verdi som ressurs(er), eksempelvis helse, økonomi og informasjon som noe som man ikke ønsker at skal utsettes for negative konsekvenser (Ibid). Med sårbarhet menes "*manglende evne til å motstå en uønsket hendelse eller å opprette en stabil tilstand dersom en verdi er utsatt for uønsket påvirkning*" (Ibid:5). Det ser tilsynelatende ut til at NS5830 ser på risiko som utelukkende negativt, eller i bestefall ett positivt forhold mellom en verdi og dens sårbarhet i motsetning til en trussel. Standarden presiserer at risiko har to parallelle aspekter: henholdsvis motpolene i potensiale for gevinst og tap (Standard 2012b). Gevinst fremheves som "*evnen og friheten til å gjennomføre ulikehandlinger, økt fortjeneste [...] og [...] kostnadseffektivitet*" (Ibid:3). Samtidig beskrives tap som "*skade på verdier, mangel på rettmessig tilgang, tap av omdømme med mer*" (Ibid:3). Potensiale for gevinst fremheves som sentralt når man skal vurdere tiltak og aksept av risiko.

---

¹⁰ Bestemmelsene om sikkerhetsstyring i FS og UD2-2 er gradert begrenset, men forfatteren av denne oppgaven har mottatt skriftlig tillatelse fra sikkerhetsinspektøren i FSST for å kunne referere til disse dokumentenes definisjon av risiko.

3.2.5.3 Norsk standard 31000:2009 Risikostyring – Prinsipper og retningslinjer

NS31000 beskriver risiko som *"virkningen av usikkerhet knyttet til mål"* (Standard Norge, 2010). Virkning beskrives som avvik fra en det forventede i positiv eller negativ forstand. Deretter utdypes mål ved å påpeke at det kan være flere aspekter ved målsetning. Både innenfor hvilke område og på hvilke nivå målet skal kunne oppnås. Videre knyttes risikobegrepet til å omhandle potensielle hendelser og konsekvenser eller kombinasjoner overnevnte. Usikkerhet beskrives som en *"tilstand der det er mangel på informasjon, manglende forståelse av eller kunnskap om en hendelse, dens konsekvens eller mulighet for å forekomme"* (Ibid).

3.3 Oppsummering av det teoretiske grunnlaget

Spesialstyrketeori er som nevnt en svært begrenset. Det som denne oppgaven benytter er knyttet til McRavens teori om spesialoperasjoner, og tar for seg relativ stridsoverlegenhet og seks prinsipper for spesialoperasjoner. Denne teorien hviler på lange militærteoretiske tradisjoner. Der nettopp denne teorien bygger på ett solid militærhistorisk fundament. Ved situasjonsbetinget plangrunnlag og etterlevelse av prinsippene om enkelhet, repetisjon, sikkerhet, overraskelse, tempo og hensikt kan spesialstyrker oppnå relativ stridsoverlegenhet over en i utgangspunktet overlegen motstander. Dette krever eksponering av sårbarheter og en opportunistisk tilnærming til den aktuelle problemstillingen de står ovenfor.

Risiko er et omdiskutert fenomen. Der standpunktene strekker seg fra realistene som søker å gi presise kalkulasjoner til konstruktivistene som det andre ytterpunktet vil hevde at risiko er det samme som risikopersepsjon. Risiko defineres på flere forskjellige måter, mye avhengig av perspektivet man innehar. Det kan derfor være krevende å kommunisere på en kortfattet måte. Perspektivene kan endre seg med ens kulturelle ståsted. Så vel som med utgangspunkt i hvordan den enkelte oppfatter risiko. Det eksisterer flere kognitive heuristikker som kan være hemmende for evnen til å gjøre gode vurderinger av risiko. Det kan derfor være hensiktsmessig å ha et bevisstforhold til å utvikle sin evne til nettopp å vurdere risiko. Da primært for å kunne ta gode og raske vurderinger. Til tross for en velutviklet evne til å vurdere risiko er det ikke gitt at man tar gode beslutninger om risiko. Det er flere etiske og moralske utfordringer knyttet til risiko. Det være seg blant annet å påføre andre risiko og fatte beslutninger med gode intensjoner som har kortsiktig positiv og langsiktig negativ effekt på et risikonivå.

4 Forskningsdesign og metode

Dette kapitlet tar for seg valget av hvilke forskningsmessige verktøy som benyttes og bakgrunnen for valget av disse. Før gjennomføring av datainnsamling, svakheter med valgt metode og forfatterens rolle belyses. Avslutningsvis redegjøres det for forhold som i etterpåklokskapens ånd, erkjennes forhold som burde vært gjort på en annen måte.

4.1 Forskningsdesign

I forskningens "verktøykasse" er det flere verktøy for utvikling av kunnskap. Blant disse "verktøyene" finner man forskningsdesign og metoder. Det er flere måter å designe en forskningsprosess på, og det vil derfor her bli redegjort for mulig fremgangsmetoder for å kunne besvare oppgavens problemstilling.

4.1.1 Mulige metodiske tilnærminger

Å besvare spørsmål om hvordan en populasjon oppfatter et fenomen som risiko på en valid og presis måte kan være krevende. Det stiller store krav til hvordan man gjennomfører innsamling av data, samt at det stilles krav til kvaliteten på og analyse av det innsamlede datagrunnlaget. For å påberope datagrunnlaget validitet kreves det normalt at utvalget av respondenter fra den aktuelle populasjonen er representativt. Å omtale utvalget som representativt vil det kreve svar fra et bredt spekter av respondenter, all den tid populasjonen består av flere personellkategorier fordelt på flere typer avdelinger og underavdelinger. I den forbindelse vil kvantitativ metodisk tilnærming til datainnsamling kunne være fordelaktig, eksempelvis ved bruk av spørreundersøkelser. Gjøres dette med moderne datateknologi vil man teoretisk sett kunne få svar fra hele populasjonen. Utarbeidelse av en spørreundersøkelse kan i seg selv by på utfordringer, som for eksempel: Hvor mange spørsmål kan man stille uten at respondentene går "lei"? Hvordan påvirker formuleringene av spørsmålene respondentens svar? For å besvare problemstillinger presist er det viktig at man forstår nøyaktig hva respondentene mener. I den forbindelse vil det kunne være fordelaktig å ha en dialog med respondentene hvor man kan stille oppfølgingsspørsmål. Kvalitativ metodisk tilnærming gir blant annet ved intervju rom for nettopp en slik kvalitetssikring av forskerens forståelse av den enkelte respondents svar. Intervju kan være tid- og ressurskrevende; tidkrevende i den forstand at intervjueren må møte hver og en av respondentene og sammen bruke tid på intervjuet, noe som kan gjøre det krevende å

oppnå et representativt utvalg. Intervjusituasjonen påvirkes av mellommenneskelige forhold. Intervjueren kan for enkelte intervjuobjekt blant annet representere en autoritetsposisjon og / eller en konkurrerende underavdeling innenfor samme virksomhet. Dersom man benytter gruppeintervju kan den mellommenneskelige dynamikken mellom respondentene forme eller begrense svarene som gis.

Det er også mulig å kombinere både kvantitativ og kvalitativ metodisk tilnærming. En slik forskningsmessig tilnærming omtales gjerne som "Mixed Methods research" eller "Mixed Methods approach". Noe man forenklet kan man beskrive som å kombinere både kvantitativ og kvalitativ datainnsamling i den hensikt å kompensere for svakhetene til hver enkelt datainnsamlingsmetode. Det er flere måter å legge opp en slik forskningsprosess. I kjernen av Mixed Methods finner man "Det sammenfallende designet" (The Convergent Design), "Det forklarende sekvensielle designet" (The Explanatory Sequential Design) og "Det utforskende sekvensielle designet" (The Exploratory Sequential Design). Å gjennomføre en Mixed Methods forskningsprosess er vanligvis mer tid- og ressurskrevende enn å "bare" gjennomføre kvantitativ eller kvalitativ datainnsamling. Det stiller også større krav til forskeren da kvaliteten på resultatet avhenger av at man behersker både kvantitativ og kvalitativ datainnsamling og analyse (Creswell 2017).

4.1.2 Valg av metodisk tilnærming

Som et tiltak for å øke sannsynligheten for å få et representativt utvalg, kan man benytte kvantitativ tilnærming i kombinasjon med en offensiv strategi for å rekruttere respondenter. Det kan gjøres ved å sende en spørreundersøkelse til hele populasjonen man ønsker å undersøke om det er praktisk gjennomførbart. Kvalitativ tilnærming kan redusere sannsynligheten for manglende presisjon i, eller feiltolkning av, datamaterialet. Samtidig vil man kunne redusere konsekvensene av et eventuelt svakt datagrunnlag med en sekvensiell kombinasjon av disse tilnærmingene. Der man eksempelvis benytter intervju som en oppfølging til en spørreundersøkelse, vil det kunne bidra til en dypere forståelse for resultatene fra undersøkelsen, eller man kan gjennomføre intervjuer i forkant av spørreundersøkelsen i den hensikt å erverve en dypere innsikt i hvordan representanter for populasjonen vil kunne tolke spørsmålene i en undersøkelse (Johannessen 2017, Creswell 2017).

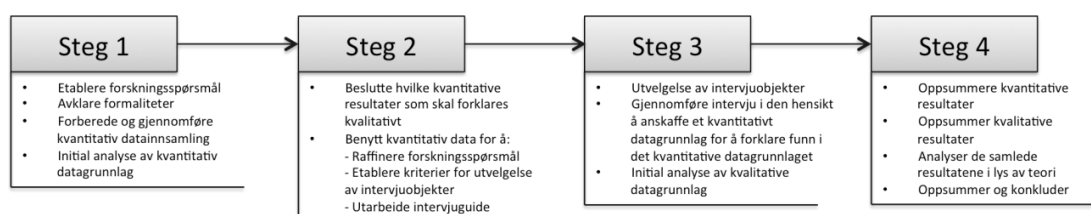
For denne oppgaven er det valgt å benytte "Det forklarende sekvensielle designet" for nettopp å kunne øke sannsynligheten for å få inn et tilstrekkelig datagrunnlag samtidig som man får muligheten til å supplere dette kvantitative datagrunnlaget med en kvalitativ datainnsamling. På den måten vil en ideelt sett først etablere et grovmasket

bilde av hvordan Forsvarets spesialstyrker oppfatter risiko ved bruk av en spørreundersøkelse, for så å gjennomføre intervjuer relevante representanter for ulike deler av utvalget i den hensikt å tilføre nyanser, kontekst og forståelse for resultatet av spørreundersøkelsen.

Valget av dette forskningsdesignet var et ambisiøst forsøk på å sikre et best mulig sluttresultat. Dett var klart at det ville være krevende å gjennomføre en slik tilnærming med tilstrekkelig kvalitet i alle deler av prosessen, men med den støtten Forsvarets forskningsinstitutt har gitt i form av teknisk støtte til gjennomføring av kvantitativ datainnsamling, samt Forsvarets spesialstyrkers fleksibilitet for å tilrettelegge for intervjuer, ble ambisjonen for metodevalget ansett som gjennomførbar. I tillegg til ambisjonen om oppgavens sluttresultat er det også ytterligere en ambisjon som lå bak valget: Studenttilværelsen handler om å tilta seg læring i form av nye kunnskap så vel som nye ferdigheter. Mixed Methods ble også vurdert som den tilnærmingen som "tilbød" det største læringsutbytte fra prosessen med masteroppgaven. I form av å få benytte flere "verktøy" fra "forskningsverktøykassen" så vel som positive utfordringer i form av innhenting og analyse av to typer data, større krav til struktur av tid og arbeid så vel som evnen til å holde en rød tråd gjennom en mer omfattende forskningsprosess. Det er ikke urimelig å anta at de fleste studentene på erfaringsbaserte masterprogram opplever sin siste mulighet til å prøve seg som forsker når de skriver masteroppgaven sin. Det er derfor ikke urimelig å ha et sterkt ønske om å utnytte den muligheten maksimalt for egen læring.

4.1.3 Valgt metodisk tilnærming

Arbeidsprosessen som denne oppgaven er resultatet av bygger på Creswell og Plano Clarks flytskjema for det forklarende sekvensielle designet, så vel som deres omfattende beskrivelse av mixed methods forskningsdesign. Videre er den gjennomført på en måte som har til hensikt å være i tråd Johannessen, Tufte og Christoffersens (2017) budskap forskningsprosessen som en etterrettelig, grundig og metodisk prosess for å utvikle kunnskap. Forenklet består prosessen av fire steg visualisert med tilhørende underpunkter som en overfladisk beskrivelse.

Figur 10 – Den forklarende sekvensielle forskningsprosessen (Creswell 2017:79)

4.2 Innsamling av data

Datainnsamlingen til denne oppgaven er gjort med godkjenning fra Forsvarets spesialstyrker og Forsvarets høgskoles forskningsnemd i henhold til Forsvarets *"Bestemmelse om utlevering av personopplysninger fra registerdata til forskning og gjennomføring av spørreundersøkelser i Forsvaret"*.¹¹ Videre er spørreundersøkelsen godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste.¹²

4.2.1 Spørreundersøkelse

Utviklingen av spørreundersøkelsen er gjort med utgangspunkt i beskrivelser og definisjoner av risiko. Disse er hentet fra kilder til teorikapitlet, organisasjonsstrukturen til FS og antagelser om hva som kan være relevant aspekter fra tjenesten til FS, samt antakelsen om hvilke arenaer i utvalgets liv som kan oppleves som relevant for den enkeltes utvikling av egen forståelse av begrepet risiko.

Spørreundersøkelsen ble under utarbeidelsen forevist med veileder og sikkerhetsinspektøren til Forsvarets spesialstyrker. Videre ble en medstudent fra Universitetet i Stavanger med tidligere militærbakgrunn fra Hæren og Heimevernet, en tidligere kollega fra Hæren med mastergrad i samfunnssikkerhet og kriseledelse, samt flere tidligere ansatte ved FSK forespurt om å delta på en pilotstudie for å se over undersøkelsen og komme med konstruktiv kritikk. Tilbakemeldingene gikk i hovedsak ut på behov for mer presise formuleringer, i tillegg til enkelte detaljer knyttet til populasjonsspørsmålene, relevante aktiviteter ved tjenesten og strukturelle forhold. Blant bidragsyterne med bakgrunn fra FSK var perspektivene til befal, offiserer, spesialjegere, alle ledelsesnivåer, stabs- og støttepersonell representert, så vel som tjenesteerfaring fra konvensjonelle avdelinger. Enkelte av bidragsyterne har blitt anerkjent med noen av nasjonens høyeste utmerkelse i form av bragdemedaljer, også betegnet som stridsdekorasjoner.

Spørreundersøkelsen ble iverksatt 11. juni 2018 klokken 0730 med svarfrist senest 30. juli 2018 klokken 2359. Undersøkelsen ble gjennomført ved at Forsvarets forskningsinstitutt, ved sjefsforsker Frank Steder, sendte mail til alle Forsvarets

---

¹¹ Referanse: 2018/014258-002/FORSVARET/919

¹² Prosjektnummer 60383

spesialstyrkers aktive brukerkontoer på Forsvarets informasjonssystem (FISBasis). Hver bruker mottok en unik link til spørreundersøkelsen. Dette datasystemet er godkjent for gradering opp til graderingsnivå begrenset i henhold til sikkerhetsloven. Da identitetene til personellet ved MJK og FSK er gradert konfidensielt har disse anonymiserte, men individuelle brukere på FISBasis. For personellet i Forsvarets spesialstyrker stab er ikke deres identiteter like høyt gradert. Disse brukerne er derfor ikke anonymiserte i Forsvarets datasystemet. Samtlige respondenter ble anonymisert av FFIs datainnsamlingsverktøy som del av datainnsamlingsprosessen.

Spørreundersøkelsen slik den fremsto for respondentene er i sin helhet vedlagt denne oppgaven. Den består av en forside med generell informasjon om undersøkelsen og spørsmål om samtykke fra respondenten. Deretter er undersøkelsen delt i to deler. Den første delen består av seks spørsmål, primært i form av nominalvariabler om respondenten, i den hensikt å kunne beskrive utvalget som har besvart undersøkelsen, samt å kunne undersøke om enkelte grupperinger i utvalget skiller seg unormalt ut fra andre grupper eller resten av utvalget i sin oppfattelse av risiko. Undersøkelsens andre del har til hensikt å hente inn data fra utvalget som er tiltenkt å danne grunnlaget for besvarelse av oppgavens forskningsspørsmål.

4.2.1.1 Spørreundersøkelsens del 1

Spørsmål	Svaralternativer
Q0 - Samtykkespørsmål	<ul style="list-style-type: none"> Jeg bekrefter her ved at jeg deltar frivillig på spørreundersøkelsen Jeg ønsker ikke å delta på spørreundersøkelsen
Q1 - Hvilke personellkategori i henhold til ordning for militært tilsatte tilhører du?	<ul style="list-style-type: none"> Vervet (OR 2-4) Befal (OR-5-9) Offiser (OF 1-9)
Q2 - Kryss av for utdanningsnivåene du innehar.	<ul style="list-style-type: none"> Sivil akademisk utdanning på Bachelor, master eller høyere. Grunnleggende befalsutdanning (FIH, BS, GBK, UB) Videregående befalsutdanning II Krigsskolens kvalifikasjonskurs eller Grunnleggende offiserskurs To eller treårig krigsskoleutdanning Videregående offisersutdanning
Q3 - Kryss av for om du er spesialoperatør, direkte støtte-, støtte- eller stabspersonell. (Her ble det i tillegg spesifisert forståelse av inndelingen)	<ul style="list-style-type: none"> Jeg er selektert og utdannet spesialoperatør Jeg er direkte støttepersonell Jeg er støttepersonell Jeg er stabspersonell Jeg ønsker ikke besvare dette spørsmålet
Q4 - Kryss av for hvilken avdeling og hvilke type underavdeling du tjenestegjør i. (Her ble det i tillegg spesifisert hvordan ett mindretall av utvalget skulle krysse for å ivareta anonymitet)	<ul style="list-style-type: none"> Forsvarets spesialstyrker stab Marinejegerkommando Forsvarets spesialkommando Kampskvadron Støtteskvadron Stab
Q5 - Kryss av for hvor mange utenlandsoperasjoner du har deltatt i. (Her ble i tillegg varighet for 1 deltakelse spesifisert)	<ul style="list-style-type: none"> 0 1 2 3 - 5

Q6 - Kryss av for hvorvidt du har blitt tildelt en bragdemedalje. <i>(Her ble i tillegg hvilke dekorasjoner som er bragdemedalje spesifisert)</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Mer enn 5 • Ja • Nei • Ønsker ikke svare
---	---

Tabell 4 – Spørreundersøkelsens del 1

4.2.1.2 Spørreundersøkelsens del 2

Andre del av spørreundersøkelsen består i alt av åtte spørsmål, primært i form av ordinalvariabler. Fremstillingen av den andre delen av spørreundersøkelsen fremstilles her i en annen rekkefølge enn den som ble presentert for respondentene. Årsaken til det er at her samles spørsmålene etter hvilke forskningsspørsmål de har til hensikt å bidra til å besvare. I undersøkelsen ble noen av disse spørsmålene skilt fra hverandre i den hensikt å unngå at for like spørsmål kom etter hverandre og for å redusere muligheten for at tidligere svar skulle få for stor innflytelse på hvordan man svarte på det neste spørsmålet knyttet til samme forskningsspørsmål.

Hvordan beskriver personellet i Forsvarets spesialstyrker risiko?

Disse spørsmålene hadde til hensikt å gi respondenten mulighet til å beskrive risiko først ved å tilordne risikobeskrivelser, for deretter å ta stilling til den opplevde "kvaliteten" ved etablerte risikobeskrivelser. Risikobeskrivelsen "Risiko er en følelse av sårbarhet" er ikke hentet fra noen risikodefinitjon i studiets pensum. Den er skrevet inn som et avvik fra etablerte risikodefinitjoner, men med en henstilling til hvordan Pål Slovic (2007) knytter oppfattelsen av risiko til følelser.

Spørsmål	Underspørsmål
Q8 – Ta stilling til de påstandene om risiko du er enig med.	Risiko... ... er i hovedsak et negativt ord ... er i hovedsak et positivt ord ... kan være både positivt og negativt ... er enkelt å forholde seg til ... er iboende all militær aktivitet ... er komplisert ... må man ta for å kunne lykkes i min tjeneste ... er givende / spennende ... bør unngås ... berører ikke stabsoffiserer ... er uakseptabelt dersom det kan unngås ... er en uunngåelig faktor ved spesialoperasjoner ... er skjerpene og bidrar til at man yter bedre
Q10 – For hver beskrivelse er det ønskelig at du krysser av for hvor enig du er i beskrivelsen. Det er ønskelig at du vurderer beskrivelsene uavhengig av hverandre.	"Risiko = Forventet tap" "Risiko = Usikkerhet rundt forventet utfall" "Risiko er objektiv og subjektiv usikkerhet knyttet til hva som vil skje" "Risiko er en følelse av sårbarhet" "Risiko er potensiale / sannsynligheten for tap" "Risiko er muligheten for at uønskede hendelser inntreffer" "Risiko er forholdet mellom trusselen mot en gitt verdi og denne verdiens sårbarhet overfor den spesifiserte
Alternativskala: <ul style="list-style-type: none"> • Helt uenig 	

- *Litt uenig*
  - *Verken eller*
  - *Ganske enig*
  - *Helt enig*
- trusselen"
 "Risiko er en kombinasjon av mulige konsekvenser (utfall) og tilhørende usikkerhet"
 "Risiko er virkningen av usikkerhet knyttet til mål"
 "Risiko består av mulige konsekvenser, forventet konsekvens, usikkerhet, sannsynlighet og kunnskap."

Tabell 5 - Spørreundersøkelsens del 2 – Beskrivelse av risiko

Hvordan oppfatter personellet i Forsvarets spesialstyrker risikoene de blir utsatt for?

Disse spørsmålene hadde til hensikt å gi respondentene mulighet til å gi uttrykk for omfanget av risikoeksponering som følge av sine lederes beslutninger, hvor ofte de har muligheten til selv å påvirke risikoen de blir eksponert for, den generelle alvorligheten av risikoen de blir eksponert for og den spesifikke opplevelsen av enkelte spesialstyrkespesifikke aktiviteter som risikable.

Spørsmål	Underspørsmål
<p>Q11 – Ta stilling til hvor ofte du blir utsatt for risiko og hvor ofte du selv kan påvirke risikoen du blir utsatt for?</p> <p>Alternativskala:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Aldri</i> • <i>Sjelden</i> • <i>Årlig</i> • <i>Månedlig</i> • <i>Ukentlig</i> • <i>Daglig</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Hvor ofte utsettes du for risiko som følge av dine overordnedes beslutninger? • Hvor ofte har du mulighet til å påvirke utfallet av den risikoen du utsettes for av dine overordnede? • Hvor ofte blir du utsatt for uakseptabel høy risiko?
<p>Q12 – Nedenfor listes det opp flere aktiviteter som er særegne for spesialstyrker. Det er ønskelig at du her sier hvor risikabelt du anser den respektive aktiviteten i henhold til skalaen fra ubetydelig til kritisk høy.</p> <p>For aktivitet du ikke har kurs/utsjekk på eller ikke har gjennomført skal du ikke svare på den aktiviteten, men gå videre.</p> <p>Alternativskala:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ubetydelig</i> • <i>Liten</i> • <i>Moderat</i> • <i>Alvorlig</i> • <i>Kritisk høy</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Rundskjermhopping • HAHO • Fastrope • Sprengningstjeneste • CQB (Skarpskyting gjort i patruljeforband og større) • Trening/øving på bording av fartøy • Kampsvømming / Angrepssvømming • Entringsteknikker på oljeplattform • Kontaktdriller oppsatt på kjøretøy • Kontaktdriller til fots

Tabell 6 - Spørreundersøkelsens del 2 – Oppfattelse av risiko

I hvilken grad har personellet i Forsvarets spesialstyrker et bevisst forhold til risiko?

Disse spørsmålene hadde til hensikt å utfordre respondentene på egen bevissthet til risiko generelt og risiko som følge av egne valg og avgjørelser spesielt. I tillegg ble

respondentene utfordret på å vurdere den gjennomsnittlige bevisstheten knyttet til risiko på de forskjellige nivåene i Forsvarets spesialstyrker. Disse spørsmålene har blitt skilt fra hverandre blant annet for å unngå at man rangerte egen bevissthet knyttet til risiko opp imot de respektive nivåene i organisasjonen.

Spørsmål	Underspørsmål
<p>Q7 - Det første spørsmålet omhandler din egen bevissthet til risiko.</p> <p>Alternativskala:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ubevisst</i> • <i>Lite bevisst</i> • <i>Nokså bevisst</i> • <i>Veldig bevisst</i> • <i>Særdeles bevisst</i> 	<p>Hvor bevisst forhold vil du si at du har til risiko?</p>
<p>Q9 - I tjenesten tar jeg beslutninger som</p> <p>Alternativskala:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Aldri</i> • <i>Sjelden</i> • <i>Årlig</i> • <i>Månedlig</i> • <i>Ukentlig</i> • <i>Daglig</i> 	<p>... gjør at jeg utsetter meg selv for risiko</p> <p>... påfører kollegaer risiko</p> <p>... påfører på kollegaer risiko de ikke selv ville valgt å utsette seg for</p> <p>... påfører uskyldig tredjepart risiko</p> <p>... påfører uskyldig tredjepart risiko de ikke selv ville valgt å utsette seg for</p>
<p>Q13 - Nedenfor presenteres forskjellige organisatoriske nivåer i avdelingen din. Der det er ønskelig at du vurderer det enkelte nivåets gjennomsnittlige bevissthet på risiko.</p> <p>Dersom du ikke mener å ha godt nok grunnlag for å uttale deg om enkelte nivåer er det ønskelig at du krysser av på "Vet ikke"</p> <p>Alternativskala:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ubevisst</i> • <i>Lite bevisst</i> • <i>Nokså bevisst</i> • <i>Veldig bevisst</i> • <i>Særdeles bevisst</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Patrulje / Lagsmedlemmer • Patrulje- / lagførere • Troppsledelse • Skvadronsledelse (Skvsj, Skvsjt/Sjefsmester & NK skv) • "Kommandostab" (Stabsjef og seksjon N/G 1-8) • "Kommandoledelse" (Sjef, Sjtmajor/Flaggmester & NK) • Driftsenhetsstab (Forsvarets spesialstyrker stab)

Tabell 7 - Spørreundersøkelsens del 2 – Bevissthet i forhold til risiko

Hva påvirker risikoforståelsen til personellet i Forsvarets spesialstyrker?

Det siste spørsmålet hadde til hensikt å avdekke i hvilke grad de opplistede arenaene har påvirket respondentenes forståelse av risiko.

Spørsmål	Underspørsmål
<p>Spørsmål Q14 - I hvor stor grad anser du at følgende arenaer / deler av livet ditt har påvirket din forståelse av hva risiko er?</p> <p>Alternativskala:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ingen grad</i> • <i>Liten grad</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • Sivil livserfaring • Sivil utdanning • Tjenesteerfaring • Befalsutdanning • Offisersutdanning • Kurs og utdanning i regi av FS (Eks operatør)

• <i>Noe grad</i>	utd, hoppekurs, oppkjøring osv)
• <i>Stor grad</i>	• Kollegaer i FS
• <i>Ganske stor grad</i>	• Operasjoner i utlandet
• <i>Veldig stor grad</i>	

Tabell 8 - Spørreundersøkelsens del 2 – Innflytelse på risikoforståelse

4.2.2 Intervju

Hensikt med intervjuene til dette prosjektet er å bidra med nyanser og kontekst til resultatene av spørreundersøkelsen, for på den måten å kunne få en dypere forståelse for hvordan utvalget oppfatter fenomenet risiko. For å oppnå en slik effekt er det ikke hensiktsmessig at intervjuobjektene plukkes ut tilfeldig, men at de representerer forskjellige deler av utvalget (Creswell 2017). For å oppnå denne effekten og samtidig holde en profesjonell distanse mellom forfatteren av denne oppgaven og intervjukandidatene, ble det utarbeidet en liste over egenskapet knyttet til de respektive underutvalgene for spørreundersøkelsen. Denne ble gitt til sikkerhetsinspektøren ved Forsvaret spesialstyrker, som basert på denne kontaktet aktuelle kandidater og rapporterte frivillige til oppgavens forfatter. Utover representasjon fra de respektive underutvalgene var det også ønskelig å intervju spesialoperatører fra begge de to taktiske avdelingene, samt støttepersonell tilknyttet noe av den normalt forventet mest risikofylte tjenesten ved spesialstyrkene, herunder eksplosivrydding og spesielle innsetningsteknikker som fallskjermhopping, fastrope og dykking.¹³ Videre gav gjennomføring av intervjuene en mulighet til å utfordre intervjuobjektene "system 2" på en måte man ikke kunne eller kunne være klar over å ha klart ved besvarelse på spørreundersøkelsen. For å kvalitetssikre intervjuguiden og planen for intervjuene ble det gjennomført ett testintervju med en stabsoffiser i FSK. Etter intervjuet gav stabsoffiseren tilbakemeldinger på sin opplevelse av intervjuet, og disse tilbakemeldingene bidro sammen med erfaringene fra testintervjuet bidro til endringer i intervjuguiden, forberedelser av oppfølgingsspørsmål og hvordan dataene fra spørreundersøkelsen ble presentert.

---

¹³ Disse aktivitetene redegjøres det for å vedlegg 3 – Begrepsforklaring knyttet til spørreundersøkelsen

4.3 Metodekritikk

4.3.1 Svakheter ved valgt metode

Metoden stiller større krav til den som utfører arbeidet sammenlignet med kun kvantitative eller kvalitative metoder gjør, da man her må sette seg inn i analyse av to typer data. Samtidig gav det i dette tilfellet et betydelig datagrunnlag, noe som gjorde analysearbeidet utfordrende. Utover kompleksiteten ved analyser to typer data er også datamengden som skal analyseres en bidragsyter til at arbeidet blir mer tidkrevende (Cresswell 2017). Noe som kan bidra til å svekke kvaliteten på hvordan dataene blir fremstilt i oppgaven så vel som selve analysen ved at det blir mindre tilgjengelig tid til dette arbeidet.

4.3.2 Svakheter ved spørreundersøkelsen

For det første var starttidspunktet og varigheten for undersøkelsen uheldig i forhold til ambisjonen om å få en så stor svarprosent som mulig. Når det gjelder selve utformingen burde spørsmål Q4 vært delt i to da 6,8 prosent av utvalget kun har krysset av på underavdelingsnivå og ikke inkludert avdelingstilhørighet. Det medfører at disse ikke inkluderes i underutvalgene for FSST, MJK eller FSK, men er med i andre utvalg av respondentene og utvalget som helhet. Spørsmål Q9 ville trolig vært lettere å svare på om spørsmålet inkluderte eksemplifisering av å utsette noen for risiko. Det ville også gjort det lettere å analysere svarene. Samtidig ville dette også kunne bidratt til å begrense respondentenes svaralternativer. Videre er det indikasjoner på at spørsmål Q10 med fordel kunne vært utformet på en annen måte, noe som blir adressert senere i oppgaven. Spørsmålet kunne med fordel hatt færre alternativer. I tillegg burde det vært et eget spørsmål der respondentene fikk muligheten til å beskrive risiko med egne ord. For spørsmål Q12 burde det vært mulig å krysse av for "Har ikke grunnlag for å uttale meg" på samme måte som spørsmål Q13.

4.3.3 Svakheter ved intervjuene

Den største svakheten ved intervjuene, bortsett fra intervjuerens manglende erfaring med denne typen datainnsamling er hvordan datagrunnlaget fra spørreundersøkelsen var forberedt til presentasjon for intervjuobjektene. Det var gjentatte ganger behov for å oppklare misforståelser.

Etter hvert som intervjuene ble gjennomført ble erfaringene med den aktuelle intervjumalen og presentasjon av data grunnlaget bedre, noe som gjorde det lettere å få grundige svar fra intervjuobjektene. Noe som underbygger det faktum at det hadde vært fordelaktig om intervjuer hadde vært hatt mer erfaring med å gjennomføre

intervjuer enn det ene prøveintervjuet. Dette kunne trolig blitt kompensert noe ved å forberede flere generiske "oppfølgingsspørsmål" til intervjuobjektene vurdering av datagrunnlaget. For en optimal transkriberingsprosess ville det vært mer hensiktsmessig å transkribere hvert intervju ferdig før man gjennomførte det neste intervjuet. Dette lot seg dessverre ikke gjøre av praktiske grunner innenfor et stramt tidsskjema.

4.3.4 Svakheter ved forfatterens rolle

Forskningen er gjennomført av en stadig tjenestegjørende og krigsskoleutdannet offiser med over 17 års tjeneste i Forsvaret, hvorav seks år tilknyttet spesialstyrkene; Innledningsvis jobbet forfatteren som administrasjonsoffiser i en kampskvadron og deretter som stabsoffiser, før han avslutningsvis tjenestegjorde som ansvarlig leder for en støtteskvadron. Det vil være urimelig å påstå at man som "forsker", med en slik tilknytning til Forsvaret og Forsvarets spesialstyrker, vil kunne påberope seg fullstendig objektivitet i et forskningsarbeidet knyttet til egen virksomhet.

På den ene siden vil tilknytning til virksomheten oppgaven undersøker kunne bidra til at forfatteren bevisst eller underbevisst ønsker å fremstille aspekter ved resultatene på en mer fordelaktig måte enn hva datagrunnlaget rettferdiggjør. På den annen side kan han drives av et oppriktig ønske om å utrette et konstruktivt kritisk bidrag til egen virksomhet, noe som vil kunne gi motsatt effekt ved at man urettmessig fremhever aspektet ved datagrunnlaget som kritikk av forhold man kan ha et ønske om å endre.

Ved bruk av vitenskapelig metoder for å etablere en dypere kunnskap i form av økt selvinnsikt kan man yte et konstruktivt bidrag til egen virksomhet. Det ligger likevel en fare i å begi seg utpå en slik "reise", i den forstand at prosessen hvor man øker sin selvinnsikt kan være krevende. Det å bli påført selvinnsikt kan være en særdeles ubehagelig opplevelse i form av å påtvinges en erkjennelse av egne svakheter. Derfor vil man med en intensjon om å utvikle kunnskap i den hensikt å øke egen virksomhets selvinnsikt, og således også til dels sin egen selvinnsikt, kunne møte mer eller mindre bevisst motstand hos seg selv i prosessen.

Når det gjelder virksomheter hvor skjerming av informasjon er et gjennomgripende forhold for alle aspekter, vil det kunne være en fordel å være tilknyttet virksomheten, fordi man lettere kan få unik tilgang til informasjon som ellers skjermes for utenforstående og vil kunne være relevant å analysere kritisk for å oppnå utvikling.

4.3.5 Hva kunne vært gjort på en annen måte

Det er urimelig selvgodt å påstå at det ikke var mulig å gjøre studentprosjektet som denne oppgaven er basert på, på en bedre måte. I retrospekt har prosessen med oppgaven i større grad vært en læringsprosess enn ett "vanlig" forskningsarbeid. Så dersom det skulle vært mulig å reist tilbake i tid med erfaringene fra arbeidet i bagasjen, er det flere ting som ville blitt gjort på en annen måte. En viktig erfaring som ville hatt stor påvirkning på en slik reise er hvor tidkrevende det var å få tillatelse til å gjennomføre datainnsamling i Forsvaret, samt de tidsmessige utfordringene det var å få synkronisert datainnsamlingen med FFIs andre prosjekter på samme populasjon. Erfaringene av å måtte vente på saksbehandling fra Forsvarets Høgskoles nemd og NDS i tillegg til synkronisering av undersøkelsen i tid med FFI på cirka 7 uker ville redusert sannsynligheten for at en runde to ville benyttet kvantitativ datainnsamling. Det er sannsynlig at det heller ville blitt gjennomført flere kortere intervjuer over en lengre periode. Det var også de syv intervjuene som gav dypest innsikt i problemstillingen. Alternativt kunne man selvsagt med den innsikten godkjenningprosessen har gitt, startet den mye tidligere. Noe som også ville kunne medført at synkroniseringen av spørreundersøkelsene FFI kjørte på populasjonen ville kunne bli gjort på en mer fordelaktig måte. Begge disse alternative fremgangsmåtene ville trolig gitt bedre tid til forberedelse av intervjuer og en grundigere analyse av det samlede datagrunnlaget.

Datainnsamlingen ville blitt gjennomført endringer basert på forholdene ble adressert i punktene 4.3.2, 4.3.3 og 5.2.2.

Dersom noe skulle bli endret, ville det vært å legge inn en mulighet for alle respondentene til å skrive inn hvordan de vil beskrive risiko med egne ord. Det ville gitt et mye bedre utgangspunkt for å besvare forskningsspørsmålet om hvordan risiko beskrives enn hva det rådende datagrunnlaget gir.

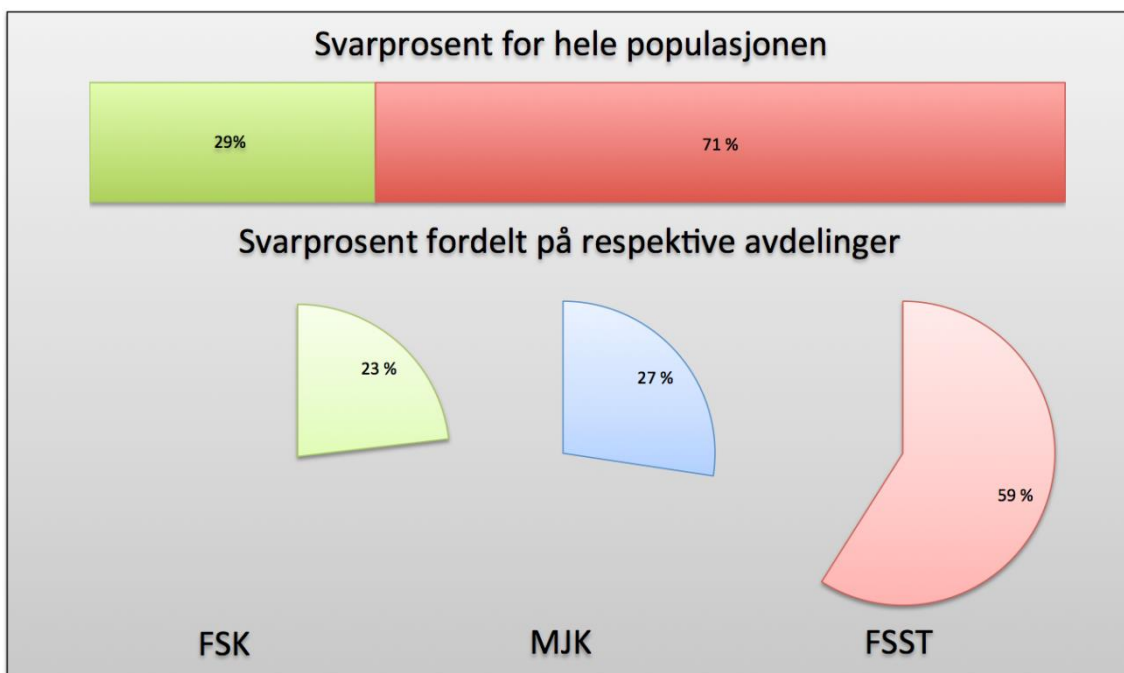
5 Resultater / Presentasjon av empiri

Dette kapittelet er todelt. Først presenteres data fra spørreundersøkelsen så data fra intervjuene. Likt for begge presentasjonene er at dataene presenteres i henhold til hvordan forskningsspørsmålene er strukturert for å besvare problemstillingen.

5.1 Presentasjon av data fra spørreundersøkelse

5.1.1 Respondentene

Ettersom antallet personer som tjenestegjør i Forsvarets spesialstyrker er gradert informasjon vil antall respondenter i denne oppgaven kun presenteres som prosent av den totale populasjonen. Videre vil antallet valg av undersøkelsens svaralternativer presenteres som prosent av det totale antallet respondenter der det ansees som mer hensiktsmessig enn gjennomsnittsrespons.

Figur 11 – Svarprosent for hele populasjonen

Av den totale populasjonen med ansatte i Forsvarets spesialstyrker responderte 37,2% undersøkelsen. 5,7% av populasjonen fullførte ikke besvarelsen av undersøkelsen. Ytterligere 2,4 % oppgav at de ikke ønsket å besvare undersøkelsen. Dette utvalget på 8,1% av populasjonen inkluderes derfor ikke i datagrunnlaget. De gjenværende respondentene som både samtykket til deltakelse og fullførte undersøkelsen utgjør ett nettoutvalg på 29,3 % av populasjonen. Dette er et tresifret antall mennesker og

ansees som å være en tilfredsstillende andel for å benytte datagrunnlaget i det videre arbeidet med denne oppgaven. I vurdering av svarenes validitet er det likevel viktig å ha et bevisst forhold til feilmarginen dette utvalget representerer. For å poengtere det forholdet har feilmargin i forhold til respektive konfidensintervall blitt regnet ut. Herunder en feilmargin mindre enn 7% for et 95% konfidensintervall.¹⁴ Det med ett bortfall på 70,7 % av bruttoutvalget.

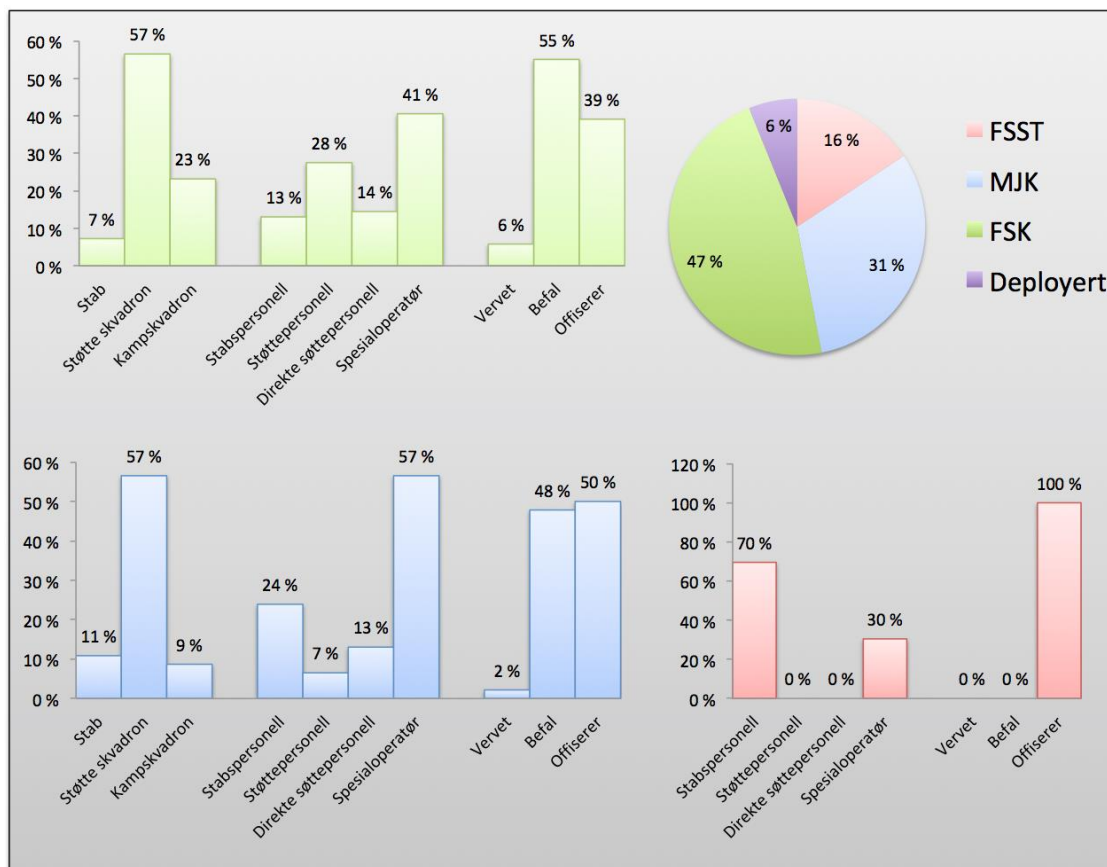
Det er trolig flere årsaker til bortfallet. Det forventes at tidspunktet for gjennomføringen av undersøkelsen var gav noen utfordringer. Dette som følge av pågående aktivitet som gjorde at en betydelig andel av populasjonen hadde dårligere forutsetninger for å besvare undersøkelsen enn andre tidspunkter i løpet av året. Eksempelvis kan det nevnes at i perioden undersøkelsen ble gjennomført, hadde noen startet ferieavvikling, det pågikk flere kurs, øvelser, spesialjegeropptaket og begge de taktiske avdelingene hadde styrker deployert i utenlandsoperasjoner. Blant personellet som er deployert til utenlandsoperasjoner er bruken av det aktuelle datasystemet i praksis begrenset til kun et fåtalls personer. Tilgang på og regelmessig bruk av datasystemet synes sannsynlig å være en sterk bidragsyter til svarprosenten ved FSST som består av stabsoffiserer med kontorjobber har den høyeste svarprosenten, mens de taktiske avdelingene hvor et fåtall stillinger utfører sine arbeidsoppgaver på kontorer har de laveste svarprosentene. Den største andelen av populasjonen finner vi også i de taktiske avdelingene. Videre ble undersøkelsen gjennomført en måned etter en annen spørreundersøkelse fra FFI og Forsvarets Høgskole, noe som sammen med andre ikke tjenestemessig viktige henvendelser per e-post kan bidra til en metningsfølelse for enkelte. Andre kan rett og slett ikke ha vært interessert i temaet eller å besvare undersøkelser på generelt grunnlag. For personellet som ikke fullførte undersøkelsen har de gitt seg på forskjellige tidspunkter. Det kan være at de ikke syntes undersøkelsen var "god nok", "interessant nok" eller stilte "gode nok spørsmål".

Den følgende grafiske oversikten er laget for å gi en oversikt over utvalgets fordeling mellom avdelinger som FSST, MJK og FSK, underavdelinger som stab og

---

¹⁴ Av hensyn til å sikre at populasjonens faktiske størrelse skjermes i tilstrekkelig grad av hensyn til sikkerhetsloven presenteres det for feilmargin til 95% konfidensintervall kun en øvere grense for feilmarginen.

skvadronstyper, personellkategorier som stabs, støtte, direkte støtte og spesialoperatører, samt vervet, befal og offiserer. For den videre presentasjonen av resultater fra spørreundersøkelsen vil det i enkelte tilfeller bli presentert hvordan resultatene spres på tvers av disse underutvalgene av det samlede utvalget.

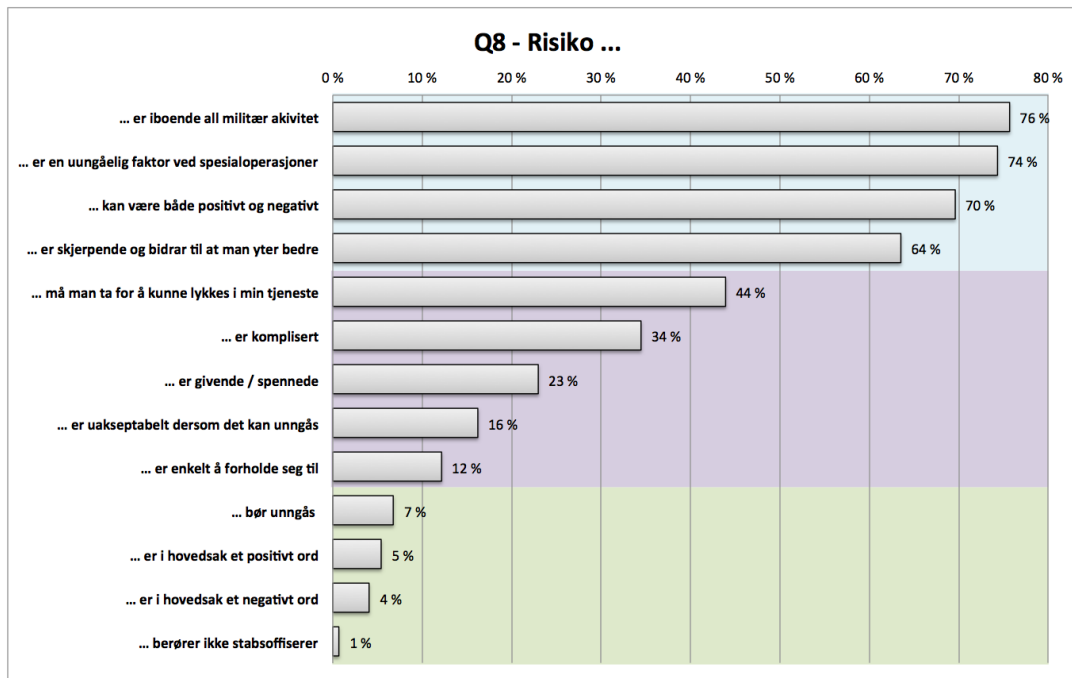

Figur 12 – Demografisk fordeling av respondenter

I figuren over mangler det respondenter på tjeneste type, som eksempelvis stab, og for personellkategori, som eksempelvis stabspersonell. Årsaken til dette ligger i at enkelte kun har krysset av på avdeling, herunder FSST, MJK og FSK, og ikke underavdeling som stab og skvadronstype. Vider er det 4 % av respondentene som krysset av på at de ikke ønsket å kunngjøre sin personellkategori. Dette gir her og noen tilfeller senere i fremstilling av datamateriale mindre enn 100% respondenter når man sammenlikner underutvalgene.

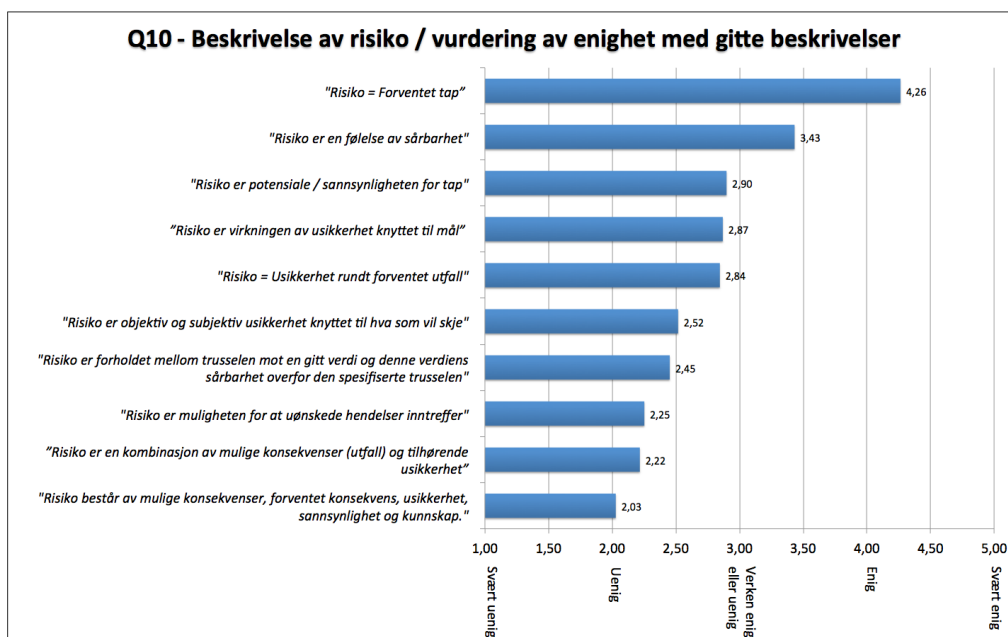
5.1.2 Beskrive risiko

Grafen under illustrerer påstandene i spørsmål Q8 etter hvor mange respondenter som inkluderte dem i sin besvarelse av undersøkelsen. Påstandene om risiko listes opp i synkende rekkefølge etter den oppslutningen de mottok fra respondentene. Grafen er delt i tre områder. Henholdsvis for 0 – 10 %, 11 – 50 % og 51 – 100% oppslutning.

Figur 13 – Besvarelse av Q8 – Risiko ...

Mer enn halvparten av utvalget vil beskrive risiko som iboende all militæraktivitet, unngåelig i spesialoperasjoner og at det kan være både positivt og negativt. Samt at det i tillegg oppleves som skjerpene og bidrar til at man yter bedre. I underkant av halvparten vil i tillegg inkludert at risiko er noe man må ta for å kunne lykkes i deres tjeneste. Ensidige beskrivelser som at risiko er hovedsakelig negativ eller positivt, at det bør unngås, er enkelt å forholde seg til får bemerkelsesverdig lav oppslutning.

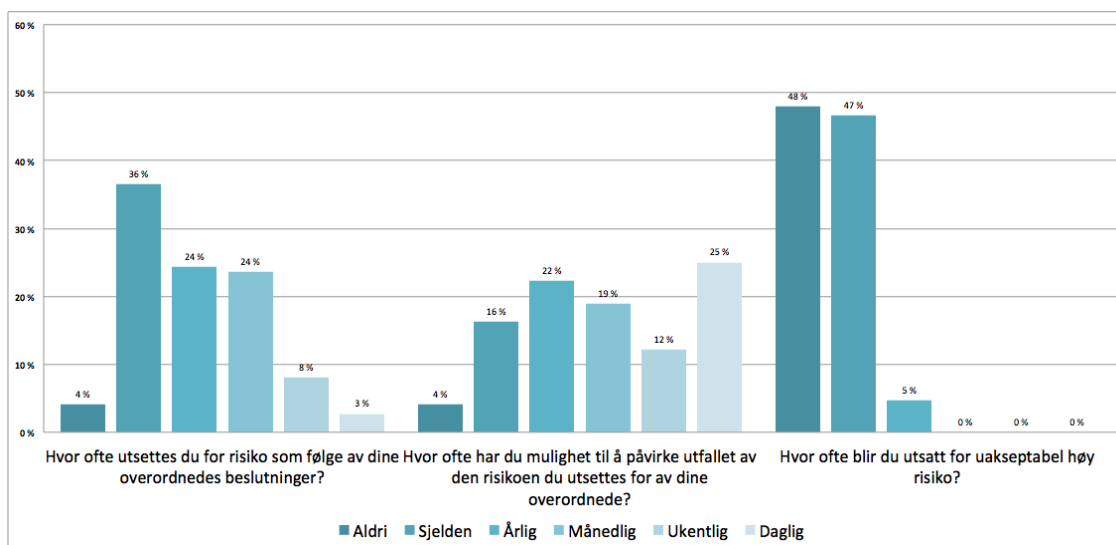

Figur 14 – Besvarelse av Q10 – Beskrivelse av risiko

I spørsmål Q10 ble respondentene bedt om å gi uttrykk for hvor enig eller uenig de er i en rekke beskrivelser av risiko. Disse presenteres også i synkende rekkefølge, men i dette tilfellet etter utvalgets gjennomsnittlige vurdering av enighet for den enkelte beskrivelse. I besvarelsene av spørsmål Q10 var det kun en beskrivelse som utvalget i snitt sa seg enig i. "Risiko = Forventet tap" fikk en snitt vurdering på 4,26. Innenfor verdiene 2,5 – 3,5 (Verken enig eller uenig) finner man fem risikobeskrivelser. Hvorav den med størst grad av enighet på 3,43 er "Risiko er en følelse av sårbarhet". Av de gjenstående fire risikobeskrivelsene som utvalget sa seg uenig i finner vi kun vel etablerte risikodefinsjoner. Deriblant Forsvarets egen definisjon. "Risiko er muligheten for at uønskede hendelser inntreffer" (Forsvaret 2017a). Noe som er oppsiktsvekkende all den tid denne definisjonen er så innarbeidet i Forsvarets utdanningsdirektiver og styringsdokumenter.

5.1.3 Oppfattelse av å bli utsatt for risiko

Spørsmål Q11 og Q12 hadde begge til hensikt å gi respondentene mulighet til å gi uttrykk for sin opplevelse av å bli utsatt for risiko i tjenesten. Under illustreres responsen på spørsmål 11 (Q11_1, Q11_2 & Q11_3) med et stolpediagram.

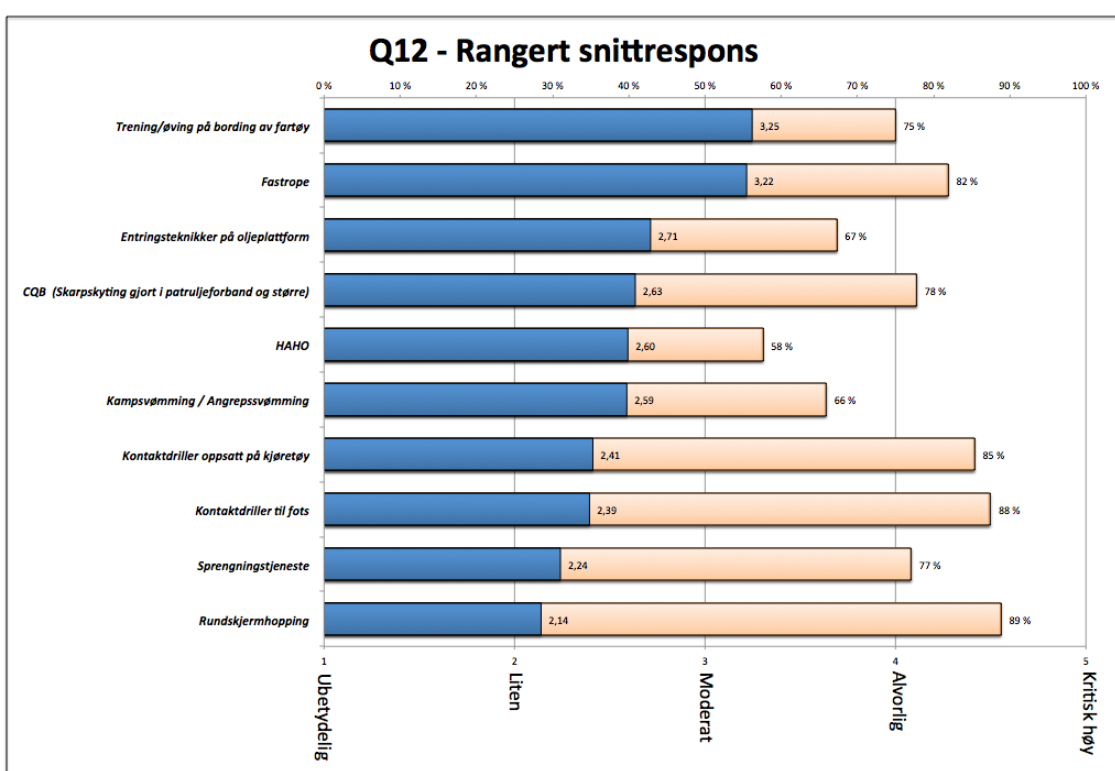

Figur 15 – Beskrivelse av Q11 – Utsettelse for risiko

Den gjennomsnittlige responsen på Q11_1 – *Hvor en opplever å bli utsatt for risiko som følge av sine overordnedes beslutninger* er 3,04 – Årlig. Når det gjelder responsen på Q11_2 – *Hvor stor mulighet man har til å påvirke risikoen man blir utsatt for* er snittet på 3,97 – Månedlig. For Q11_3 – *Hvor ofte man blir utsatt for uakseptabel risiko som følge av overordnedes beslutninger* er snittet 1,57 – mellom aldri og sjelden.

Spørsmål Q12 henstilte respondentene til å gi sin vurdering av hvor risikabelt de anså

”typisk” spesialstyrkeaktivitet. Det ble i dette spørsmålet presisert at man kun skulle gi vurdering på aktivitet man hadde kurs / utsjekk på og gjennomført. Det var to årsaker til en slik presisering. Den første var av hensyn til validiteten på svarene som ble gitt, herunder at ”skrivebordsvurderinger” for det som da blir en tenkt opplevelse av risiko for noe man aldri har praktisert vil svekke validiteten til svarene. Den andre årsaken er at man ved å se svarprosenten fordelt på underutvalgene spesielt og utvalget generelt vil kunne vurdere hvorvidt svarene var valide eller ikke. Underliggende grafisk fremstilling av resultatene består derfor av en graf med to Y-akser. Den øverste er en prosent skala for indikasjon på hvor stor andel av utvalget som har vurdert den enkelte aktiviteten. Mens den nederste Y akse er fordelt på svaralternativene til oppgaven. De

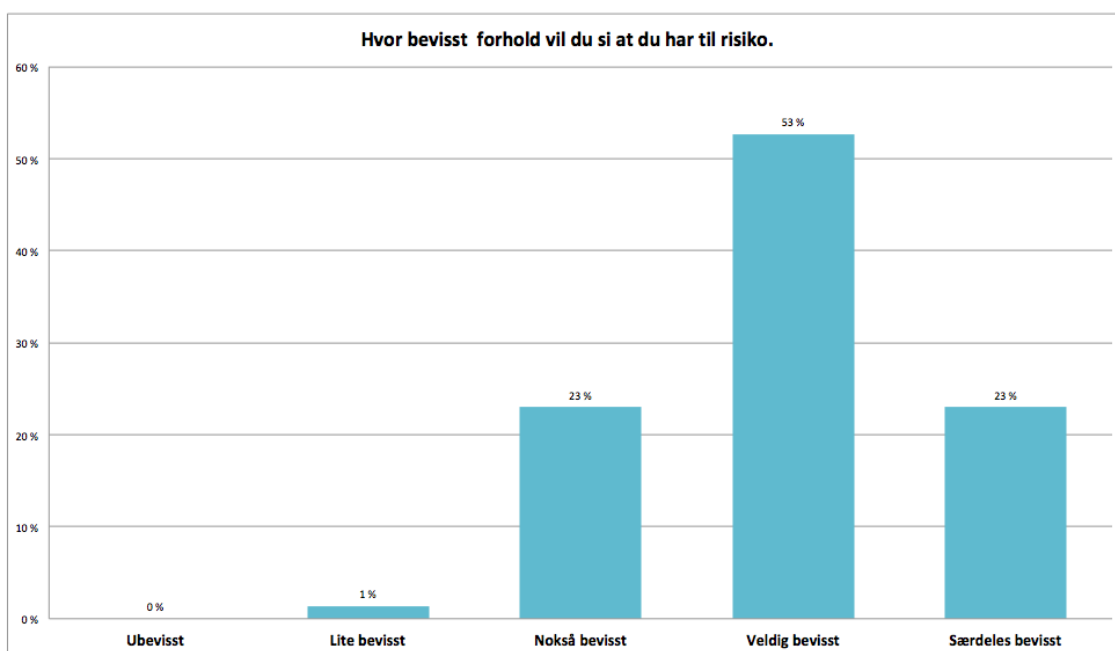
Figur 16 – Besvarelse av Q12 - Vurdering av risikoaktivitet

blå stolpene indikerer utvalgets gjennomsnittlige vurdering av risiko, mens den beige fortsettelsen indikerer svarprosenten i utvalget. Det er ikke urovekkende at 86 % av utvalget vurderer rundskjermhopping da dette er en kompetanse som er utbredt i spesialstyrkemiljøet. Det som derimot ikke er rimelig å forvente er at over halvparten av

utvalget har tilfredsstillende forutsetninger for å vurder hvor risikabelt det er å gjennomføre boring av fartøy, fastrope, entringsteknikker på oljeplattform, CQB, HAHO, og kamp/angrepssvømming og sprengningstjeneste.¹⁵ Det er her verdt å merke seg at rundskjermhopping og kontaktdriller i snitt vurderes som å være nærmere liten enn moderat risikabelt av utvalget.

5.1.4 Bevissthet knyttet til sitt forhold til risiko

Spørreundersøkelsens spørsmål med hensikt om å avdekke bevisstheten knyttet til risiko i populasjonen ble som nevnt spredt i undersøkelsen og er spørsmål Q7, Q9, og Q13.

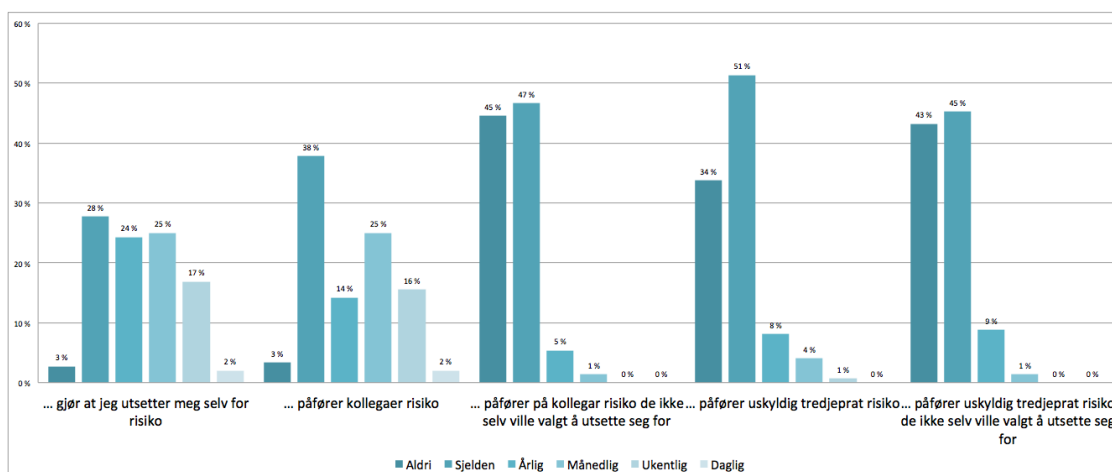
Figur 17 – Besvarelse av Q7 – Vurdering av egen risikobevissthet

Det første risikoorienterte spørsmålet i spørreundersøkelsen, Q7, var knyttet til respondentenes egen bevissthet knyttet til risiko. 76 % av utvalget vurderer egenbevissthet til risiko som veldig eller særdeles bevisst. Utvalgets gjennomsnittlige respons er 3,97 - Veldig bevisst.

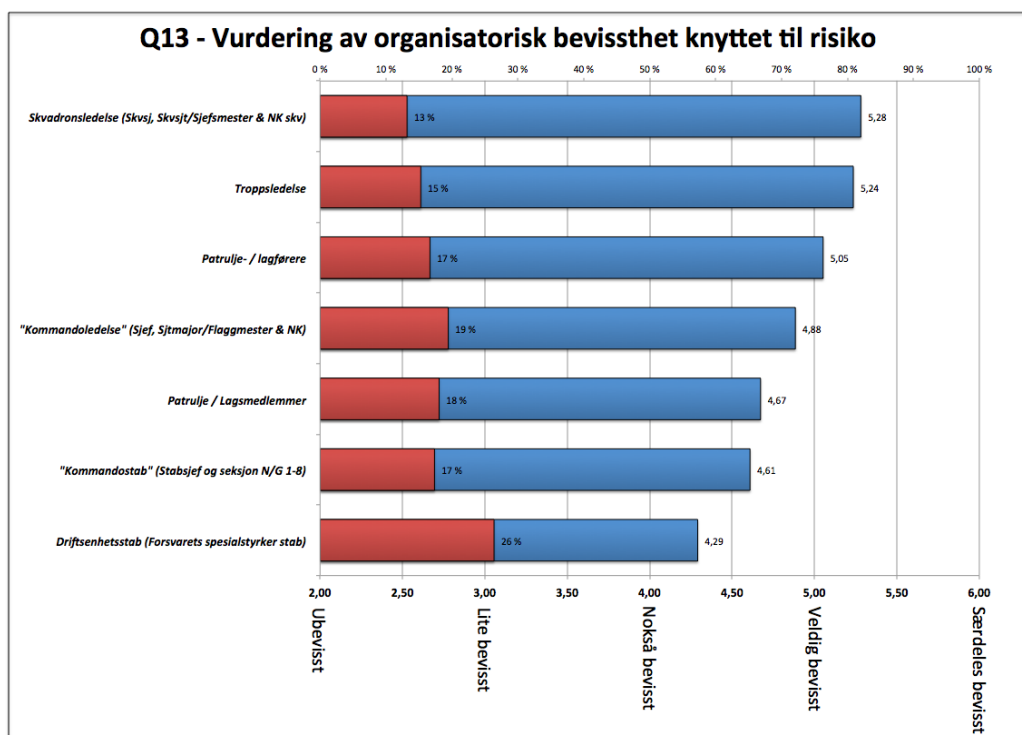
¹⁵ Disse aktivitetene redegjøres det for å vedlegg 3 – Begrepsforklaring knyttet til spørreundersøkelsen

Figur 18 – Besvarelse av Q9 – Vurdering av å utsettes seg selv og andre for risiko

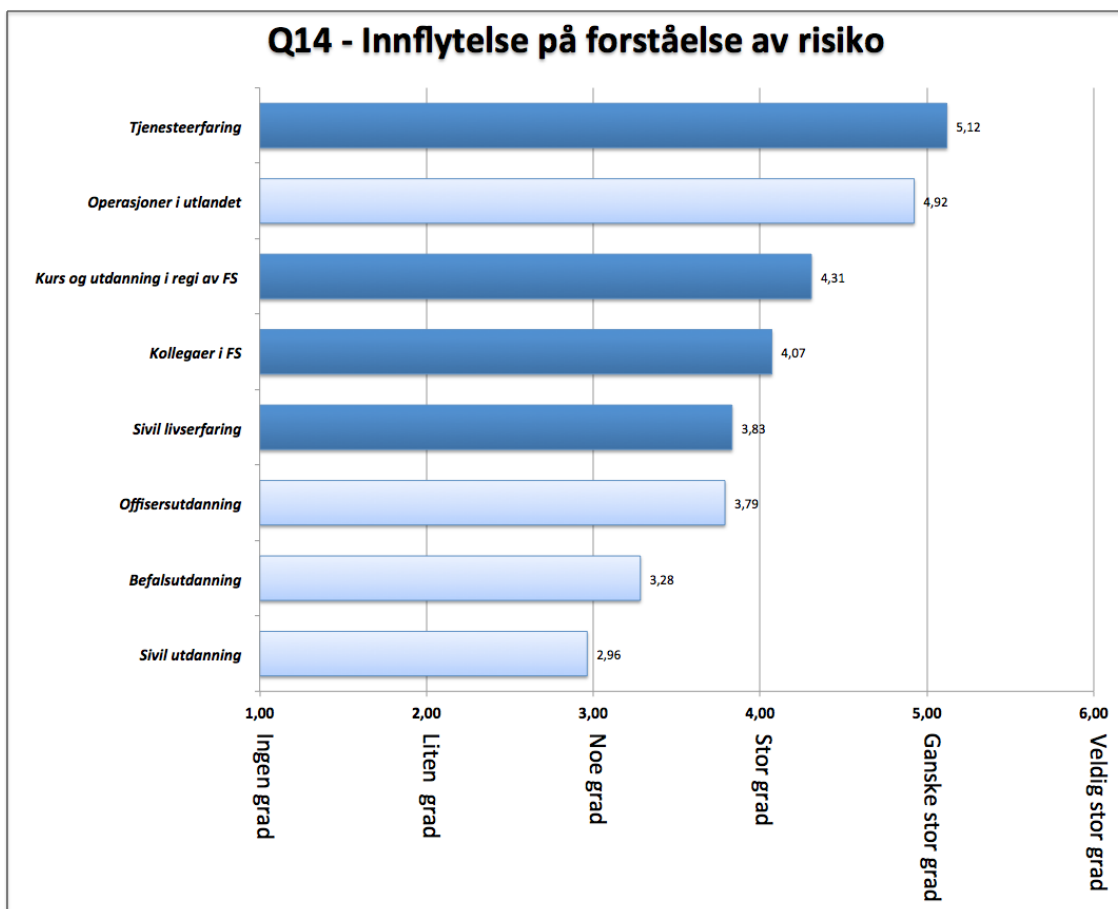
Spørsmål Q9 utfordret respondentene til å vurdere følgene av egne beslutninger knyttet til risiko. Q9 starter med påstanden "I tjenesten tar jeg beslutninger som ..." og følges opp av Q9_1 – Q9_5. Responseren for Q9_1 – ... *gjør at jeg utsetter meg selv for risiko* gav en snitt respons på 3,33 – Årlig. Q9_2 – ...*påfører kollegaer risiko* fikk en snitt respons på 3,2 – Årlig. For Q9_3 – ...*påfører kollegaer risiko som de ikke selv ville utsatt seg for* ble den gjennomsnittlige responsen på 1,63 – i underkant av årlig. Når vi ser på resultatene for Q9_4 – ...*påfører uskyldig tredjepart risiko* var utvalgets snitt respons 1,86 – tilnærmet årlig. Avslutningsvis for Q9_5 – ... *påfører uskyldig tredjepart risiko de selv ville valgt å utsette seg for* ble snittresultatet for utvalget 1,69.

Figur 19 – Besvarelse av Q13 – Vurdering av organisatorisk risikobevissstet

Spørsmål Q13 skiller seg fra de andre to spørsmålene knyttet til bevissthet i den forstand at den ber respondentene vurdere andres bevissthet knyttet til risiko. Det fordelt på de organisatoriske nivåene i populasjonen. For å unngå at respondentene gav vurderinger de ikke følte seg kvalifisert for ble det gitt mulighet for å krysse av for at man ikke vet, noe som ble gitt verdien 1. Derfor er vurderingsskalaen fra 2 – Ubevisst til 6 – Særdeles bevisst. Gjennomsnittsberegningene for dette Q13 er derfor gjort uten å inkludere respondentene som krysset av på "Vet ikke" og dermed gav verdien 1. Resultatene for Q13 er i den grafiske fremstillingen under satt opp i rangert rekkefølge fra det organisatoriske nivået med vurdert høyest bevissthet til risiko øverst i synkende rekkefølge til det organisatoriske nivået som ble vurdert til å ha lavest bevissthet til risiko. Disse vurderingene er illustrert med de blå stolpene i diagrammet i forhold til den nederst Y-aksen. Mens andelen av utvalget som ikke mente å vite nok til å kunne gi vurdering på de respektive organisatoriske nivåene er illustrert med de røde stolpediagrammene. Da i forhold til den øverste Y-aksen.

5.1.5 Innflytelse på risikoforståelse

Figur 20 – Besvarelse av Q14 – Innflytelse på risikoforståelse

Grafen under illustrerer hvordan respektive aspekter ved den enkeltes bakgrunn vurderes som innflytelsesrik på deres forståelse av risiko. De fire mørkeblå stolpene i diagrammet henviser til hele utvalget, mens de lyseblå kun henviser til de som har den respektive erfaringen eller utdanningen. For sistnevnte stolpene er snittutregninger fra respondenter som ikke har den spesifikke utdanning eller erfaring fra operasjoner i utlandet ekskludert. Det fordi deres svar 1 – ingen betydning som fra deres ståsted er korrekt, for utvalget som helhet bidrar til feil svar. Deres tallverdi reduserer snittverdien for det enkelte aspektet. Noe som gir ett feil bilde på hvordan personellet med forutsetning for å kunne uttale seg om de respektive aspektene vurderer disse.

5.2 Presentasjon av data fra intervjuene

5.2.1 Intervjuobjektene

Som redegjort for i punkt 4.2.2 ble Sikkerhetsinspektøren ved Forsvarets spesialstyrker forespurt om å identifiserte syv intervjukandidater. Det bli gjennomført syv intervjuer, men kun seks av kandidatene utpekt av sikkerhetsinspektøren svarte på henvendelser

om å bli intervjuet. Det syvende intervjuobjektet ble valgt ut av oppgavens forfatter med bakgrunn i hvilke deler av populasjonen som allerede var representert med de første seks intervjuobjektene. Av de seks var det en overvekt av spesialoperatører. Det ble derfor valgt ut en stabsoffiser ved Forsvarets spesialstyrker stab med bakgrunn fra konvensjonelle avdelinger. Alle intervjuobjekt beskrives nærmere i vedlegg 5 – Beskrivelse av intervjuobjektene. Hvert intervju startet med at intervjuobjektet trakk ett kort fra en kortstokk redusert til kun å inneholde bildekort. I presentasjonen av funnene fra intervjuene vil intervjuobjektene refereres til som det bildekortet de trakk. Intervjuobjektene var fordelt på populasjonen i Forsvarets spesialstyrker på følgende måte:

Kildehenvisning	Personellkategori		Avdelingstilhørighet
Spar Ess (SE)	Befal	Spesialoperatør	Kampskvadron / Forsvaret spesialkommando
Spar Knekt (SK)	Befal	Innsetningsbefal	Støtteskvadron / Forsvarets spesialkommando
Hjerter Ess (HE)	Befal	Eksplisivrydder	Støtteskvadron / Forsvarets spesialkommando
Ruter Kongen (RK)	Offiser	Spesialoperatør	Støtteskvadron / Marinejegerkommandoen
Kløver Kongen (KK)	Befal	Spesialoperatør	Støtteskvadron / Marinejegerkommandoen
Ruter Damen (RD)	Offiser	Stabsoffiser	Forsvarets spesialstyrker stab
Hjerter Kongen (HK)	Offiser	Stabsoffiser	Forsvarets spesialstyrker stab

Tabell 9 – Oversikt over intervjuobjekter

Ved å kun intervju disse syv personene dekker man ikke over alle aspekter i populasjonen, men man får likevel en bredde av erfaringer fordelt på de fleste områder av det Forsvarets spesialstyrker bedriver. Det fordi flere av disse personene har i tjenestegjort flere forskjellige steder i de respektive avdelingene og ikke kun representerer personell med tilsvarende tjenestestilling eller samme underavdeling. Utvalget intervjuobjekter ansees derfor som tilfredsstillende til å belyse resultatene av spørreundersøkelsen. I den videre fremleggingen av intervjuobjektene svar vil de bli henvist til enten med "Kort Navn" og sitater vil bli henvist til med initialene til kortnavnet og tidspunktet i for sitatet.

5.2.2 Vurdering av spørreundersøkelsen

Det varierte hvor godt intervjuobjektene husket undersøkelsen, men generelt sett var flere av dem kritisk til at man i undersøkelsens utforming blir begrenset i sine svarmuligheter. Hjerter Ess hadde foretrukket muligheten for å skrive inn tekst for på den måten i større grad kunne begrunne sine svar. Han mente at tallverdier blir veldig skjønnsmessig og upresist. Ruter Kongen uttrykket det samme ved å si at *"det er ikke nødvendigvis det jeg ville svart om jeg fikk uttale meg fritt"*. Før han oppsummere

opplevelsen som å bli "båssatt" (RK 00:48.58). Hjerter Kongen gav uttrykk for det som allerede er nevnt, men kom i tillegg med følgende kritiske bemerkning om undersøkelsen: "Spørreundersøkelsen klarte ikke nødvendigvis å ta i stor grad opp at ved risiko er det alltid også muligheter" (HK 02:12.42). Ruter Kongen valgte også på slutten av intervjuet når han ble spurt om det var noe han ønsket å legge til at det han savnet var hvordan man håndterer risiko i Forsvarets spesialstyrker. Ved blant annet å si: "Det hjelper jo ikke å ha bevissthet rundt risiko hvis man ikke gjør noe med det" (RK 41:29.39).

Spørsmål Q10 hvor respondentene ble utfordret til å vurdere hvorvidt de er enig med beskrivelser og definisjon av risiko var det enkeltspørsmålet som oftest ble kritisert av intervjuobjektene. Generelt sett gikk kritikken på at spørsmålet var krevende å svare godt på og at alternativene fremsto som for akademisk.

"I spørreundersøkelse så har jeg opplevd at hvis det er for mye tekst og for kompliserte setninger så klarer ikke folk å lese det godt nok til å forstå virkelig hva som står der. Og i disse utsagnene her ligger det mye mellom linjene som du må tenke godt i gjennom. Så å bomme på disse utsagnene her er lett" (RK 18:30.11).

Mest kritisk til formuleringene i spørsmålet var Ruter Damen som sa "det er litt sånn svadaord i det der. Det blir fort veldig pompøst da" (RD 02:51.62).

5.2.2.1 Spørsmål om beskrivelse av risiko

Spørsmål Q8 Risiko er ...

Hjerter Kongen påpeker at det er krevende å skulle lese for mye ut av resultatet i form av at spørsmålet "skraper litt i overflaten om hva folk tenker om risiko" (HK 25:35.65). Spar Ess og Ruter Kongen syntes svarene fra 10 – 50 % er mest interessante. Det er i dette partiet vi finner at 44% mener at de må ta risiko for å lykkes i sin tjeneste. Noe Spar Knekt er litt kritisk til, og fremhever at dersom man kan løse oppdragene uten risiko er det det beste, og at man må ha et edruelig forhold til hva som er relevant risiko å snakke om i slike sammenhenger. Både Hjerter Ess og Ruter Kongen henger seg opp i responsen på "Risiko er uakseptabel så lenge det kan unngås, men av forskjellige årsaker. Hjerter Ess syntes det er lavt at kun 16% mener "at risiko er uakseptabelt dersom det kan unngås". Så lenge det kan unngås mener han all risiko bør unngås med mindre det ligger ett gevinstpotensialet til grunn som rettferdiggjøre risikoen. Ruter Kongen henviser til at all risiko må vektes og vurderes i forhold til hvorvidt det skal aksepteres eller ikke. Spar Knekt vinkler samme problemsstilling på en litt annen måte i det at han ikke liker at 44% mener at man må ta risiko for å lykkes i

tjenesten. Dersom man kan løse operasjonene uten risiko må jo det være det beste hevder han. Til påstanden om at risiko er en uunngåelig faktor i spesialoperasjoner påpeker Spar Ess at *"det stemmer jo det at det er uunngåelig ved spesialoperasjoner. Det er jo veldig knallhardt å si det og da"* (SE 19:46.33).

Spørsmål Q10 Beskrivelser av risiko

Dette spørsmålet er som allerede nevnt det vanskeligste spørsmålet for respondentene å svare godt på. Intervjuobjektene ble utfordret til å kommentere på hvorfor de tror Forsvarets definisjon i snitt ble vurdert av utvalget til tilnærmet uenig. Noen sier seg enig i definisjonen når den blir presentert, men stusser over plasseringen i rangeringen. Hjerter Kongen syntes det er interessant at den ender der og sier *"Det får meg til å tenke at da er den utdanningen Forsvaret gir A - Ikke bra, eller B - ikke i tråd med den definisjonen"* (HK 27:25.15). Litt senere følger han opp med: *"en tanke jeg gjør meg når vi sitter å snakker om dette er jo i hvor stor grad FS har en enhetlig måte å undervise i dette på?"* (Ibid 32:20.39). Ruter Kongen problematiserer definisjonens opphav, mens Hjerter Ess påpeker at det resultatet kan henge sammen med *"hvor nøye folk leser slike undersøkelser"* (HE 23:41.13).

Når det gjelder Risiko = Forventet tap sier flere av intervjuobjektene seg Spar Ess seg uenig definisjonen. Samtidig er Kløver Kongen kritisk til den, men uttrykker forståelse for at noen kan tenke slik. Dette til tross for at han fremstiller det som for "enkelt" i forhold til sitt "ideal" om å kalkulere risiko. Risiko som en følelse av usikkerhet erkjennes som noe man kan si seg enig i av flere av intervjuobjektene. Bruk av usikkerhet fremfor sannsynlighet anser Spar Ess som diffust samtidig som han hevder man allerede forholder seg til usikkerhet i forbindelse med operasjonsplanlegging i en prosess han omtaler som "hva viss". I tillegg sammenlikner han usikkerhet med krigens friksjon. Ruter Kongen anser kunnskap som en relevant faktor i risiko, men henviser til den enkeltes erfaringsnivå som en ekvivalent for kunnskapsnivå. I den forstand at kvaliteten i risikovurderingene til personellet i Forsvarets spesialstyrker i stor grad bygger på erfaring, både selvopplevd og innlært som følge av andres erfaringer.

5.2.2.2 Spørsmål om å bli utsatt for risiko

Spørsmål Q11 Å bli utsatt for risiko som følge av overordnede beslutninger

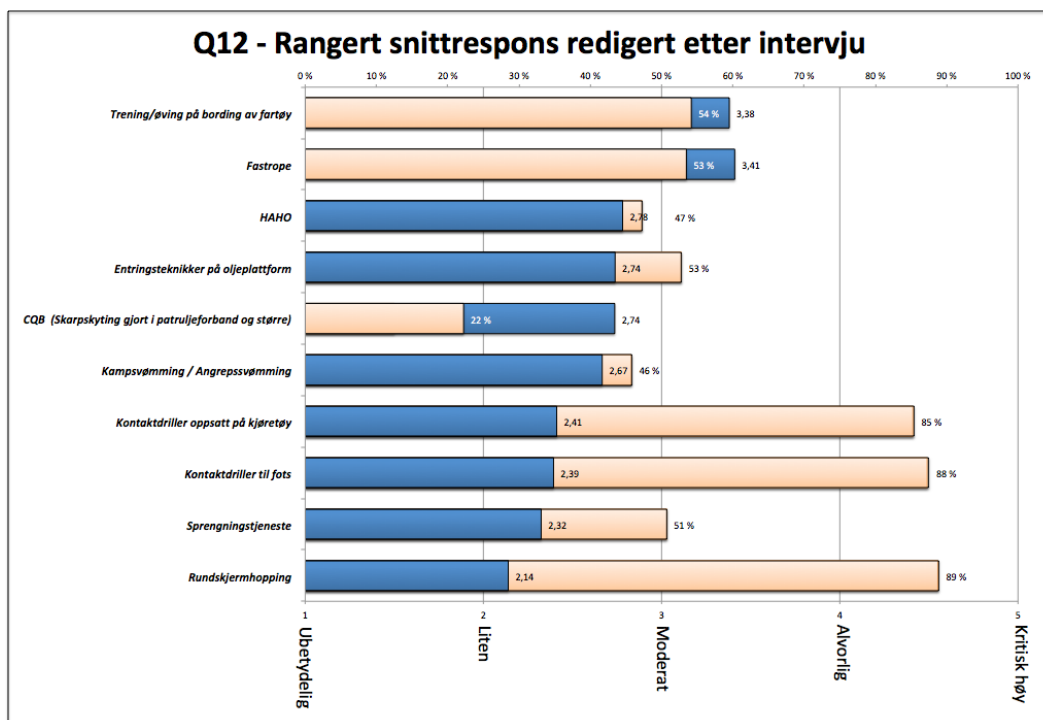
I vurderingen av svarene på dette spørsmålet fokuserte intervjuobjektene på underspørsmålet om å kunne påvirke risikoen man blir utsatt for.

I forhold til å muligheten for å påvirke risikoen man blir utsatt er Spar Knekten veldig fornøyd med at så mange gir uttrykk for å kunne påvirke risikoen de blir utsatt for, mens

Kløver Kongen gir uttrykk for å ønske at flere gav uttrykk for å være i stand til å gjøre det. Hjerter Kongen stusser over at vervede og befal i større grad enn offiserer gir uttrykk for å ha en slik mulighet. Det begrunner han med at det er offiserene som har kommandomyndigheten og tar beslutninger om aktiviteten skal gjennomføres eller ikke. Samtidig erkjenner han at det er en kultur hvor man motiveres til å ta ansvar for å si varsle hvis det er noe man ikke er komfortabel med. *"Enten det er for lang tid siden forrige dykk eller for lang tid siden man har trent på dette eller man har vært syk eller skadet i en periode som gjør at man ikke kan utføre tjenesten på en eller annen måte"* (HK 37:30.90). Ruter Kongen følger opp med å si at *"det er selvfølgelig du bør ha muligheten i [...] en sunn kultur til å påvirke risikoen eller utfallet av den risikoen du utsetter deg for"* (RK 23:34.96). Når det gjelder fordelingen av hvordan det oppfattes å kunne påvirke risiko påpeker Ruter Damen at dess nærmere man er situasjonen jo større påvirkningskraft vil man kunne ha på selve risikoene. At kun 5 % mener å oppleve uakseptabel risiko så ofte som årlig og at resten opplever det sjeldnere eller aldri mener Hjerter Kongen at er betryggende.

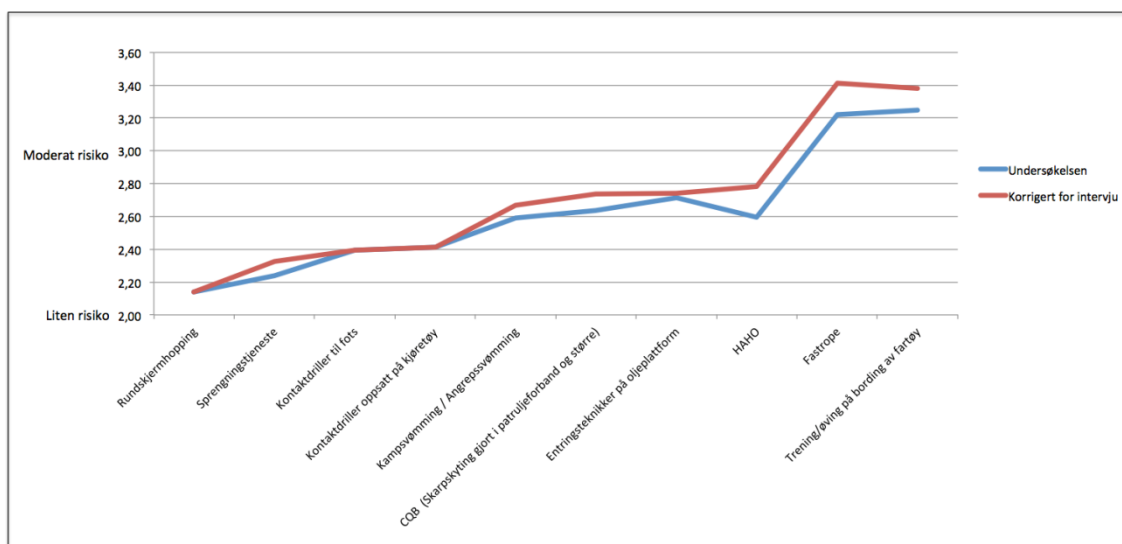
Spørsmål Q12 Vurdering av risiko knyttet til spesifikk aktivitet

Gjennom intervjuene ble intervjuobjektene utfordret på validiteten av svarene gitt i spørreundersøkelsen. Spesielt knyttet til prosentandelen som hadde besvart sett opp i mot hvordan de respektive personellkategoriene var fordelt i utvalget. På bakgrunn av svarene fra intervjuobjektene presenteres det her to nye grafer for spørsmål Q12. Den første er en redigert versjon av grafen benyttet i presentasjonen av undersøkelsens resultater, men denne gangen er personell som intervjuobjektene mener ikke har

Figur 21 – Revidert besvarelse av Q12 – Vurdering av risikoaktivitet

tilfredsstillende forutsetninger for å uttale seg om aktiviteten fjernet. Den neste grafen viser resultatene slik de er i undersøkelsen og slik de er korrigert for intervjuene. Som det kommer frem her har rangeringen blitt endret som følge av at HAHO nå blir gitt høyere snitt vurdering av enn entringsteknikker på plattform og CQB. Det er også tydelig at andelen fra utvalget som tas med for hver aktivitet også er endret.

Figur 22 – Differanse mellom Q12 og revidert Q12 – Vurdering av risikoaktivitet

Grafen på forrige side og tabellen under viser hvordan resultatene fra undersøkelsen og de korrigerte resultatene skiller seg fra hverandre. Ved å korrigere utvalget for å ta høyde for en større grad av sikkerhet på at personellet som vurderer risikoen faktisk har forutsetninger for å uttale seg ser man at den vurderte risikoen øker i samtlige tilfeller. I tillegg ser man i tabellen at alle differansene i resultatene spenner seg prosentvis i forhold til verdiskalaen fra 0% – 4%.

Aktiviteten som ble vurdert	Undersøkelsen		Korrigert for intervju		Differanse		Prosent av verdiskala
	Snitt	Prosent	Snitt	Prosent	Snitt	Prosent	
Rundskjermhopping	2,14	89 %	2,14	89 %	0,00	0 %	0 %
Sprengningstjeneste	2,24	77 %	2,32	51 %	0,08	-26 %	2 %
Kontaktdriller til fots	2,39	88 %	2,39	88 %	0,00	0 %	0 %
Kontaktdriller oppsatt på kjøretøy	2,41	85 %	2,41	85 %	0,00	0 %	0 %
Kampsvømming / Angrepssvømming	2,59	66 %	2,67	46 %	0,08	-20 %	2 %
CQB (Skarpskyting gjort i patruljeforband og større)	2,63	78 %	2,74	22 %	0,10	-56 %	2 %
Entringsteknikker på oljeplattform	2,71	67 %	2,74	53 %	0,02	-15 %	0 %
HAHO	2,60	58 %	2,78	47 %	0,19	-10 %	4 %
Fastrope	3,22	82 %	3,41	53 %	0,19	-28 %	4 %
Trening/øving på bording av fartøy	3,25	75 %	3,38	54 %	0,13	-21 %	3 %

Tabell 10 – Differanse mellom Q12 og revidert Q12 – Vurdering av risikoaktivitet

Hva angår intervjuobjektene vurdering resultatene i undersøkelsen var det ikke alltid de var enig med resultatene på enkelte aktiviteter, men generelt sett hadde de lite å utsette på snittvurderingene gitt i undersøkelsen. Følgende sitater ansees likevel som relevant for oppgaven:

Om CQB og kontaktdriller: *”Jeg syntes at alt med kuler og krutt og enkeltindivider som velger selv om de vil [avfyre våpenet sitt] ut ifra hva de opplever rundt seg så er de tallene litt lave i forhold til hvor risikofyllt det er”* (SE 37:34.26).

I sin forklaring av hvorfor en del teknisk krevende aktivitet spesialtyrkene gjør er risikable trekker Hjerter Kongen frem følgende faktorer knyttet til at man velger å gjennomføre disse på de minst gunstige tidspunktene for sin motstander *”det som oftest skjer i mørket og ofte skjer i dårlig vær og oftest skjer med mye utstyr. Oftest er den mest kritiske fasen av operasjonen. Det vil at det må gå hurtig. Hvor vi kan bli påvirket i en sårbar posisjon av en fiende. Og hvor usikkerheten kall det er som regel er veldig høyt”* (HK 42:10.31).

5.2.2.3 Spørsmål om risikobevissthet

Spørsmål Q7 Refleksjon om egen risikobevissthet

Av alle intervjuobjektene er det kun Spar Ess som uttrykker skepsis til tallenes validitet. For han ser tallene selvgode ut. De andre anser tallene som plausible og at de er fordelt på en måte man burde kunne forvente av personellet i Forsvarets spesialstyrker. Hjerter Kongen antar at det er en sammenheng med operasjonsfokuset

i utdanning og trening som også bidrar til at bevissthet knyttet til risiko blir naturlig for de fleste.

Spørsmål Q9 Refleksjon om å påføre andre risiko i tjenesten

"Igjen er det ett sånn definisjonsspørsmål om hva folk la i begrepet risiko når de svarte" (KK 53:16.60). "Da tenker [Ruter Damen] umiddelbart at man har svart på dette spørsmålet med utgangspunkt i negativ risiko" (RD 32:48.08). Ettersom tjenesten er syklisk der man gjennomfører spesifikk trening på fast tider hvert år blir det vanskelig å si presist hvor ofte man utsettes for risiko. I perioder er det flere ganger om dagen, mens det i andre perioder er uker og måneder mellom hver gang.

Når det gjelder å påføre kollegaer risiko reflekterte intervjuobjektene over situasjonsbevisstheten knyttet til svarene. Er det de som velger å skyte et skudd, setter av en sprengladning, innsetningsbefalet som beordrer fallskjermhopperne til å hoppe ut av flyet eller av offiserene som planlegger og beslutter gjennomføring av denne typen aktivitet som påfører andre risiko?

"Det at man påvirker kollegaer med risiko betyr ikke at det er en negativ ting [...] i denne tjenesten er vi klar over at det er en risiko" (SE 43:11.29).

I forhold til å påføre tredjepart risiko beskrives det som sjelden, med mindre man tar med bilkjøring og annen ferdsel blant sivile.

Spørsmål Q13 Vurdering av de organisatoriske nivåenes risikobevissthet

Intervjuobjektene var ikke samstemt om mulige årsaker for resultatene fra dette spørsmålet, men de var generelt sett enig i rangeringen. Hjerter Ess syntes at kommandostab og kommandoledelse får for liten uttelling i vurdering av sin bevissthet.

"Det er der [...] den taktiske og den strategiske risikoen «merges» da. Jeg er overrasket over at ikke flere anerkjenner det. For det er de som skal veie opp den taktiske risikoen, den strategiske risikoen sett opp i mot effekten som vi har blitt bedt om å oppnå da. Det er der på en måte den der risikoforståelsen er høyest fra mitt skjønn" (RK 57:05.29).

Han anerkjente likevel ledelsen av skvadronsnivået som kjernen i det utøvende leddet. Som det ble diskutert med alle intervjuobjektene befinner skvadronsledelsen seg organisatorisk slik at de er nærmest alle de andre nivåene. Og som flere påpekte så er volumet i avdelingene i de lavere nivåene, noe som kan bidra til større kjennskap til disse nivåenes risikobevissthet enn eksempelvis FSST. Videre om skvadronsledelsens plassering på topp sier Spar Ess:

"Ting går jo igjennom det svamplaget og det er jo der det må fanges opp hvis vi begynner å bevege oss ut på noe som enten ikke er i henhold til de politiske føringene eller det som vi som avdeling skal drive med. Eller hva som er matnyttig her og nå" (SE 47:51.14).

Ytterligere ett argument for skvadronsledelsens plassering ligger i lederansvaret og erfaringsnivået til personellet i slike stillinger. Noe som til dels også kan forventes å påvirke vurdering av troppsledelsene. Kløver Kongen trekker frem at det å få et bevisst forhold til risiko kan beskrives som en modningsprosess og at det kan forventes at personellet på de ledelsesnivåene som ble vurdert høyt her anses som "voksne" og til og med som forbilder.

Hjerter Kongen trekker også frem muligheten for at majoriteten av respondentene selv tjenestegjør på de nivåene som har kommet best ut av undersøkelsen. At FSST vurderer seg selv så mye høyere enn alle de andre underutvalgene forklares med at de både geografisk og i type arbeidsoppgaver er "langt" fra majoriteten av utvalget.

5.2.2.4 Spørsmål om innflytelse på risikoforståelse

Spørsmål Q14 Vurdering av ulike arenaers innflytelse på egen tankegang om risiko

Intervjuobjektene sier seg ikke uenig i rangeringen av de ulike arenaers innflytelse på tankegang om risiko, men stusser over enkelte momenter. Eksempelvis at sivil livserfaring vurderes som mer innflytelsesrik enn Forsvarets skoler for lederutdanning. *"Det er et godt tegn at flere syntes at kurs og utdanning i regi av FS teller høyere enn de andre utdanningsformene"* (HK 01:38.67). Samtidig påpeker Hjerter Ess en vesentlig mangel blant alternativene til spørsmålet. Det er ikke mulig å krysse av på kurs i regi av avdelinger utenfor FS. For personellet som i dag tjenestegjør i FS er det kun operasjoner utenlands og støtte til politiet som kan gi kamp og krigserfaring. Samtidig erkjennes det at noen har vært "heldige" med sine perioder utenlands, mens andre ikke har fått opplevd så mye. Videre påpekes det at det som gjøres i disse operasjonene kun utgjør en del av alle aktivitetene personellet i FS trener på og skal være i stand til å gjøre. Det er derfor naturlig at tjenesteerfaring vurderes høyere enn operasjoner utenlands.

5.2.3 Beskrive av risiko

Intervjuobjektene uttrykker i hovedsak at risiko strengt tatt er et åpent begrep som omhandler "alt". Som uttrykt blant annet ved å si: *"Det er risiko ved å leve man kan jo fort dø"* (RK 02:13.31). Samtidig er de tydelig på at når de benytter risikobegrepet sikter de til noe mer enn den hverdagslige risikoen. For dem er risikobegrepet naturlig

knyttet opp mot aktiviteter de utfører i tjenesten. Flere av intervjuobjektene gav uttrykk for bekymring i at man ser risiko i alt. Gjør man det *"blir risikobegrepet helt vannet ut"* (SK 23:24.36). Det ble i flere intervjuer benyttet beskrivelser som reel risiko for å skille mellom risiko verdt å fokusere på og "ubetydelig risiko". Intervjuobjektene erkjenner i hovedsak at når man prater om risiko er det fordi man ønsker å unngå at noe skal gå galt. Vanligvis knyttes begrepet gjerne opp mot ett negative konsekvenspotensiale, i den forstand at et slikt potensiale er en forutsetning for å bruke begrepet. En av de intervjuede erkjente også at begrepet i dagligtale ofte benyttes som et synonym for sannsynlighet for negative konsekvenser ved tjenesten. Samtidig er de veldig bevisst på at man ikke skal ta risiko for risikoens skyld, men at det må ligge et gevinstpotensialet til grunn. Blant annet ble risiko beskrevet ved å si:

"[R]isiko forstår jeg som konsekvens av at noe skjer veid opp mot sannsynligheten for at det skjer. Og den pakken, konsekvens ganger sannsynlighet, veid opp mot gevinsten som du oppnår ved å ta og [...] akseptere risiko" (HK 04:42.08).

Når det gjelder bruk av ordet risiko er det interessant hvordan Ruter Kongen og Kløver Kongen, som kommer fra samme avdeling har forskjellig opplevelse av hvor vanlig det er å bruke ordet risiko i tjenesten. Der Ruter Kongen hevder at de bruker risikobegrepet aktivt, mener Kløver Kongen at det ikke er tilfellet - men at de snakker om faktorer og aspekter ved risiko knyttet til tjenesten daglig. Intervjuobjektene beskriver også hvordan risiko består av ulike faktorer og kan fordeles på nivåer. Fra fare for liv og helse i praktisk arenaer til usikkerhet knyttet til strategisk styring for å oppnå mål. Videre gir intervjuobjektene uttrykk for ett reflektert forhold til at risiko kan styres i form av tiltak for å redusere sannsynlighet, konsekvenser, usikkerhet og ikke minst eksponering for risikoen.

5.2.4 Oppfattelse av å bli utsatt for risiko

Opplevelsen av risiko i Forsvarets spesialstyrker oppleves ifølge flere av intervjuobjektene som variert. Det er mye de gjør som de ikke anser som nevneverdig risikabelt, samtidig som det er aktiviteter de beskriver som ekstreme og farlige. I dette spennet er det noen aktiviteter hvor sikker adferd er så innlært at man i øyeblikket ikke tenker på det som risikabelt, men gjør risikovurderinger og velger handlingsmønster tilnærmet automatisk, mens det i andre tilfeller er slik at de har laget seg et klassifiseringssystem der de basert på forhåndsdefinerte indikatorer, har generiske handlemåter å velge mellom når man vurderer risikoen man står ovenfor. Dette ble blant annet eksemplifisert med valg av avstand fra en sprengladning når den

detonerer. Man må stå langt nok unna til ikke selv å bli påvirket, samtidig som man må være nærme nok til selv å kunne påvirke andre aspekter i området der detonasjon er. Det er ofte behov for å i større grad gjøre kalkulasjoner for å være så sikker man kan være på å ha riktig sikkerhetsmarginer. Det være seg for generisk aktivitet eller at det gjøre i forbindelse med planlegging av en spesifikk operasjon. At risiko kan oppfattes forskjellig er ikke kontroversielt for intervjuobjektene. I to av intervjuene tas det opp at det er en stor forskjell i oppfattelse og vurdering av risiko i Luftforsvaret og Forsvarets spesialstyrker. Det ble henvist til at Luftforsvaret har sluttet å trene på en spesifikk aktivitet som følge av en uønsket hendelse. Noe som medfører at hverken Luftforsvaret eller Forsvarets spesialstyrker får trent på denne aktiviteten. "[D]et [Luftforsvaret] gjør for å eliminere problemet er å unngå aktiviteten." (RK 44:43.12) Noe som vil øke risikoen for alle involverte dersom denne aktiviteten senere vil være nødvendig å gjennomføre i en spesialoperasjon. Spar Knekt fleiper i intervjuet om at personellet i Luftforsvaret tror at personellet fra spesialstyrkene har et dødsønske. Han hevder å ha hatt flere diskusjoner med personell fra Luftforsvaret om deres forskjellige syn på risiko. Følgende sitater er hentet fra hans redegjørelse for hvordan han har argumentert i slike samtaler.

"[V]i i vårt miljø er de som er mest innforstått med vår egen dødelighet. Fordi vi har vi vet konsekvensene av dette her. Men i og med at vi vet her dør jeg, men så vet jeg at frem til hit kan jeg bevege meg helt greit det går fint. Den grensen krysser jeg ikke" (SK 55:16.42).

"Det er farlig dere er risikovillig. Ja men vi vet også hvor grensen går og vi har ingen illusjon om at vi er udødelig" (SK 55:32.25).

"Jeg har gjort mine kalkulasjoner og derfor mener jeg at det er trygt å gjøre det her." (SK 56:26.68).

Kløver Kongen er tydelig i sitt intervju på at han mener at mange av sikkerhetskravene som stilles til trening og øving reduserer risikoen i treningssituasjonen, men samtidig øker den i gjennomføringen av operasjoner. Som eksempelet på at det er visse ting man ikke får trent på eller at man i treningssammenheng må skille momenter i tid som man under en operasjon ville gjort parallelt. Det er slik han presenterer det mange krevende avveininger som må tas av sikkerhetsapparatet under trening og øving for på den ene siden skape rammene for en trygg gjennomføring og samtidig gi treningsutbytte som vil gjøre personellet i stand til å gjennomføre den typen aktivitet uten et det apparatet i krig.

"[N]år vi padler kajakk, kjører gummibåt eller så har vi sikringsbåt og det er to måter å sikre på. Det ene er å ligge ved siden av de og de kan padle. eller du kan ligge på andre siden av fjorden og følge med de. Men de ser ikke deg hele tiden. Så får de mer feelingen av å være aleine, og må ta de vurderingene. For er du hele tiden ved båten der så, lærer du de ikke" (KK #00:16:56.17).

Spar Ess og Hjerter Kongen uttrykker en alvorlighet knyttet til enkelte oppdrag, som eksempelvis gisselredning som del av operasjoner i utlandet, som så stor at de kan betegnes som "no fail mission". Spar Ess forklarte videre at han med flere i ett forsøk på å kalkulere voldsbruken for å oppnå ønsket effekt var med på å avvike fra den innøvde standard operasjonsprosedyren (SOP) ved trening og øving i Norge under gisselredningsoperasjoner i Afghanistan. Men at det var helt riktig fordi han *"tror at mange andre hadde gått hardere til verks og drept flere folk helt unødvendig"* (SE 57:25.92).

"Allerede der skjønnte vi at vi har trent så mye på det at det er for høy risiko [...] så da er du ferdig hvis vi gjør det på den måten samtidig er det ingen som krever at vi skal gjøre det på [x antall] minutter selv om det er sivile mennesker der inne. Da trekker ting ut men det mener jeg at det er sånn det må løses for vi tar ikke liv av noen sivile og alle vi kommer hjem" (SE 58:24.78).

Han trekker også frem opplevelsen av risiko knyttet til lederansvar som et viktig fokusområde for han selv.

"[I] stillingen jeg sitter nå er jeg mer bevisst [risiko] for hele gjengen sin del enn bare kun meg selv" (SE 01:25.42).

"[J]eg er veldig påpasselig med de nye vi får inn hvert år at de skal tørre [å bruke sikringsutstyret] og at de ikke skal tro at de da er dårlig trent eller at det er flaut" (SE 07:22.90).

Den opplevde risikoen under operasjoner kan også være knyttet til operasjonelle og strategiske målsetninger mer enn fare for eget liv og helse. Der det krever at man er *"voksen nok til å snu"* seg vekk fra en potensiell kamphandling for å redusere den politiskstrategiske risikoen. Noe som kan oppleves *"veldig rart i et krigsscenario"* (SE 52:11.80).

"[V]i forstår at det er forskjell på den taktiske risikoen som vi vurderer det til ved å være på bakken og den strategiske risikoen som politikerne tar ved å sende oss ut. Den trenger ikke være sammenfallende. Den må ikke være det og den er ofte kanskje like ofte kanskje motstridende" (HK 05:58.93).

5.2.5 Bevissthet knyttet til sitt forhold til risiko

På spørsmålet om hva den enkelte hadde anså som det mest risikable man har blitt utsatt for i tjenesten ble det presentert flere selvopplevde hendelser knyttet til fare for eget liv og helse. Det være seg krevende situasjoner i forbindelse med kamphandlinger, dykking, fallskjermhopping eller overlevelse i krevende arktisk klima med begrensede forutsetninger. Felles for flere av intervjuobjektene var det at de opererte med et klart skille på hva de opplevde som det mest risikable de har oppfattet situasjoner til å være og hvor risikabelt den respektive aktiviteten objektivt sett er. Det kom blant annet til uttrykk ved følgende sitater:

"Sånn statistisk sett så er ikke det spesielt farlig. Det er ganske liten risiko, selv om det føles. [...] Hvis det er min opplevde følelse av risiko vil det vært skyhøy" (HE 34:08.72).

"Den aktiviteten jeg har blitt utsatt for mest risiko i personlig er nok luftoperasjoner. På grunn av enkelttilfeller og hendelser som har skjedd, men samtidig så er bordingsoperasjoner kanskje det mest risikofylte jeg har drevet med over tid da. For konsekvensene blir så fryktelig høye om det går galt" (RK 08:08.68).

"puls messing og sånn da. Det går også litt på det å gjøre ting som er uvant. Jeg husker når jeg skulle lære å bruke våpen og du var der med veldig mange mennesker. Så du må jo stole på systemet. I starten så oppleves det som en risiko" (RD 07:41.36).

På spørsmålet om hvor viktig de mener det er å ha en god risikoforståelse for alle i Forsvarets spesialstyrker var alle enig om at det var veldig viktig. Enkelte gikk så langt som å beskrive det som kjernen i tjenesten, og da gjerne beskrevet i spennet fra at hver enkelt soldat må ta ansvar for sitt eget sikkerhetsutstyr, egne vurderinger og beslutninger om hvordan man handler. Videre til oppfølgingsansvaret befal som ledere har både under forberedelser og gjennomføring av risikabel aktivitet. Deretter det videre lederansvaret til befal og offiserer som har det overordnede ansvaret for øvelser og operasjoner. Avslutningsvis til stabsoffiserer og "høytstående" ledere som definerer målsetninger, godkjenner og iverksetter operasjoner. Spar Esset uttrykker nødvendigheten av den enkeltes ydmykhet knyttet til risiko blant annet ved å si:

"Det er ganske store konsekvenser hvis du har stort ego der og ikke ærlig med deg selv. [...] Er alle gutta bevisst risikoen på dette her. Tar vi litt lett på det ser vi lett på det? [...] Det kan like gjerne gjelde en eldre kar også som kanskje ikke har

muligheten til å trene like mye lenger som ikke vil vise at han ikke henger med lenger” (SE 07:22.90).

Behovet for å være ydmykhet knyttet til vurdering av risiko ble anerkjent av flere og blant annet beskrevet på følgende måte:

”Hvis du ikke klarer å være ydmyk ovenfor det du skal gjøre, mot deg selv og de du har rundt deg så har du gitt slipp på litt overtak mener jeg. [...] Så hvis du ikke lærer av ting som er gjort før og er ydmyk til de tingene som er gjort før så har du ikke så stor sjanse for å lykkes i livet. I hvert fall ikke i en sånn type oppgave som det her” (RK 20:37.74).

Opplevelsene til Hjerter Ess ved å bli ledet av både kampskvadronsledelser under trening og operasjoner og av støtteskvadronsledelser til daglig, gir han grunnlag for å si at det er forskjell på hvordan bevissthet for risiko kan utarte seg i de forskjellige typene skvadroner. Personell som ledes av sin daglige skvadronsledelse under operasjoner opplever trolig større forståelse for sin opplevelse av risiko i forbindelse med operasjonene fra egen ledelse enn personell som avgis til støtte for kampskvadronene. Ledere for skvadroner som avgir personell opplever han som mer fokusert på risikoen knyttet til skvadronens evne til å kunne støtte den enkelte operasjonen enn risikoen med utførelsen av operasjonen. Herunder at man har personell og materiell tilgjengelig med rett treningsstandard innenfor tildelt økonomiske rammer fremfor hvordan operasjonene utføres.

5.2.6 Innflytelse på risikoforståelse

Intervjuobjektene er samstemt om at deres tanker om risiko er formet av en variasjon av forhold, fra kulturelle forhold via skolering og personlige opplevelser til kollegaer og forbilder i tjenesten. Fellesnevneren som favner om det mest fremtredende eksemplene de presenterer er tjenesteerfaring. Herunder opplevelser som har satt risiko i et praktisk perspektiv for dem. Det ble også fra flere gitt uttrykk for viktigheten av å lære av andres erfaringer. Som Spar Knekt blant annet sier når han ser tilbake på pionerarbeidet på 80 og 90tallet innen fallskjermbruken: *”Når jeg ser på det nå med mye mer kompetente øyne og ser tilbake på hva vi gjorde da og tenkte at disse tingene skal alle andre få lov til å slippe å gjøre” (SK 14:09.38).* Enkelte har opplevd at kollegaer har mistet livet i tjenesten, eller på annen måte opplevd situasjoner som hvor man var nær på å skade seg. Kløver Kongen legger spesielt stor vekt på hvordan han har hatt gode og mer erfarne forbilder i tjenesten. Spesielt trekker han da frem personell som han har hatt som ledere på patrulje-, tropps- og skvadronsnivå.

Begrepsforståelsen og ordforrådet knyttet til risiko er det noen som tilknytter utdanning og kursing innen "Operational Risk Management" normalt omtalt som ORM-skjemaet man benytter til risikovurderinger i Forsvaret. I det skjemaet benyttes ord som konsekvens, sannsynlighet, tiltak og restrisiko. Om nettopp denne "skoleringens" innflytelse på egen risikoforståelse beskriver Hjerter kongen slik: "[ORM] var rådende for meg ganske lenge. Helt til jeg begynte i FSK. Hvor jeg har fått et mye mer nyansert inntrykk eller kall det forståelse av [risiko]" (HK 14:39.74). Når han forklarer denne endringen er det spesielt viktigheten av gevinstpotensialet, grundighet i trening, forberedelser og planlegging, i tillegg til å ha en oppdragsfokuset kultur som dyrker ærekjærhet, initiativ, vurderinger og ansvarliggjøring av alle involverte. Ruter Damen trekker også frem kultur som en slags alt omgripende påvirkning på forståelser for og tanker om risiko. Han inkluderer også kulturen i gjennom oppveksten.

"[J]eg vil jo si at de som jobber hos oss har ofte god risikoopplevelse i det sivile også da fordi man søker mennesker som ofte er glad i risikosport. De fleste er veldig sportslige aktive" (RD 43:58.75).

5.2.7 Tilleggsopplysninger og utdypende kommentarer

Intervjuobjektene ble på slutten av intervjuet gitt mulighet til å på eget initiativ kommentere forhold de mente er relevant for arbeidet med å skape forståelse for hvordan risiko oppfattes i FS eller andre forhold de ønsket å påpeke. De følgende sitatene er fra besvarelsene av det spørsmålet og tilleggskommentarer og eksempler fra besvarelsene av andre spørsmål.

"Det er en risiko [når] folk slutter. Det er en helt annen vinkling på det, men det er en stor greie for meg nå at erfarne folk som evner å vurdere risiko slutter etter 5 - 10 år" (SE 01:53.17).

"[I] vår hverdag her på denne skvadronen her så bruker vi ORM skjema, men vi har også sikkerhetsbriefere som gjør noe med risikoen. Vi gjør folk risikobeviste i det de skal gå inn i aktiviteten" (RK 42:52.55).

"Vi glemmer ikke det som har skjedd, men det skal ikke være styrende for hva som kommer til å skje heller" (RK 44:15.23).

"Jeg mener svarene [i undersøkelsen] bærer preg av hva du legger i risiko. Det kom kanskje ikke godt nok frem" (KK 04:50.84).

"Jeg må bruke dette eksempelet med hvis jeg gjør et fallskjermhopp, trekker fallskjermen i riktig høyde, vurderer på riktig tid som er fem sekunder ser flyer ikke

gjennomfører nød prosedyren og fallskjermen åpner akkurat som den skal og jeg henger i god høyde. Ikke noe drama. Det er hvis noe har gått feil. Altså hvis jeg nå har trukket fallskjerm for lavt, vurdert for lenge, da er vi plutselig på da er pilene på det røde feltet. [...] Ett reservetrek er kanskje toucher innpå det oransje. [...] et helt normalt reservetrek. Det er helt greit alt var som det skulle alt var i henhold til prosedyrer. At en fallskjerm ikke åpner i ny og ne det er derfor vi har reservefallskjermen. Det er sånn som skjer, sjelden og så lenge vi da det er helt greit å holde kontroll på reservetrek så vi vet at vi er på et fornuftig antall reservetrek per fallskjermhopp men å rapportere det som en hendelse og gjøre en del ut av det mener jeg er feil da” (SK 12:15.20).

”Fordi jeg kan gjøre noe i fallskjerm som du umiddelbart vil tenke fy faen. Det der er var hårete unødvendig risiko eller høy risiko. At dæven at nå hold du på med den lavende svingen swoopende inn mellom folka, men når man da putter mine antall hopp, alle de greiene så er det ikke det. Det samme er man kan alt fra bilkjøring rygging med henger er for de som kan greiene så er ikke det en risikoaktivitet, men det blir oppfattet som det av andre som ikke har den fagkunnskapen faginnsikten til å bli så risiko. Det er jo opplevelsen av andres fagfelt sin risiko” (SK 14:19.34).

”De som uttaler seg om risiko må ha det rette grunnlaget til å kun uttale seg da. Ta se på vinteridrett da. Skiflygning så tenker man de er jo klin gale, men de har tusen hopp i 20 meters bakken og tusen i den og tusen i den bakken. De er der de er fordi alt de har gjort i mellom. Det er ikke galskap. Hadde du og jeg deltatt i skiflygning det [hadde vært] galskap” (SK15:45.78).

”Det lærer man egentlig litt i ryggmargen” (KK 03:02.81).

”[Seal team six enheten som gjorde raidet på Bin Laden] hadde [hva vis] ikke sant. Så de hadde gått igjennom det. Og det er jo risikovurdering tenker jeg. [Hva vis] Til de grader, og det ligger i ryggmargen fra vi starter og kurser opp (KK 18:34.21).

”Nei som jeg sa at erfaring er en veldig stor del av når man snakker om den ryggmargstenkningen på risiko sånn jeg selv ser det” (KK 01:49.25).

6 Diskusjon / Analyse

Det videre arbeidet med datagrunnlaget vil skille mellom data fra spørreundersøkelsen ved å henvise til respondentene, data fra intervjuene ved å henvise til intervjuobjektene felles eller "kortnavnet" for den enkelte, mens de samlet sett vil bli omtalt som utvalget.

6.1.1 Beskrive risiko

"Hvordan beskriver personellet som i Forsvaret spesialstyrker risiko?"

Basert på spørreundersøkelsen er det ikke mulig å presist si hvordan risiko ville blitt beskrevet av respondentene om de fikk uttale seg fritt. Det synes derfor nødvendig å vurdere kvaliteten på spørsmål Q8 og Q10 når man skal vurdere hvordan risiko vil kunne beskrives av respondentene. Når det gjelder Q8 har nok Hjerter Kongen rett i at spørsmålet kun skraper i overflaten på dette området. Samtidig er intervjuobjektene med rette kritiske til hvor godt Q10 fungerer. Der Q8 virker tolerant for kognitiv letthet og lar seg besvare ved bruk av Kahnemanns system 1 krever nok Q10 bruk av system 2 og medføre kognitiv anspenhet. Ettersom spørreundersøkelsens introduksjon gav respondentene forventning om at undersøkelsen lot seg besvare på ti minutter, sett i kombinasjon med omfanget av spørsmål og svaralternativer, er det grunnlag for å være skeptisk til om respondentene benyttet system 2 og gav så gode svar som de er i stand til på dette området. Q10 ble i størst grad ble kritisert av intervjuobjektene, blant annet fordi svaralternativene fremstår som for akademisk og fjernt fra deres praktiske forståelsen av risiko. Det er naturlig å forvente at de fleste alternativene i Q10 var nye for respondentene og at de ikke ville kunne støtte seg på tilgjengelighetsheuristikk. Det eneste alternativet hvor det kan ha vært en mulighet er Forsvarts definisjon. Ruter Kongen har rett i sin påstand om at det er lett å bomme på sin vurdering av disse svaralternativene. Intervjuobjektene svar vil derfor tillegges større vekt enn resultatene fra spørreundersøkelsen. Det siden svarene knyttet til spørsmålet om å beskrive risiko med egne ord, og hvordan de ordla seg når risiko ble beskrevet direkte og indirekte i resten av intervjuene.

Svarene på Q8 gir likevel grunnlag for å anta flere forhold om hvordan risiko vil kunne bli beskrevet av respondentene. Ettersom 70% erkjenner at det både er negative og positive aspekter ved risiko er det rimelig å tenke at de ikke ville beskrevet risiko som ensidig negativt slik blant annet Forsvarets definisjon gjør. At det kun er fire prosent som svarer at de ser på risiko som hovedsakelig negativt gjør det naturlig å forvente at det kun er et fåtall som er enig med Forsvaret. Et inntrykk som forsterkes ved at

respondentene i snitt sa seg tilnærmet uenig i Forsvarets definisjon. Videre er det grunnlag for å si at risiko oppleves som en naturlig del av deres profesjonsutøvelse som følge av at over 70% anser det som iboende all militær aktivitet og uunngåelig faktor i spesialoperasjoner. Til sistnevnte påpeker Spar Ess at selv om han er enig, anser han det som en meget bastant påstand. Kwartetten på topp i dette spørsmålet rundes av med i underkant av 70 % som svarer at risiko er en skjerpene faktor som bidrar til at man yter bedre. Disse fire påstandene om risiko gir grunnlag for å tenke at risiko for de fleste av respondentene oppleves og tenkes om som relatert til praktisk utførelse av tjenesten. Noe som gir grunnlag for å tenke at deres perspektiv på risiko i større grad er i tråd med konstruktivisme og lekmanns persepsjon enn realistenes naturvitenskaplige tankegang. Det inntrykket ble også forsterket av hvordan intervjuobjektene omtaler risiko når de ble utfordret til å beskrive det med egne ord. De presiserer blant annet at risikobegrepet ikke må vannes ut med ved å bruke det om ubetydelige forhold.

Det foreligger en åpenbar selvmotsigelse i hvordan respondentene har svart på Q8 og Q10. I førstnevnte har 70 % erkjent at risiko kan være positivt og negativt. I spørsmål ti derimot er det kun en definisjon som respondentene i snitt sier seg mer eller mindre enig i og den er negativt formulert, herunder at risiko er det samme som forventet tap. Flere av intervjuobjektene er også kritiske til den definisjonen, risiko = forventet tap, som de beskriver risiko en grov forenkling. Selv om Kløver Kongen ytrer forståelse for hvorfor noen kan tenke slik. Det foreligger derfor et inntrykk av at intervjuobjektene i større grad enn respondentene klarer å bidra med innsikt i hvordan risiko beskrives i FS. I motsetning til spørreundersøkelsen var det under intervjuene mulig å i øyeblikket jobbe med å øke sannsynligheten for at intervjuobjektene benyttet system 2 når de svaret på dette spørsmålet. Den som i størst grad gav uttrykk for å ha en gjennomtenkt og nyansert kort beskrivelse av risiko var Hjerter Kongen. Han beskriver risiko som en kombinasjon av konsekvens og sannsynlighet for at noe forekommer veid opp mot gevinsten man kan oppnå ved å ta risikoen. Dette er en beskrivelse man kan argumentere for at dekkes av NS 31000s (2010) definisjon om at risiko er *"virkningen av usikkerhet knyttet til mål"*. Dersom målet kan ansees som det Hjerter Kongen mener med gevinst ettersom konsekvens med tilhørende mulighet for å forekomme er inkludert i NS 31000 forståelsen av usikkerhet. NS31000 definisjonen ble i snitt rangert som nummer 4 av 10 i Q10. Denne gevinstorienterte måten å beskrive risiko på er i tråd med risikostyringens balansering av forhold nettopp for å oppnå gevinst. Flere av intervjuobjektene ordla seg på en liknende måte som Hjerter Kongen ved bruk av sannsynlighet som et beskrivende ord for muligheten for at noe vil forekomme. Det er

ikke urimelig at ordvalgene er sterkt påvirket av Forsvarets styringsverktøy i form av sikkerhetsstyring og utdanningsdirektiver som definerer risiko ved bruk av nettopp sannsynlighet og konsekvens. Det er i arbeidet med denne oppgaven ikke gjort forsøk på å avdekke opphavet til Forsvarets bruk av disse ordene knyttet til risiko. Det er likevel ikke urimelig å forvente at det bygger på et relativistisk kunnskapssyn. Vedrørende språkbruk erkjennes det av Spar Knekt at risiko ofte benyttes som synonym for sannsynlighet for et negativt konsekvenspotensiale blant hans kollegaer.

Intervjuobjektene er primært opptatt av to forhold ved risiko: For det første at det å ta risiko fordrer en gevinst som rettferdiggjør risikoaksepten, for det andre er de opptatt av at risiko skal være kalkulert. Som redegjort for i kapittelet om kontekst har det blitt tatt mye risiko og det tidvis med fatale følger i utviklingen av avdelingene i Forsvarets spesialstyrker. Gjennom pionertiden har mange i tråd med Avens henvisning til begrepets opphav, våget å risikere for å skape de militære kapasitetene politikerne har etterspurt. Det finnes ikke belegg i grunnlaget til denne oppgaven for å påstå noe om hva som rettferdiggjorde den risikoen for disse pionerne. Likevel vet man at det har vært politiske målsetninger som har ligget til grunn for etablering av avdelinger og kapasiteter. Det har ifølge intervjuobjektene blitt gjennomført operasjoner i utlandet hvor fallhøyden har vært høy og risiko har blitt tatt for å lykkes taktisk så vel som politisk. Som Spar Ess påpeker, så blir målsetningen så styrende at han med sine kollegaer var villig til å fravike fra SOP og indirekte øke risiko for seg selv ved å handle på en annen måte enn hva treningen legger opp til for å redusere risiko for tredjepart. Det gis her inntrykk av at man i dette eksemplet handlet i tråd med Hansson og Hermansson anbefaling om å ha etiske kontrollmekanismer for vurdering av risiko i tråd med deres syv spørsmål. Flere av intervjuobjektene har gitt uttrykk for at mange aspekter ved tjenesten hvor det tas risiko legges presise kalkulasjoner til grunn. Det være seg bruddstyrke på linene i fallskjermen til avstanden fra de respektive eksplosive ladningene med mer. Dette er forhold ved risiko hvor presise beregninger kan bidra til å si hvorvidt risikoen er akseptabel eller ikke. For rutinemessig utdanning og trening hvor man har tilfredsstillende statistisk grunnlag for å gjennomføre tilfredsstillende beregninger på om sannsynlighet vil man også til en hvis grad kunne kalkulere risikoen etter deres forståelse. Når det gjelder måten ordet sannsynlighet i hovedsak benyttes av intervjuobjektene, fremstår det i større grad som en forenklet beskrivelse av antagelser om muligheten for at noe kan inntreffe enn presise sannsynlighetsberegninger. Det kan se ut som at deres bruk av sannsynlighet tilknyttet risiko er sårbar for Kahnemans tilgjengelighetsheuristikk og tapsaversjon med tilhørende kognitive fallgruver. Ordet kalkulert får sånn sett to betydninger; presise

beregninger på kontrollerbare forhold, og gjennomtenkte antagelser om sannsynlighet for at noe vil forekomme.

Kun 16 % av respondentene svarte at de anser risiko som uakseptabel så lenge det kan unngås. Med andre ord at man skal så lenge det er mulig, være på den sikre siden og ikke ta risiko man ikke har grunnlag for å si at man kan håndtere sikkert. En forståelse som er forenelig med Forsvarets sikkerhetsstyring og fra et filosofisk ståsted kan sees som tett beslektet med de som argumenterer for *"føre var prinsippet"*. Intervjuobjektene gir også uttrykk for at risiko som kan unngås i oppdragsløsningen bør unngås, men ser man intervjuene deres helhetlig gis det ikke inntrykk av at de har et bevisst forhold til eller være på linje med *"føre var prinsippet"* som en generell "leveregel". De gir i større grad uttrykk for at dersom gevinstpotensialet er stort nok vil det kunne rettferdiggjøre risiko som i et annet tilfelle vil være uakseptabel. Eksempelvis når de bruker uttrykket "No fail mission".

Q10s svaralternativet "risiko er en følelse av sårbarhet" har respondentene i snitt gitt en verdi tilnærmet midt mellom alternativene, verken enig eller uenig på den ene siden og enig på den andre siden. Sammen med resultatene av intervjuene er det derfor grunnlag for å si at utvalget gir inntrykk av å anerkjenner en følelsesmessige faktor knyttet til risiko. Det svaret gir isolert sett ikke grunnlag for å si at Slovic's affektheuristikk anerkjennes av respondentene. I forhold til bevissthet knyttet til risiko er det tre av intervjuobjektene som erkjenner at de selv opplever noe som mer risikabelt enn det kanskje er, herunder at de kan ha opplevd effekten av affektheuristikk, men i ettertid klarer å skille mellom sin opplevelse av risiko og hva man objektivt kan si om de aktuelle risikoene.

Dersom personellet i Forsvarets spesialstyrker skulle enes om en beskrivelse av risiko er det ikke urimelig å forvente at en betydelig andel ville sagt seg enig i beskrivelsen til Hjerter Kongen. Hvor forholdet mellom sannsynlighet og konsekvens sett opp mot ønsket gevinst utgjør risiko. Forenklet sagt litt avhengig av hvordan man verdsetter de forskjellige variablene gevinst, konsekvens og sannsynlighet. Enten ved gevinst dividert på summen av konsekvens multiplisert med sannsynlighet eller gevinst trukket fra summen av konsekvens multiplisert med sannsynlighet. En slik fremstilling har en åpenbar svakhet i at den ikke tar for seg at gevinsten kan være en positiv konsekvens, men anser konsekvens som utelukkende negativt. Verbalt vil trolig følgende beskrivelse møte en tilsvarende aksept: muligheten for positive og negative utfall ved utførelsen av en aktivitet som har til hensikt å oppnå en gevinst / målsetning. En slik risikobeskrivelse er "låst" til gjennomføring av aktiviteter, noe som kan passe med

utvalgets praktiske fokus på risiko. Det bidrar til en begrensning i anvendelighet, eksempelvis i forbindelse med spesialoperasjonsprinsippet om sikkerhet. Der det kan

være en motparts aktiviteter som utgjør risikoen, i form av deres handlinger mot eksempelvis passive sikringstiltak. Således vil risikobeskrivelser som NS31000 og (C,U) kunne være mer anvendelige for FS.

Begrepsapparatet utvalget benytter ser ut til å stamme fra Forsvarets styringsdokumenter, men det grunnlaget er mer begrenset enn hvordan utvalget uttrykker seg om risiko i spørreundersøkelsen og under intervjuer. I intervjuene kommer det spesielt tydelig frem at ordforrådet knyttet til risiko er mer begrenset en forståelsen for fenomenet. Det virker som de har refleksjonsgrunnlaget og forståelse for å kunne presentere risiko i tråd med Avens tredimensjonale versjon av risikomatrikse samtidig som de vil kunne presentere usikkerheter, men blir begrenset av ordforrådet til å måtte nøye seg med å presentere en risikomatrikse. Med utgangspunkt i Avens utledning av risikobegrepet (C, C*, U, P, K) kan man si at usikkerhet og kunnskap mangler i den mulige bekrivelsen av risiko. Intervjuobjektene hevder å håndtere usikkerhet ved det de omtaler som "hva viss"-delen av en planlegging. Herunder at de går i gjennom mulige handlemåter for dersom forhold man planene ikke har planlagt for skulle inntreffe. Spar Ess sammenlikner også krigens friksjon med usikkerhet, mens usikkerhet listes opp som en faktor som del av krigens friksjon av Ljøterud i hans versjon av McRavens skisse (figur 6) over de seks prinsippene for spesialoperasjoner. Usikkerhet blir derfor tillagt en praktisk funksjonalitet i forhold til planlegging og hvordan det spiller inn på utførelse av tjenesten. I Q10 ble to alternativer, der usikkerhet ble benyttet fremfor sannsynlighet i snitt vurdert til tilnærmet verken enig eller uenig. Faktoren kunnskap sammenliknes av Kløver Kongen med erfaring. Da som en forståelse av innlært forhold som følge av organisasjonens institusjonelle hukommelse i kombinasjon med personlige erfaringer. Ydmykhet for nettopp andres erfaringer og verdien av erfaringsoverføring fremstilles av flere av intervjuobjektene som en forutsetning for gode risikovurderinger. Det er derfor ikke rimelig å hevde at faktorene usikkerhet og kunnskap som del av en risikobeskrivelse vil bli avvist av personellet i Forsvaret spesialstyrker, til tross for at de basert på spørreundersøkelsen og intervjuene ikke kan hevdes å være naturlige deler av hvordan utvalget vil beskrive risiko med egne ord.

6.1.2 Oppfattelse av å bli utsatt for risiko

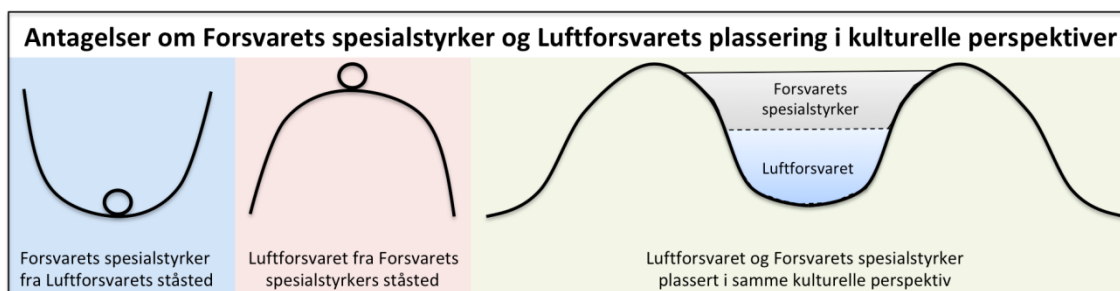
"Hvordan oppfatter personellet i Forsvarets spesialstyrker risikoene de blir utsatt for?"

Det er kun 5 % av respondentene som svarer på Q11 at de opplever uakseptabel høy risiko årlig. Utover det er de resterende 95% tilnærmet likt fordelt mellom aldri og sjelden. Dette er noe Hjerter Konge omtaler som betryggende, men bør også sees i sammenheng med intervjuobjektens beskrivelse av en syklisk eksponering for risiko. I den øvrige besvarelsen av spørsmålet gir respondentene uttrykk for å oftere kunne påvirke risikoen de blir utsatt for enn frekvensen de hevder å bli utsatt for risiko. Dette er en selvmotsigelse som kan tyde på at respondentene i besvarelsen av spørsmålet ikke fikk med seg koblingen mellom de to delspørsmålene. Dersom de i dette tilfellet kun fokuserer på risiko i forhold til muligheten for å bli påført eller selv påføre seg skader som følge av aktiviteten man bedriver, er det rimelig at Ruter Dame ha rett når han sier at de som er nærmest situasjonen har størst påvirkningskraft på håndteringen av risikoene. Dette synet underbygges av at majoriteten av respondentene som tjenestegjør på skvadronsnivå eller lavere i organisasjonen, samtidig som befal i større grad enn offiserer gir uttrykk for å kunne påvirke risikoen de blir utsatt for. For å forklare dette funnet peker intervjuobjektene på en kulturelle dimensjon, herunder at viktigheten av å si ifra om det er noe man ikke er komfortabel med, eller føler at man er godt nok forberedt på å utføre, er innarbeidet i avdelingenes kultur. Det argumenteres for at det er ett sunt aspekt ved kulturen at det blant annet jobbes aktivt for å senke terskelen for å bruke sikringsutstyr. Det ansees som et lederansvar på alle nivåer å legge til rette for en ydmyk holdning til den risikoen styrkene utsettes for. Videre at man må være moden nok til ikke å påta seg større risiko enn hva oppdragene er tjent med. Da av hensyn til risikoer knyttet til andre nivåer enn det som nødvendigvis treffer en selv. Spar Knekt er fast bestemt på at personellet i FS har et veldig bevisst forhold til egen dødelighet i hvordan de oppfatter risiko. Med et klart bilde på hvor grensene går oppfattes ikke nødvendigvis aktivitet som så risikabelt som det vil kunne gjøre for personell uten den detaljkunnskapen.

Når det gjelder sikkerhetsmarginene som kan tenkes å være en faktor som bidrar til at respondentene i liten grad oppfatter å bli utsatt for uakseptabel risiko, mener Kløver Kongen at de i enkelte tilfeller er for romslige. Det han beskriver som et overdrevet fokus på sikkerhetstiltak er noe han anser som problematisk. Spesielt ovenfor de som skal trenes for nettopp å utføre operasjoner med en høyere akseptert risiko enn øvrige militære styrker. Han hevder at kvaliteten på treningen for å kunne håndtere krevende situasjoner svekkes og vil kunne bidra til økt risiko for personellet når de skal gjennomføre spesialoperasjoner. Kløver Kongen hevder at man ved å gå i "føre-var-fellen" kan svekke modningsprosessen som kreves for å utvikle en tilfredsstillende selvstendig vurderingsevne knyttet til risiko. Dette er noe han gjentatte ganger omtaler

som å "måtte sitte i ryggmargen". Noe som krever en treningsstandard og erfaringsbank som muliggjør effektive beslutningsprosesser som Kleins brannkonstabler ved bruk av Kahnemans system 1. Ruter Kongen er også kritisk til det som kan omtales som tapsaversjon og en «føre var-mentalitet», noe han hevder preger deres nære samvirkepartner i Luftforsvaret på en måte som vil kunne medføre en unødvendig økning av risiko under utførelse av spesialoperasjoner. Det er derfor rimelig å si at de begge er enig i hvordan Sunstein og Ryan problematiserer det å hele tiden skulle være på den sikre siden sett opp mot de langsiktige effektene av ukritisk bruk av «føre var-prinsippet». De gir også inntrykk av å være uenig med ambisjonen Forsvarets sikkerhetsstyring dikterer. Spar Knechts beskrivelse av sine faglige diskusjoner med personell fra luftforsvaret gir også inntrykk av at det er en kulturell forskjell knyttet til risiko. Det foreligger ikke noe data hentet fra Luftforsvaret i denne oppgaven utover kildehenvisning til Håkon Rua for å underbygge påstanden om at begrepet risiko noen ganger i Forsvaret brukes som synonym for sannsynlighet. Det er referert til hans artikkel om risikovillighet og beslutningsprosesser blant helikopterpiloter.¹⁶ Med andre ord er det en likhet mellom Luftforsvaret og FS i at man i begge deler av Forsvaret finner personell som benytter risiko som synonym for sannsynlighet. Uttalelsene til tre intervjuobjekter gir ikke grunnlag for mer enn antagelser om at det kan foreligge kulturelle forskjeller mellom Luftforsvaret og FS. Basert på disse uttalelsene kan derfor kun man tillate seg å anta at det er personell

Figur 23 – Forsvarets spesialstyrker og Luftforsvaret plassert i myter om natur, kultur og risiko

i Luftforsvaret som vil påstå at Forsvarets spesialstyrker oppfatter naturen som godartet og har en adferd i tråd med typologien for individualister. Samtidig som man

¹⁶ Rua 2007, brukes som kilde i punkt 3.2.2 og 2.2.5

kan anta at personell i FS sammen med nevnte tre intervjuobjekter vil kunne påstå at Luftforsvaret oppfatter naturen som flyktig og styrer sin adferd etter den egalitære typologien. Med bakgrunn i at begge disse delene av Forsvaret er militære avdelinger etablert, utdannet og trent for innsats i krise og krig, vil det være naturlig å anta at begge oppfatter naturen som tolerant og innordner seg i en hierarkisk typologi. Som illustrert i figur 23 over kan det tenkes at grunnen til den kulturelle forskjellen ligger i hvor høyt opp i "bakkene" til naturen man lar ballen trille. Potensielt med bakgrunn i at spesialstyrker doktrinelt fra nasjonalt og alliert ståsted skal kunne påta seg oppdrag med en høyere risiko enn konvensjonelle styrker som det norske Luftforsvaret.

Det er som redegjort for i punkt 5.2.2 betimelig å stille spørsmål til validiteten på respondentenes besvarelse av Q12. Når man tar høyde for intervjuobjektene innvendinger mot underutvalgenes påvirkning på utfallet får man en interessant endring i svarene. Ved å øke sikkerheten for at de respondentene som påvirker resultatet har forutsetninger for å uttale seg øker graden av hvor risikabelt aktiviteten ansees å være. Nærhet til situasjonene og utførelsen av risikoaktivitet gir inntrykk av å ikke bare påvirke hvor opplevelsen av å kunne påvirke risikoen, men også innsikten i hvor risikabel den er. Spar Knekt påpeker at utenforstående som ikke har den innsikten, utdanningen og treningen det aktuelle personellet har vil kunnet vurdere risikoen enda høyere enn det som gjøres av utvalget. Noe som i lys av Kahnemans tapsaversjon ansees betimelig å forvente. Dette fordi man fra "utsiden" lettere vil kunne tenke seg til det negative konsekvenspotensiale ved fallskjermhopping enn de sannsynlighets- og konsekvensreducerende forholdene. De har heller ikke det grunnlaget Klein henviser til for å ta intuitive gode beslutninger om fallskjermhopping. For ordens skyld kan vi her bruke tre kategorier; de som ikke har noen relevant innsikt for å vurdere risikoen, de som har begrenset innsikt og de som praktiserer aktiviteten. Det ser ut som at personell uten innsikt vil kunne overvurdere risikoen, samtidig virker det som personer som kun har innsikt i en begrenset forstand kan gå i den kognitive fellen å undervurderer risikoen. I dette tilfellet vil det være de som først uttalte seg, men senere ble fjernet etter intervjuene. Denne fremstillingen på over og undervurdering av risiko baserer seg på antagelsen om at personellet som praktiserer aktiviteten faktisk har den mest rasjonelle vurderingen av hvor risikabelt det er, men det trenger ikke å være tilfellet. Det kan her være flere psykologiske effekter som spiller inn. Eksempelvis kan både affekt og tilgjengelighetsheuristikk svekke validiteten i deres vurderinger. En person som liker å hoppe i fallskjerm og aldri har hatt nestenulykker eller vært vitner til andres ulykker, kan ha utelukkende positive opplevelser med fallskjermhopping. Det er da rimelig å forvente at man kan vurdere den aktiviteten som

mindre risikabelt enn om den ble vurdert objektivt. Dersom man har opplevelser av motsatt karakter, herunder spesielt minneverdige negative opplevelser, og gjerne flere av dem vil vurderingen av risikoen som både Hjerter Ess og Ruter Kongen selv innrømmer påvirkes mot å vurdere aktiviteten som mer risikabel enn den faktisk er. Dersom man har en begrenset, men positiv opplevelse knyttet til aktiviteten er det rimelig å forvente at man kan undervurdere hvor risikabelt det er. Eksempelvis det å stå på "trygg avstand" uten selv å måtte utsette seg for risikoen, men samtidig får "dele på" gevinsten av aktiviteten i form av kollektivt å løse et felles oppdrag. Noe som bidrar til å tydeliggjøre behovet for Hansson og Hermanssons syv spørsmål. For beslutningstakere å skulle overkomme eventuelle kognitive illusjoner om hvor risikabel de respektive aktivitetene er fra en "gunstig" posisjon vil utfordre den enkeltes system 2 og kreve at de bevisst velger å utsette seg for kognitiv anspenhet. Den samme kognitive utfordringen vil også gjelde de utøver "risikoaktiviteten" dersom det er de som har en feilaktig vurdering av risikonivået.

Et aspekt ved flere av aktivitetene som listes i Q12 er det at disse normalt gjennomføres i faser av spesialoperasjoner hvor styrkene er spesielt sårbare for ytre påvirkning som klimatiske forhold, eksempelvis når styrkene henger i en fallskjerm. Noe som ikke er en ubetydelig faktor sett opp i McRavens teori, der etableringen av relativ stridsoverlegenhet krever et bevisst forhold til sårbarhet for egne styrker. Som påpekt av Hjerter Kongen utgjør risikoene ved disse aktivitetene noe annet under trening og øving enn hva de utgjør som del av en spesialoperasjon der de kan gjennomføres i en kritisk fase hvor etterlevelse av McRavens seks prinsipper for spesialoperasjoner kan være avgjørende for å oppnå relativ stridsoverlegenhet. På dette grunnlaget er det derfor rimelig å påstå at de opplistede aktivitetene vil kunne oppfattes som mer risikable som del av en operasjon enn når de "bare" trenes på. I tillegg er det forståelig at Kløver Kongen er så opptatt av innlæring til et slikt nivå at beslutninger bokstavelig på liv og død kan gjennomføres på samme måte som for Kleins brannkonstabler.

Basert på oppgavens datagrunnlag er det rimelig å si at personellet i FS oppfatter risiko forskjellig, men enes om at det er risiko knyttet til flere forhold ved deres tjeneste. Noe aktivitet beskrives sågar som ekstreme og farlig. Til tross for dette, oppfatter de hovedsakelig risikoene som akseptable. Men det å trene for sikkert kan gi økt risiko når det senere skal gjennomføres spesialoperasjoner. Det er også indikasjon på at forholdet til risiko er tett knyttet til kulturelle forhold, hvor det kan virke som om det er en kulturell utfordring knyttet til risiko mellom FS og Luftforsvaret. Det er også en erkjennelse at den samme aktiviteten kan oppfattes forskjellig i forhold til risiko under

trening og gjennomføring av spesialoperasjoner. Så vel som fra forskjellige grader av å selv å kunne bli eksponert for konsekvenspotensialet.

6.1.3 Bevissthet knyttet til sitt forhold til risiko

”I hvilken grad har personellet i Forsvarets spesialstyrker et bevisst forhold til risiko?”

I forsøket på å avdekke i hvilken grad utvalget har et bevisst forhold til risiko ble respondentene utfordret til både å vurdere sin egen bevissthet og vurdere sine kollegaers bevissthet fordelt på organisatoriske nivåer. Majoriteten av intervjuobjektene gav uttrykk for at resultatet er troverdig, og at det er slik det burde være i spesialstyrker. Samtidig uttrykker ett intervjuobjekt skepsis til om ikke svarene er litt selvgode. Det kan man ikke utelukke, men samtidig er det ingen av de organisatoriske nivåene som er vurdert til å i snitt være lavere enn i overkant nokså bevisst. Det gir grunnlag for å tenke at utvalget samlet sett anser at de selv og sine kollegaer har ett i underkant av veldig bevisst forhold til risiko.

Noe som bidrar til å forsterker inntrykk av validiteten til dette ”selvgode” svaret, finner vi i at 97 % av respondentene erkjenner å utsette seg selv og sine kollegaer for risiko. Det er et fåtall som erkjenner å utsette sine kollegaer for risiko disse ikke selv ville valgt å utsette seg for årlig eller oftere, mens underkant av halvparten av respondentene erkjenner å gjøre dette - men at det forekommer sjeldnere enn årlig. At respondentene kommer med disse erkjennelsene når de blir utfordret med slike problemstillinger, kan være et uttrykk for at de har et bevisst forhold til de etiske problemstillingene knyttet til risikobetont aktivitet. Likevel sier det ikke noe om hvorvidt personellet har tenkt på dette før de ble bedt om å svare på spørsmålene. Det samme gjelder når over halvparten av respondentene erkjenner at de utsetter uskyldig tredjepart for risiko, men med en klar hovedvekt på at det forekommer sjelden. Ettersom spørreundersøkelsen ikke definerte risiko for respondentene er det også umulig å si hva de legger i å utsette seg eller andre for risiko. Er det å ferdes i trafikken, selvstendige valg i å avfyre våpen i nærheten av eller forbi andre personer eller er det først når man planlegger risikobetont aktivitet man påfører seg eller andre risiko? Hjerter Ess beskriver at det oppleves forskjellig å bli ledet av en kampskvadron under operasjoner og det å bli ledet av en støtteskvadron til daglig. Nettopp fordi de er forskjellig i hvilke områder man fokuserer på når de vurderer og håndterer risiko. Det er rimelig å forvente at kampskvadronene også må fokusere på risiko knyttet til de ”driftsmessige” forholdene Hjerter Ess tar opp, men da på tidspunkter hvor han ikke er avgitt til kampskvadronene.

Flere av intervjuobjektene uttrykker et så reflektert forhold til risiko i tjenesten at de på eget initiativ skiller mellom sin opplevelse av noe som risikabelt og hvordan de anser

den samme aktiviteten som risikabelt objektivt sett, noe som forsterker troverdigheten til utvalgets påstand om egen risikobevissthet. Det er her betimelig å spørre seg om det kan være en opplevd effekt av tapsaversjon, affekt og tilgjengelighetsheuristikk som intervjuobjektene har gjort seg refleksjoner rundt. For så å ta et standpunkt som balanserer mellom de ontologiske realistenes kunnskapssyn om risiko som et rent objektive naturvitenskaplig fenomen og det konstruktivistiske kunnskapssynet til eksempelvis Ulrich Beck og Sheila Jasanoff, om at risikopersepsjon og risiko er det samme. Det argumenteres også for at noe som oppleves som risikabelt når det er nytt over tid med trening og utvikling av ferdigheter og kunnskap ikke lenger trenger å oppleves som like risikabelt lenger. I tråd med hvordan persepsjon utvikles og endres.

Videre er det flere som trekker frem ydmykhet som en vesentlig faktor når man skal forholde seg til risiko. Ydmykhet fremstår slik det beskrives som en forutsetning for å ta gode vurdering og håndtering av risiko. Spar Knekt bidrar også til å forsterke inntrykket av å ha et bevisst forhold til risiko knyttet til hva som defineres som uønsket hendelse eller ikke. Uavhengig om man er enig med hvor han trekker linjen mellom hva som skal rapporteres som uønsket hendelse eller ikke er det tydelig at han har tenkt nøye igjennom problemstillingen og slikt sett har et bevisst forhold til den delen av risikohåndtering.

Spar Ess er tydelig på at hans bevissthet har økt med å få tildelt lederansvar. Han er nå mer bevisst risiko for sitt personell, enn bare for seg selv. Derfor er det kanskje naturlig at Hjerter Kongen uttrykker overraskelse over at de øvre stabsnivåene ikke anerkjennes i større grad for sin risikobevissthet når de må veie opp både den taktiske og den strategiske risikoen. Det at FSST i snitt vurderer sin egen bevissthet 0,46 høyere enn de andre underutvalgene kan være et resultat av en manglende bevissthet fra de lavere nivåene om hvilke risikoer man forholder seg til på det nivået. Det kan også være at store deler av utvalgets forståelse for risikobevissthet er begrenset til risiko tilknyttet taktiske oppgaver, i tillegg til at den organisatoriske avstanden mellom majoriteten av FS og FSST kan bidra til redusert forståelse for hverandres perspektiver på risiko. Med mindre Spar Ess har rett i at det er grunnlag for å tenke at underutvalgene har vurdert sitt eget nivå høyere enn hva som er reelt. Noe som da også kan gjelde FSST.

Utvalget gir inntrykk av å ha et veldig bevisst forhold til risiko når de blir utfordret til å kommentere det spesifikt og i deres respons på andre områder knyttet til risiko i tjenestesammenheng. Det knyttet til etiske problemstillinger ved å påføre andre risiko, hvordan risiko oppleves opp i mot hva risiko i den samme situasjon er rent objektivt,

lederansvar og hvordan ulike perspektiver internt i organisasjonen har ulikt forhold til risiko. At ydmykhet fremheves så og si som en forutsetning for å kunne ta gode vurderinger av risiko vitner om et bevisst forhold til hva som kreves for å kunne ta risiko på det nivået styrkene er tiltenkt å skulle gjøre. Det gis også inntrykk av å ha et bevisst forhold til hvordan egne kognitive svakheter for hvordan risiko kan oppfattes kontra hvor reel den oppfattelsene egentlig er, herunder at en reel og en opplevd risiko for samme forhold kan eksistere uavhengig av hverandre til samme tid.

6.1.4 Innflytelse på risiko forståelse

”Hva påvirker risikoforståelsen til personellet i Forsvarets spesialstyrker?”

Både respondentene og intervjuobjektene fremhever tjenesteerfaring som best dekkende betegnelse for hva som har hatt størst innflytelse på hvordan de forstår og håndterer risiko. I den forbindelse er det viktig å påpeke at tjenesteerfaring er en samlebetegnelse som det er naturlig å forvente at respondentene har tillagt all erfaring gjort i løpet av militærtjenesten. Da fortrinnsvis unntatt de forholdene som kan inkluderes i betegnelsen, men er listet opp som egne alternativer. Eksempelvis operasjoner i utlandet, kurs og utdanning i regi av Forsvaret. Intervjuobjektene utdyper sin enighet med respondentene ved blant annet å trekke frem at det er tjenesten som har gitt dem en mest praktisk eksempler og erfaringer med risiko. Spar Knekt som kan omtales som en av de mange pionerne ved FS, argumenterer for at ikke bare enkeltpersoner, men også avdelingene har utviklet sin forståelse og respekt for risiko som del av avdelingens institusjonaliserte hukommelse. Dagens utdanningsprogrammet bygger på erfaringer fra tidligere år om hva som er bra og hva yngre skal slippe å måtte ta risiko for å finne ut av. Det er denne institusjonelle hukommelsen Spar Ess er bekymret for når han adresserer utfordringen med at erfarent personell slutter etter fem til ti års tjeneste. For den enkelte er det flere forhold som trekkes frem som bidragsyttere til hvordan de tenker om risiko i dag. Disse erfarne kollegaene som Spar Ess er bekymret for at skal slutte fremheves av Kløver Kongen som viktige for hvordan han tenker om risiko i dag. For han var det å ha gode forbilder blant sine kollegaer fra han var ung nyutdannet spesialoperatør og mens man utviklet seg videre viktig for hvordan han i dag tenker om risiko. For Hjerter Kongen gav overgangen fra konvensjonelle avdelinger til FS også nye perspektiver på risiko. Der han måtte omstille seg fra et fokus på risikobegrensende tiltak for å etterleve krav til sikkerhet, over til et oppdragsfokustert perspektiv der risiko var noe man tok får å løse oppdraget og nå mål. Det risikoorienterte ordforrådet deres later til å ha sitt opphav i Forsvarets styringsdokumenter og da spesielt ORM-skjemaet. Det trekkes frem i flere intervjuer fordelt over flere spørsmål at forståelse for risiko er en modningsprosess

hvor man utvikler det enkelte omtaler som "ryggmargsferdigheter". Denne tankegangen gir som nevnt assosiasjoner til hvordan Klein fremhever erfaringsgrunnlag som en slags grunnmur brannkonstablene bygger sine beslutninger på, og som komponistene bruker for å komponerer sine stykker. "Direkte oversatt" til denne konteksten kan man hevde at personellet som utfører aktivitetene i operasjonene er "brannkonstablene", mens personellet som planlegger og leder operasjonene er "komponistene". Begge kategorier vil være tjent med ett robust grunnfjell av utdanning, trening og erfaring for å kunne ta så gode vurderinger av risiko som mulig.

Felles for flere av intervjuobjektene er dette med grundighet i trening, bruk av sikringsutstyr og å se risiko opp mot ett gevinstpotensialet noe de samler under kultur og tjenesteerfaring. Noe som underbygger de tidligere henvisningene til at utvalgets pragmatiske forhold til risiko som fenomen. Det er liten grunn til å betvile utvalgets oppriktighet i å fremheve tjenesteerfaring som den største innflytelsen på hvordan de tenker om risiko. Samtidig er det grunnlag for å anta at dersom man skal benytte et samlebegrep for det som er av felles tankegang om risiko i FS, vil kultur være et mer passende begrep. Det er rimelig å forvente at kulturen påvirker hva man aksepterer av innhold i tjenesten, hvilke utdanning som skal prioriteres, og hvilke erfaringer og kompetanse som kommer "utenfra" man tillater at får innflytelse i avdelingene.

7 Konklusjon

Ved kun å forholder seg til risikobegeret slik det artikuleres og underbygges i en strengt akademisk kontekst vil man på bakgrunn av utvalgets besvarelser kunne påstå at det til en viss grad er hold i hypotesen om at *"Norske militære spesialstyrker har en begrenset forståelse av fenomenet risiko"*. Dette vil da medføre at svaret på problemstillingen, "Har personellet som tjenestegjør i Forsvarets spesialstyrker en begrenset forståelse av fenomenet risiko?", skal være ja. Dersom man derimot tillater seg en større semantisk toleranse blir det vanskelig å opprettholde et slikt standpunkt. Dette fordi utvalget utviser ett tilsynelatende veldig bevisst og reflektert forhold til risiko. En bevissthet som ser ut til å gjennomsyre hele organisasjonen, men med varierende fokusområder. Utvalget forholder seg til risiko tilnærmet hele tiden og ofte med et betydelig større konsekvenspotensiale enn hva som er vanlig. Sågar har utvalget utvist en dypere forståelse og respekt for fenomenet enn hva aktuelle styringsdokumenter i Forsvaret gir grunnlag for. Forsvarets spesialstyrker tar risiko ved å eksponere sårbarhet i den hensikt å oppnå operasjonelle eller strategiske målsetninger. Det være seg under trening for å etablere og opprettholde nødvendig kapabiliteter eller under operasjoner av operasjonell og/eller strategisk betydning. Samtidig vurderes det å ta risiko som meningsløst uten at det aktuelle risikonivået kan rettfærdiggjøres med et tilfredsstillende gevinstpotensial. Det er derfor rimelig å hevde at utvalget forholder seg til risiko i tråd med et risikostyringsperspektiv mens Forsvaret praktiserer sikkerhetsstyring. Utvalget har i sine svar gitt grunnlag for å tenke at norske spesialstyrker er kalkulerter opportunister som utnytter lokale situasjonsbetingede forhold til sin fordel for blant annet å oppnå relativ stridsoverlegenhet.

7.1 Anbefaling til Forsvarets spesialstyrker

En spesialoperasjon kan teoretisk sett være unik. Det synes derfor hensiktsmessig at spesialoperasjonsavdelinger adopterer en tilnærming som tar høyde for usikkerhet i større grad enn Forsvarets styringsdokumenter. Videre kan spesialoperasjoner kreve en høyere aksept for risiko enn for konvensjonelle operasjoner. Det kan derfor være hensiktsmessig å innføre et mer pragmatisk perspektiv på risiko og risikostyring. Uavhengig av dette vil Forsvaret spesialstyrker kunne være tjent med å innføre enhetlig undervisning i risiko for å øke presisjon i språk og forståelse, samt å avklare det potensielle kulturelle gapet til Luftforsvaret. Denne anbefalingen eksemplifiseres og utdypes ytterligere i ved vedlegg 6 – Anbefaling til Forsvarets spesialstyrker.

Referanser

- Adams, John. (1995). *Risk*. London: Routledge.
- Aven, Terje, Marit Boyesen, Ove Njå, Kjell Harald Olsen & Kjell Sandve. (2004). *Samfunnssikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aven, Terje, Willy Røed & Hermann Wiencke. (2008). *Risikoanalyse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aven, Terje. (2009). *Risikostyring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aven, Terje. (2014). *Risk, surprises and Black Swans, Fundamental ideas and concepts of risk assesment and risk managment*. London: Routledge.
- Bakkeli, Tom. (2013). *Krigere og diplomater, På innsiden av Forsvarets spesialkommando*. Oslo: Kagge Forlag.
- Børresen, Jacob. (2017). *Karl von Clausewitz*. Store norske leksikon. Hentet 25. april 2018 fra https://snl.no/Karl_von_Clausewitz.
- Creswell, John W. & Vicki L. Plano Clark. (2017). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. California: Sage Publications Inc.
- Egeberg, Kristoffer. (2017). *Fredsnasjonen Norge*. Oslo: Kagge Forlag.
- Engen, Ole Andreas H., Bjørn Ivar Kruke, Preben Hempel Lindøe, Kjell Harald Olsen, Odd Einar Olsen & Kenneth Arne Pettersen. (2016). *Perspektiver på samfunnssikkerhet*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Forsvaret. (2010). *Direktiv - Krav til sikkerhetsstyring I Forsvaret*. Oslo: Forsvarsstaben.
- Forsvaret. (2012a). *Spesialjeger*. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=R7Q4IQ0GwAI> (2018.04.20)
- Forsvaret. (2012b). *Marinejegerkommandoen – Har du det som kreves?* Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=Ne2oBcsxztc> (2018.04.20)
- Forsvaret. (2014). *Forsvarets fellesoperative doktrine*. Oslo: Forsvarsstaben.
- Forsvaret. (2015a). Implementerings- og milepælsplan, Ordning for militært tilsatte, 7. Oktober 2015. Hentet fra: https://forsvaret.no/fakta_/ForsvaretDocuments/Implementerings-og-milep%C3%A6lsplan%20-%20Ordning%20for%20militaert%20tilsatte%20-Endelig.pdf (2018-05-20)
- Forsvaret. (2015b). *Bestemmelser om sikkerhetsstyring i Forsvarets spesialstyrker*. Oslo: Forsvarets spesialstyrker.
- Forsvaret. (2017a). *Utdanningsdirektiv 2-1 Forsvarets sikkerhetsbestemmelser for landmilitær*

aktivitet. Bardufoss: Hærstaben.

Forsvaret. (2017b). *Utdanningsdirektiv 2-2 Sikkerhetsbestemmelser for Forsvarets spesialstyrker*. Oslo: Forsvarets spesialstyrker.

Forsvaret. (2018b). *Organisasjon, Forsvarets organisasjon består av 14 driftsenheter med ulike arbeidsoppgaver*. Hentet fra: <https://forsvaret.no/organisasjon> (2018-05-19)

Forsvaret. (2018c). *Forsvarets spesialstyrker*. Hentet fra: <https://forsvaret.no/organisasjon/forsvarets-spesialstyrker> (2018-05-19)

Forsvarsdepartementet. (2012). *Prop 136S, Proposisjon til stortinget, endringer i statsbudsjettet 2013 under Forsvarsdepartementet (Investeringar i Forsvaret og andre saker)*. Oslo: Det Kongelige Forsvarsdepartement.

Faarlund, Nils. (2016). *Samlede Verker, V Etter 2000: Nyrydding langs velprøvde veger*. Oslo: Kolofon

Hammersmark, John Inge. (2010). *Norske spesialstyrker; Fra skjult ressurs til politisk spydspiss*. Oslo: Forsvarets Stabsskole

Hansson, Sven Ove. (2007). Risk and Ethics. Lewis, Tim, Carl F. Cranor, Sven Ove Hansson, Martin Kusch, D.H. Mellor, Adam Morton, Stephen Perry, Martin Peterson, Alan Ryan, Per Sandin, Cass R Sunstein og Jonathan Wolff. *Risk: Philosophical Perspectives*. London: Routledge.

Heier, T. & Kjølberg, A. (red.). (2013). *Mellom fred og krig, Norsk militær krisehåndtering*. Oslo: Universitetsforlaget.

Høiback, Harald. (2012). Hva er militærteori. H. Høiback & P. Ydstebø. (Red). *Krigens vitenskap – en innføring i militærteori*. Oslo: Abstrakt forlag.

Hæren. (2011). *Sikkerhetshåndbok*. Oslo: Hærstaben.

Hæren. (2012). *Risikohåndtering*. Oslo: Hærstaben.

Jensen, Lars H.Ehrnsverd. (2014). *Special operations – myths and facts*. København: Royal Danish Defence Collage Publishing House.

Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Christoffersen. (2017) *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag.

Kahneman, Daniel. (2012). *Tenke, fort og langsomt*. Oslo: Pax forlag.

Klein, Gary. (2012). *Streetlights and Shadows, Searching for the keys to Adaptive Decision Making*. London: The MIT Press.

Ljøterud, Ståle. (2012). Spesialoperasjoner – med kløkt og mot. H. Høiback & P. Ydstebø.

- (Red). *Krigens vitenskap – en innføring i militærteori*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Ljøterud, Ståle. (2016). *Spesialstyrker*. M. Andersen & G. Ødegaard (Red). *Militære Fellesoperasjoner – en innføring*. Oslo: Abstrakt forlag.
- McRaven, William H. (1995). *SPEC OPS – Case Studies in Special Operations Warfare: Theory and Practice*. New York: Ballentine Books.
- Melien, Tor Jørgen. (2012). *Våre hemmelige soldater – Norske spesialstyrker 1940 – 2012*. Oslo: Spartacus forlag AS
- NATO. (2009). *ALLIED JOINT DOCTRINE FOR SPECIAL OPERATIONS AJP-3.5*. Brussel: North Atlantic Treaty Organization.
- Nilsen, Jan Marius. (2016). *Klar til strid – En kvantitativ studie i risikovillighet hos Hærens fremtidige ledere*. Oslo: Forsvarets Høgskole.
- Nordbø, Børge. (2018). *Opportunisme*. I Store norske leksikon. Hentet 28. juni 2018 fra <https://snl.no/opportunisme>.
- Rua, Håkon. (2007). Risikovillighet og beslutningsprosesser blant norske helikoptercrew. C. Moland, K. Firing, O.A. Solberg & J.C. Laberg (Red.), *Liv og lære i operative miljøer – "Tøffe menn gråter!"*. (s. 67-99) Bergen: Fagbokforlaget.
- Regjeringen. (2016). *Styrker kampen mot ISIL*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/styrker-kampen-mot-isil/id2499086/> (2018-05-01)
- Regjeringen. (2018). *Forsvarets bidrag til kapasitetsbygging Sahel-regionen*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/forsvarets-bidrag-til-kapasitetsbygging-sahel-regionen/id2594019/> (2018-05-01)
- Ryan, Alan. (2007). Risk and Terrorism. Lewis, Tim, Carl F. Cranor, Sven Ove Hansson, Martin Kusch, D.H. Mellor, Adam Morton, Stephen Perry, Martin Peterson, Alan Ryan, Per Sandin, Cass R Sunstein og Jonathan Wolff. *Risk: Philosophical Perspectives*. London: Routledge.
- Sandin, Per. (2007). Common-sense precaution and varieties of the precautionary principle. Lewis, Tim, Carl F. Cranor, Sven Ove Hansson, Martin Kusch, D.H. Mellor, Adam Morton, Stephen Perry, Martin Peterson, Alan Ryan, Per Sandin, Cass R Sunstein og Jonathan Wolff. *Risk: Philosophical Perspectives*. London: Routledge.
- Sunstein, Cass R. (2007). Moral heuristics and risk. Lewis, Tim, Carl F. Cranor, Sven Ove Hansson, Martin Kusch, D.H. Mellor, Adam Morton, Stephen Perry, Martin Peterson, Alan Ryan, Per Sandin, Cass R Sunstein og Jonathan Wolff. *Risk: Philosophical Perspectives*. London: Routledge.
- Standard Norge. (2009). *Norsk standard 31000:2009 Risikostyring – Prinsipper og retningslinjer*. Lysaker: Standard Norge.

- Standard, Norge. (2010). *Risikostyring Prinsipper og retningslinjer*. (R. m. guidelines, Overs.) Oslo: Standard Norge.
- Standard Norge. (2012a). *Samfunnssikkerhet : Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger : Terminologi*. Lysaker: Standard Norge.
- Standard Norge. (2012b). *Samfunnssikkerhet : Beskyttelse mot tilsiktede uønskede handlinger : Krav til sikringsrisikostyring*. Lysaker: Standard Norge.
- Slovic, Paul, Baruch Fischhoff & Sarah Lichtenstein. (1979). Rating the Risk. Slovic, Paul (Red.), *The Percetion of Risk*. (2000). (s.413 – 429). New York: Routlegde.
- Slovic, Paul. (1987). Percetion of Risk. Slovic, Paul (Red.)(2000). *The Percetion of Risk*. (s.220 – 231). New York: Routlegde.
- Slovic, Paul, Melissa L Finucane, Ali Alhakami, & Stephen M Johnson. (2000). The Affect Heuristic in judgments of Risk and Benefits. Slovic, Paul (Red.)(2000). *The Percetion of Risk*. (s.413 – 429). New York: Routlegde.
- Slovic, Paul, Ian Bateman, Sam Dent, Ellen Peters & Chris Starmer. (2007). The Affect Heuristic and the attractiveness of Simple Gambles. Paul Slovic (Red.)(2010) *The Feeling of Risk*. Milton Park: Earthscan.
- Spulak, Robert G. (2007). *A Theroy of Special Operations; The Origin, Qualities and use of SOF*. Florida: Joint Special Operations University.
- Stensønes, Malin. (2012). *På våre vegne – Soldatberetninger fra Afghanistan*. Oslo: Aschehoug
- Teigen, Karl Halvor. (2018, 20. februar). Heuristikk: psykologi. I Store norske leksikon. Hentet 19. september 2018 fra https://snl.no/heuristikk_-_psykologi

Vedleggsliste

- 1 – Spørreundersøkelsen slik den fremsto for respondentene
- 2 – Grafisk fremstilling av spørreundersøkelsens resultater
- 3 – Begrepsforklaring knyttet til spørreundersøkelsen
- 4 – Intervjuguide
- 5 – Beskrivelse av intervjuobjektene
- 6 – Anbefaling til Forsvarets spesialstyrker.

Vedlegg 1 – Spørreundersøkelsen slik den ble presentert for respondentene

0% 25% 50% 75% 100%

FFI Forsvarets
forskningsinstitutt

Velkommen til undersøkelse om risikopersepsjon i Forsvarets spesialstyrker.

Dette er en undersøkelse som søker å kartlegge hvordan man tenker om, og opplever risiko i Forsvarets spesialstyrker (FS). Hensikten med dette er å bidra til en økt bevissthet om hvordan risiko oppfattes av personellet i FS.

Det viktig å påpeke at alle besvarelser anonymiseres av systemet til Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) før resultatene overleveres for analyse. Ingen enkeltpersoner vil kunne bli identifisert direkte eller indirekte av å besvare denne undersøkelsen.

Undersøkelsen gjøres etter godkjenning fra FS og i dialog sikkerhetsinspektør oberstløytnant Dette arbeidet gjøres som del av en masteroppgave som skrives med teknisk støtte fra FFI og er godkjent av Forsvarets Høgskole. FFIs tekniske støtte er med på å sikre at undersøkelsen gjøres på en måte som ivaretar skjermingsbehovet til avdelingene og den enkelte. Masteroppgaven skrives som del av et studie i risikostyring og sikkerhetsledelse ved Universitetet i Stavanger.

Datamaterialet fra spørreundersøkelsen vil bli gjort tilgjengelig for følgende personer:

- Student Bjørn-Erik Solli, telefon
- Sjefsforsker Frank Brundtland Steder, e-mail

Undersøkelsen er estimert til å ta inntil 10 minutter å besvare. Din besvarelse vil bli verdsatt da verdien av undersøkelsen øker med antallet som besvareler. Samtidig er det frivillig og delta i undersøkelsen. Du kan når som helst, uten å måtte begrunne det, trekke tilbake din deltakelse i undersøkelsen.

Jeg bekrefter herved at jeg deltar frivillig på spørreundersøkelsen

Jeg ønsker ikke å delta på spørreundersøkelsen

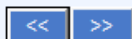
>>

Powered by Confirmit

Kort innledning

Denne første delen av undersøkelsen består av 6 spørsmål. Disse stilles for å kunne lage en generell beskrivelse av gruppen som besvarer undersøkelsen. Den vil ikke bli brukt for eller fremstilt på en måte som tillater at noen kan identifisere enkeltpersoner.

Dersom det er noen spørsmål du føler vil kunne avsløre din identitet trenger du ikke besvare disse.

Hvilken kategori er du?

- Vervet (OR 2-4)
- Befal (OR 5-9)
- Offiser (OF 1-9)

Kryss av for utdanningsnivåene du innehar

- Sivil akademisk utdanning på Bachelor, master eller høyere.
- Grunnleggende befalsutdanning (FIH, BS, GBK, UB)
- Videregående befalsutdanning II
- Krigsskolens kvalifikasjonskurs eller grunnleggende offiserskurs
- To eller treårig krigsskoleutdanning
- Videregående offisersutdanning

Kryss av for om du er spesialoperatør, direkte støtte-, støtte- eller stabspersonell.

- Med spesialoperatør menes Marinejeger, Spesialjeger og Spesialbåtoperatør
- Med direkte støttepersonell menes personell som støtter spesialoperatørene ved fysisk tilstedeværelse på "målet". Eksempelvis IEDD-operatører og sambandsbefal.
- Med støttepersonell menes øvrig personell som støtter spesialoperatørene med praktisk utføelse av spesialkompetanse under en operasjon uten selv å trenge å være "på målet". Eksempelvis hoppmester og kjøretøymekaniker.
- Med stabspersonell menes personell som tjenestegjør i kommando eller difstab.

- Jeg er selektert og utdannet spesialoperatør
- Jeg er direkte støttepersonell
- Jeg er støttepersonell
- Jeg er stabspersonell
- Jeg ønsker ikke besvare dette spørsmålet

Kryss av for hvilken avdeling og hvilke type underavdeling du tjenestegjør i.

- For å ivareta anonymitet må personell som ikke er spesialoperatør men tjenestegjør i kampskvadron krysse av for støtteskvadron
- For treningsskvadron og treningsving skal man krysse av på støtteskvadron

- Forsvarets spesialstyrker stab
- Marinejegerkommando
- Forsvarets Spesialkommado
- Kampskvadron
- Støtteskvadron
- Stab

Kryss av for hvor mange utenlandsoperasjoner du har deltatt i.

- For dette spørsmålet om deltakelse i utenlandsoperasjoner defineres en kontingent med minimum 3 måneders varighet.

	Ingen	1	2	3-5	Mer enn 5
Hvor mange ganger har du vært deployert?	☐	☐	☐	☒	☐

Kryss av for hvorvidt du har blitt tildelt en bragdemedalje.

- Forsvarets innsatsmedalje, Forsvarets medalje for edel død, Krigsmedaljen, St. Olavsmedaljen m/keglen, Krigskorset m/sverd

- Nei
- Ja
- Ønsker ikke svare

Denne andre delen utgjør kjernen i undersøkelsen. Den består av 8 spørsmål om risiko. Disse stilles for å få et inntrykk av hva du tenker om-, og hvordan du vektlegger forskjellige aspekter ved risiko.

Det første spørsmålet omhandler din egen bevissthet til risiko.

Hvor bevisst forhold vil du si at du har til risiko?

- Ubevisst
- Lite bevisst
- Nokså bevisst
- Veldig bevisst
- Særdeles bevisst

Ta stilling til de påstandene om risiko du er enig med.

Risiko -

- er i hovedsak et negativt ord
- er i hovedsak et positivt ord
- kan være både positivt og negativt
- er enkelt å forholde seg til
- er iboende all militær aktivitet
- er komplisert
- må man ta for å kunne lykkes i min tjeneste
- er givende / spennede
- bør unngås
- berører ikke stabsoffiserer
- er uakseptabelt dersom det kan unngås
- er en uungåelig faktor ved spesialoperasjoner
- er skjerpene og bidrar til at man yter bedre

I tjenesten tar jeg beslutninger som

	Aldri	Sjelden	Årlig	Månedlig	Ukentlig	Daglig
- gjør at jeg utsetter meg selv for risiko	☐	☐	☐	☒	☐	☐
- påfører kollegaer risiko	☐	☐	☐	☒	☐	☐
- påfører på kollegaer risiko de ikke selv ville valgt å utsette seg for	☐	☐	☐	☒	☐	☐
- påfører uskyldig tredjeprat risiko	☐	☐	☐	☒	☐	☐
- påfører uskyldig tredjeprat risiko de ikke selv ville valgt å utsette seg for	☐	☐	☐	☒	☐	☐

For hver beskrivelse er det ønskelig at du krysser av hvor enig du er i beskrivelsen.

Det er ønskelig at du vurderer beskrivelsene uavhengig av hverandre.

	Svært enig	Enig	Verken enig eller uenig	Uenig	Svært uenig
"Risiko = Forventet tap"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko = Usikkerhet rundt forventet utfall"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko er objektiv og subjektiv usikkerhet knyttet til hva som vil skje"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko er en følelse av sårbarhet"	☐	☐	☐	☐	☒
"Risiko er potensiale / sannsynligheten for tap"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko er muligheten for at uønskede hendelser inntreffer"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko er forholdet mellom trusselen mot en gitt verdi og denne verdiens sårbarhet overfor den spesifiserte trusselen"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko er en kombinasjon av mulige konsekvenser (utfall) og tilhørende usikkerhet"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko er virkningen av usikkerhet knyttet til mål"	☐	☐	☒	☐	☐
"Risiko består av mulige konsekvenser, forventet konsekvens, usikkerhet, sannsynlighet og kunnskap."	☐	☐	☒	☐	☐

Ta stilling til hvor ofte du blir utsatt for risiko og hvor ofte du selv vil kunne påvirke risikoen du blir utsatt for

	Aldri	Sjelden	Årlig	Månedlig	Ukentlig	Daglig
Hvor ofte utsettes du for risiko som følge av dine overordnedes beslutninger?	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Hvor ofte har du mulighet til å påvirke utfallet av den risikoen du utsettes for av dine overordnede?	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Hvor ofte blir du utsatt for uakseptabel høy risiko?	☐	☐	☐	☒	☐	☐

Nedenfor listes opp flere aktiviteter som er særegne for spesialstyrker. Det er ønskelig at du her sier hvor risikabelt du anser den respektive aktiviteten i henhold til skalaen fra ubetydelig til kritisk høy.

For aktivitet du ikke har kurs/utsjekk på eller ikke har gjennomført skal du ikke svare på den aktiviteten, men gå videre.

	Ubetydelig	Liten	Moderat	Alvorlig	Kritisk høy
Rundskjermhopping	☐	☐	☒	☐	☐
HAHO	☐	☐	☐	☐	☐
Fastrope	☐	☐	☐	☐	☐
Sprengningstjeneste	☐	☐	☐	☐	☐
CQB (Skarpskyting gjort i patruljeforband og større)	☐	☐	☐	☐	☐
Trening/øving på bording av fartøy	☐	☐	☐	☐	☐
Kampsvømming / Angrepssvømming	☐	☐	☐	☐	☐
Entringsteknikker på oljeplattform	☐	☐	☐	☐	☐
Kontaktdriller oppsatt på kjøretøy	☐	☐	☐	☐	☐
Kontaktdriller til fots	☐	☐	☐	☐	☐

Nedenfor presenteres forskjellige organisatoriske nivåer i avdelingen din. Der det er ønskelig at du vurderer det enkelte nivåets gjennomsnittlige bevissthet på risiko.

Dersom du ikke mener å ha godt nok grunnlag for å uttale deg om enkelte nivåer er det ønskelig at du krysser av på "Vet ikke"

	Vet ikke	Ubevisst	Lite bevisst	Nokså bevisst	Veldig bevisst	Særdeles bevisst
Patrulje / Lagsmedlemmer	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Patrulje- / lagførere	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Troppsledelse	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Skvadronsledelse (Skvsj, Skvsjt/Sjefsmester & NK skv)	☐	☐	☐	☒	☐	☐
"Kommandostab" (Stabsjef og seksjon N/G 1-8)	☐	☐	☐	☒	☐	☐
"Kommandoledelse" (Sjef, Sjtmajor/Flaggmester & NK)	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Driftsenhetsstab (Forsvarets spesialstyrker stab)	☐	☐	☐	☒	☐	☐

I hvor stor grad anser du at følgende arenaer / deler av livet ditt har påvirket din forståelse av hva risiko er?

	Ingen grad	Liten grad	Noe grad	Stor grad	Ganske stor	Veldig stor grad
Sivil livserfaring	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Sivil utdanning	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Tjenesteerfaring	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Befalsutdanning	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Offisersutdanning	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Kurs og utdanning i regi av FS (Eks operatør utd, hoppekurs, oppkjøringer osv)	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Kollegaer i FS	☐	☐	☐	☒	☐	☐
Operasjoner i utlandet	☐	☐	☐	☒	☐	☐

Når du nå går til neste side vil dine svar bli registrert og du vil ikke ha muligheten til å endre dine svar!

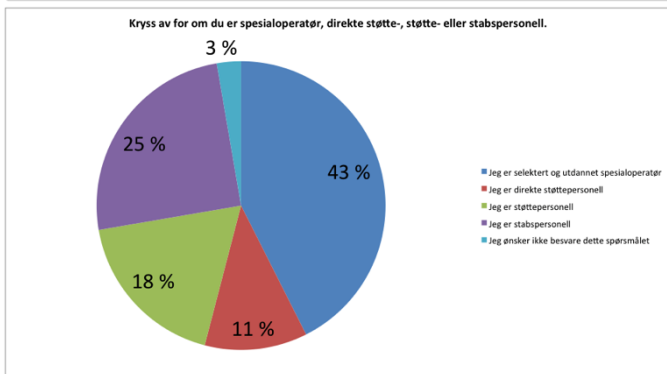
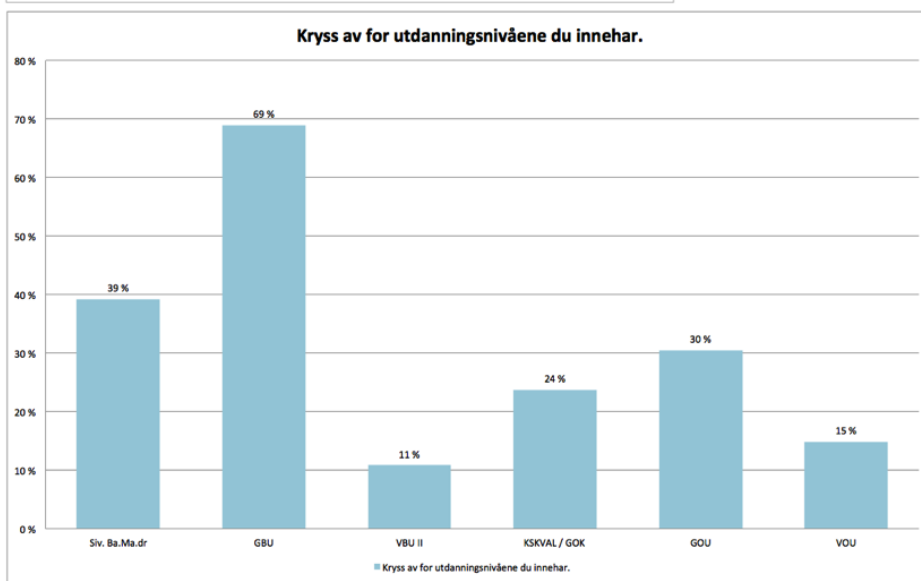
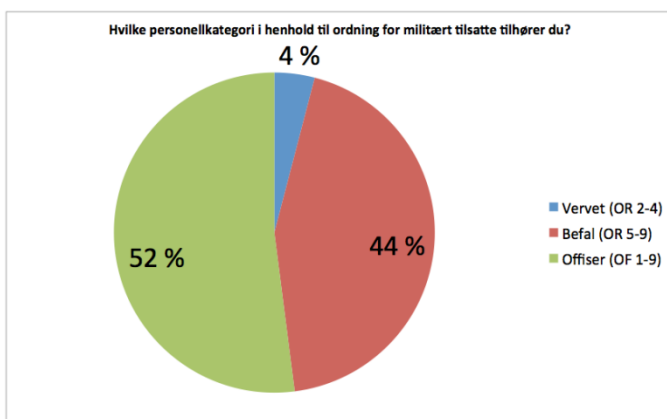
Mange takk for at du tok deg tid til å fylle ut spørreskjemaet.

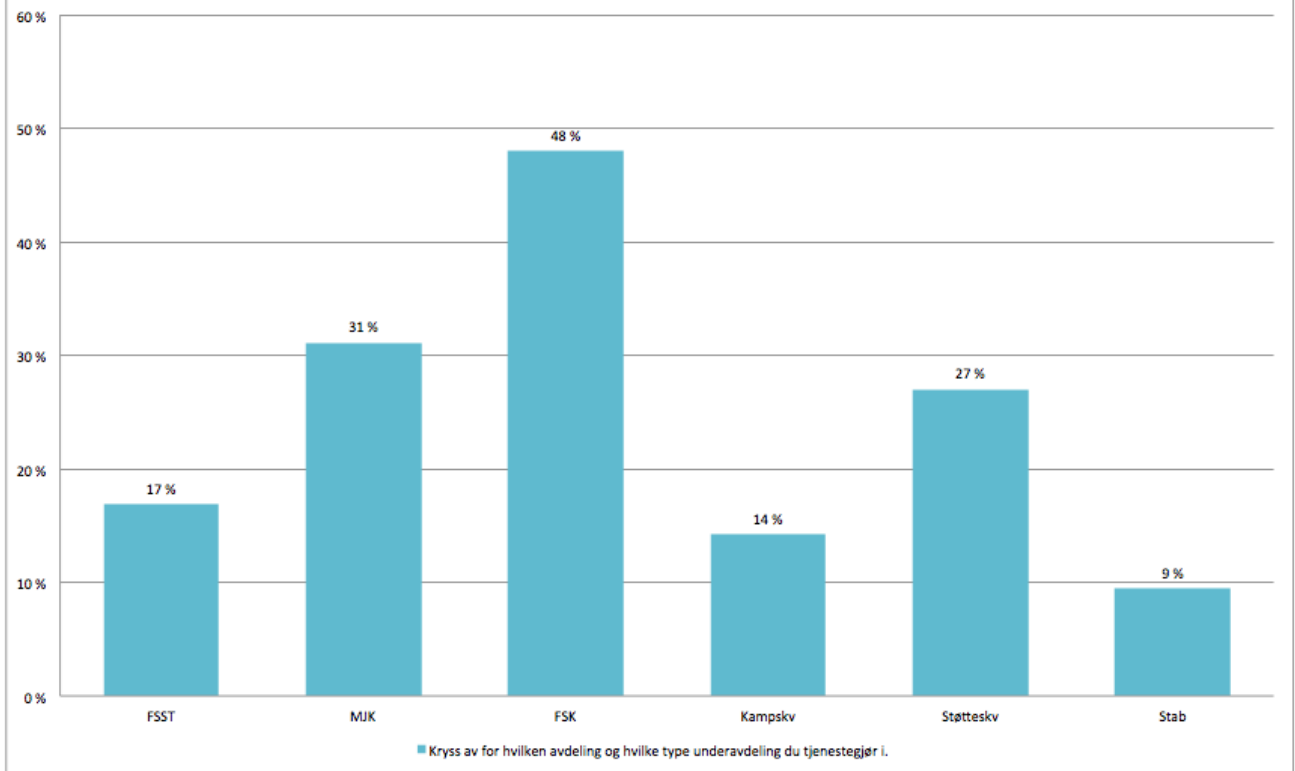

Vedlegg 2 – Grafisk fremstilling av spørreundersøkelsens resultater

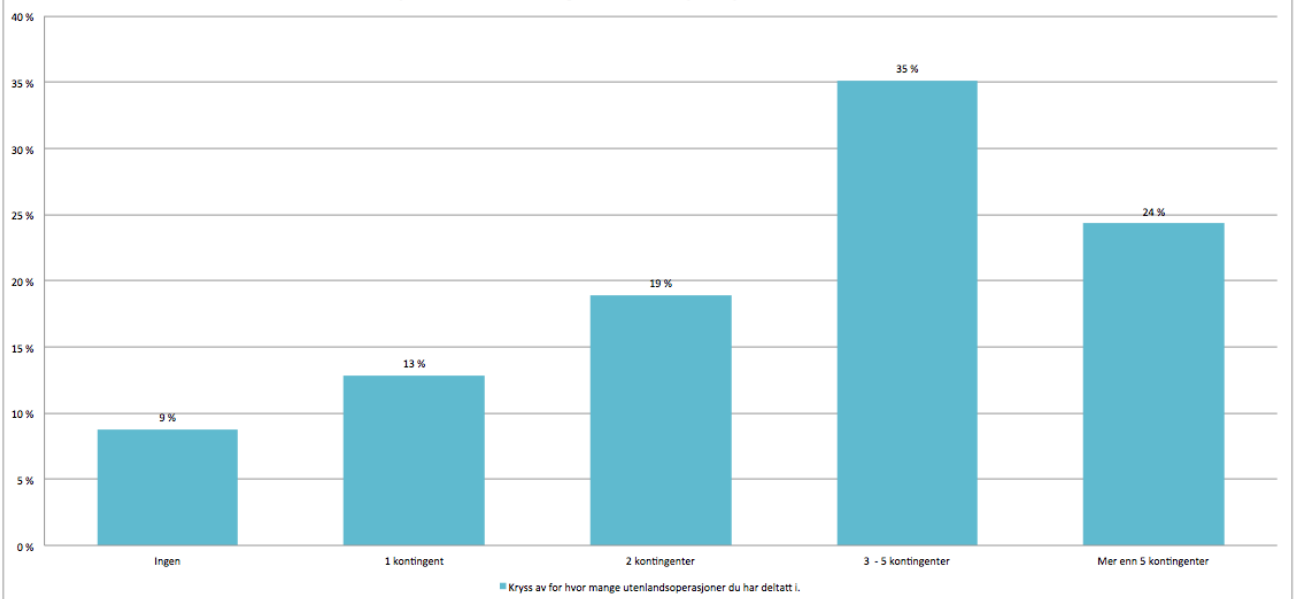
Følgelig presenteres resultatene fra de respektive spørsmålene i spørreundersøkelsen. Innledningsvis presenteres hele utvalget samlet. Derneft presenteres de respektive svarene med hensyn til de respektive underutvalgene. Rekkefølgen på spørsmålene er som de ble presentert i spørreundersøkelsen.

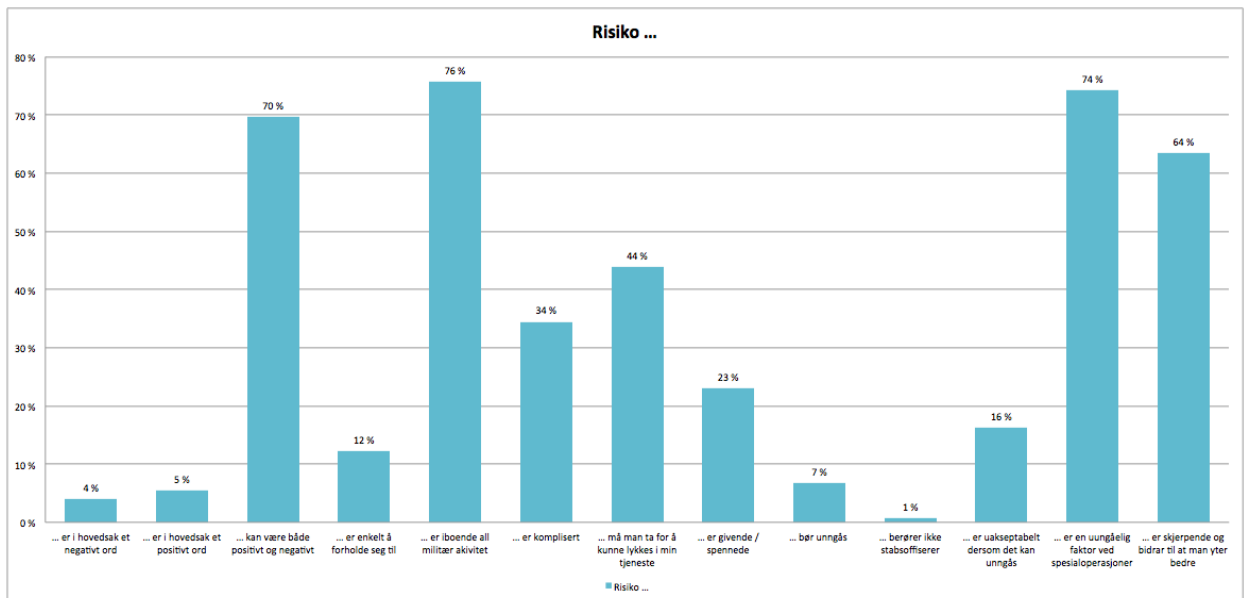
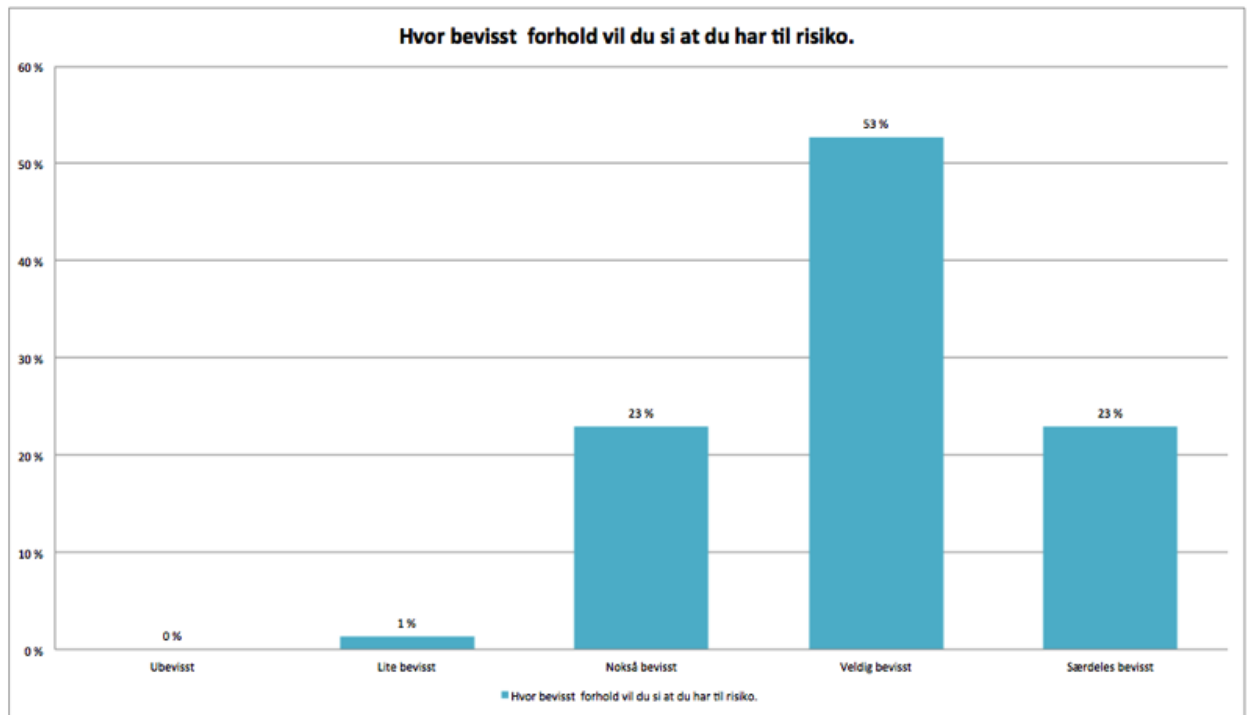
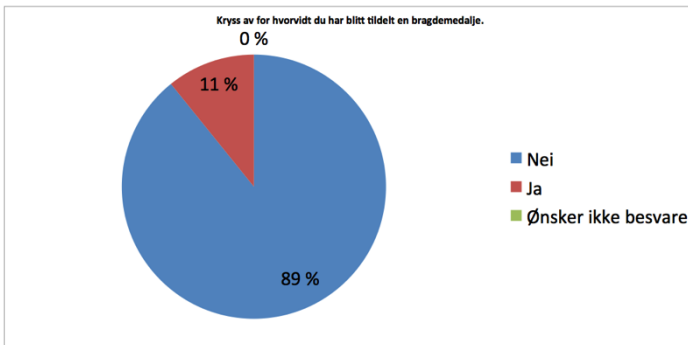

Kryss av for hvilken avdeling og hvilke type underavdeling du tjenestegjør i.

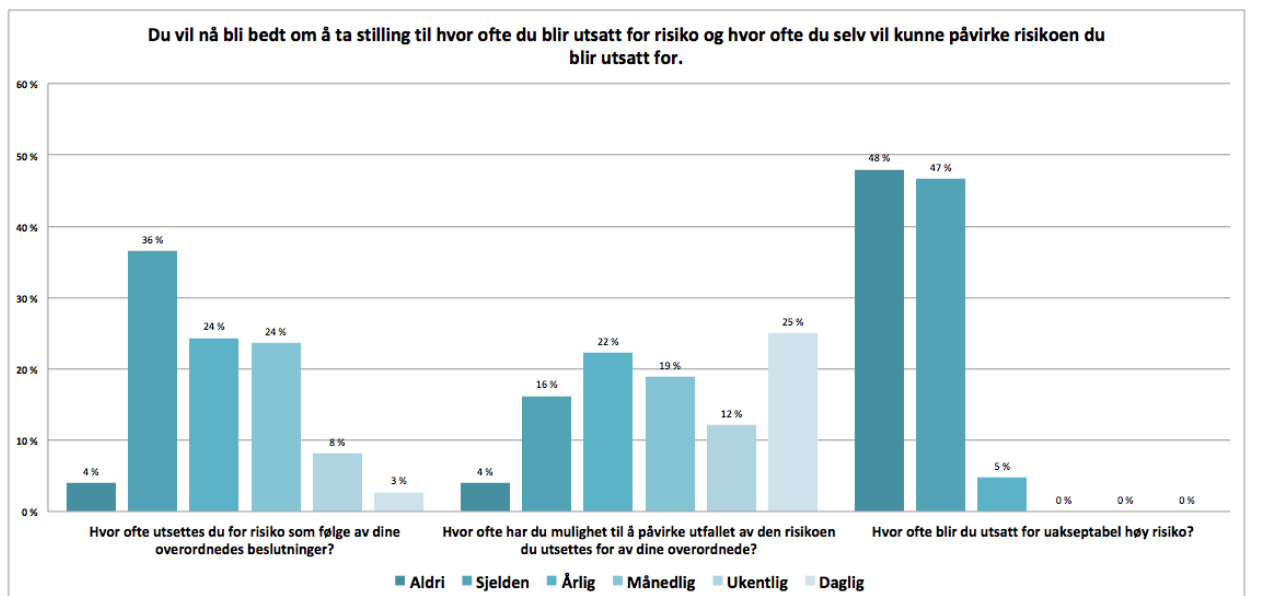
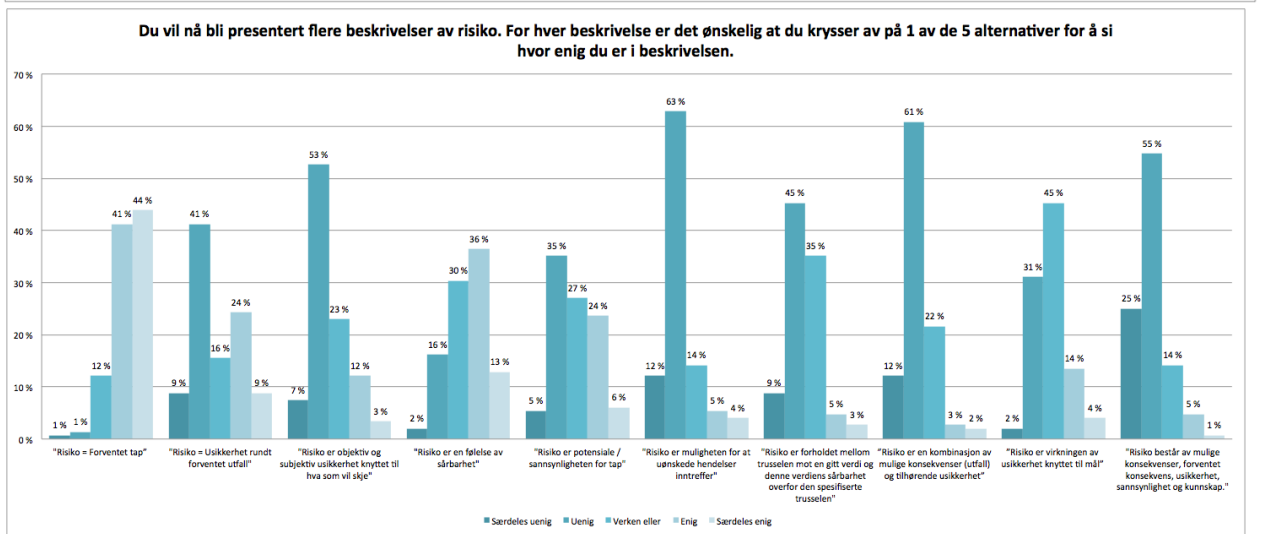
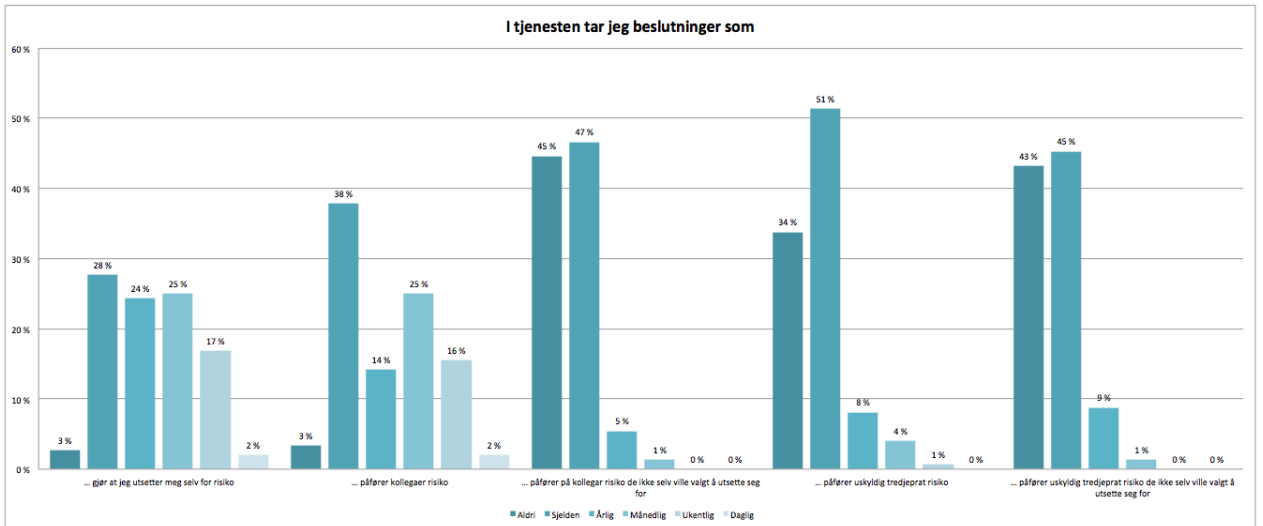

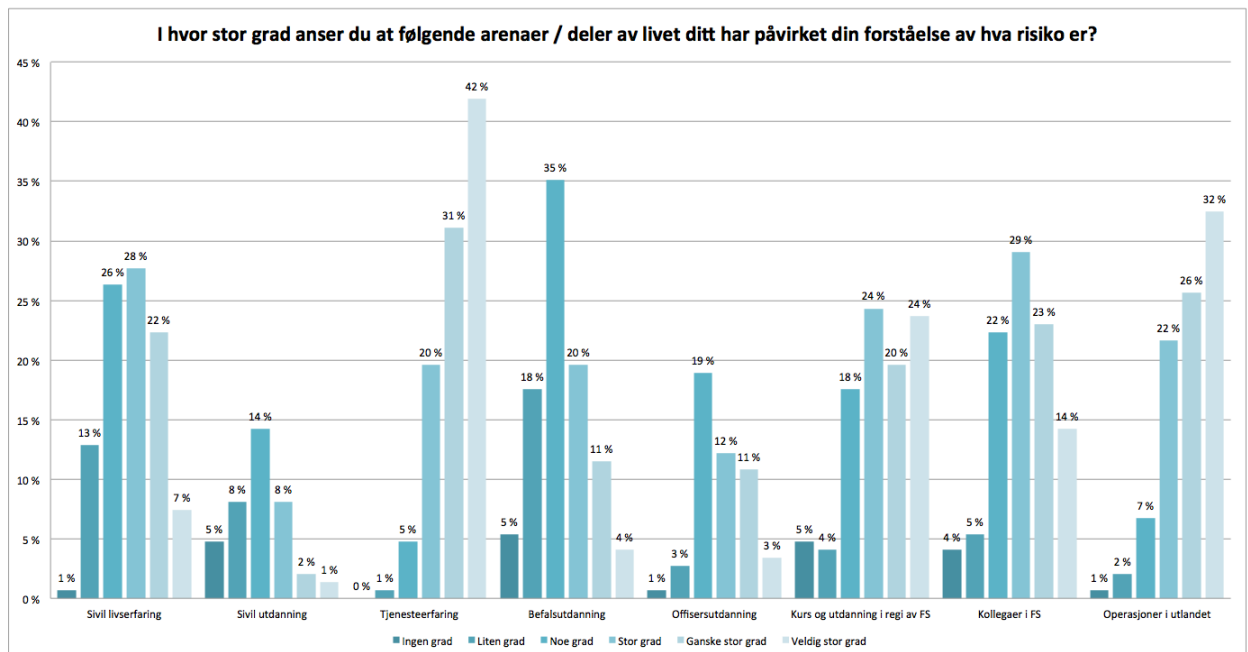
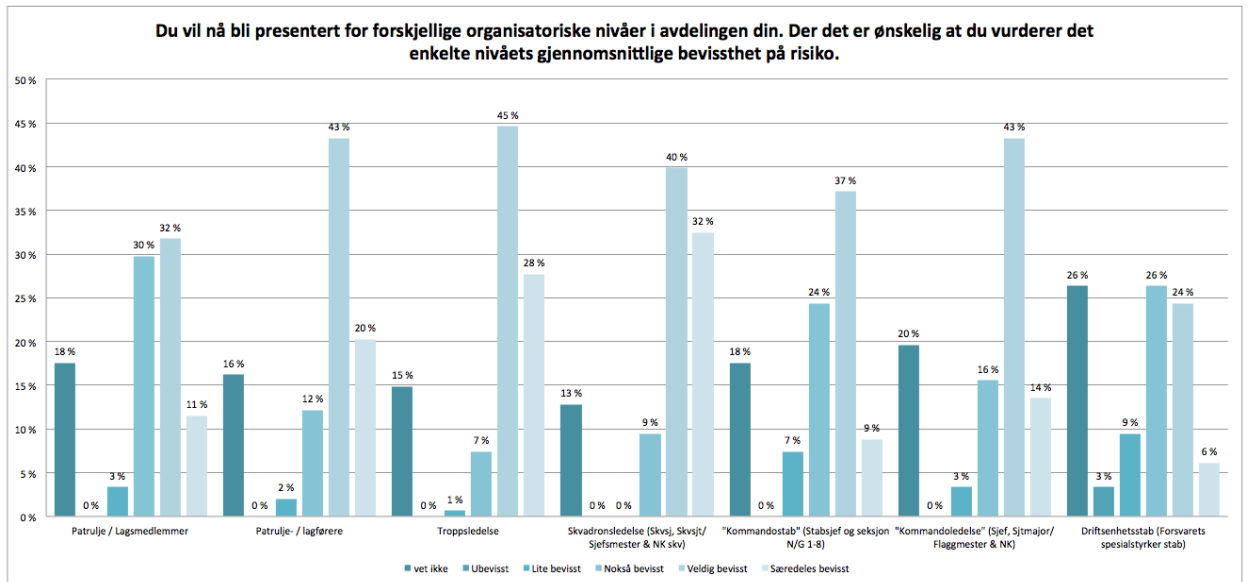
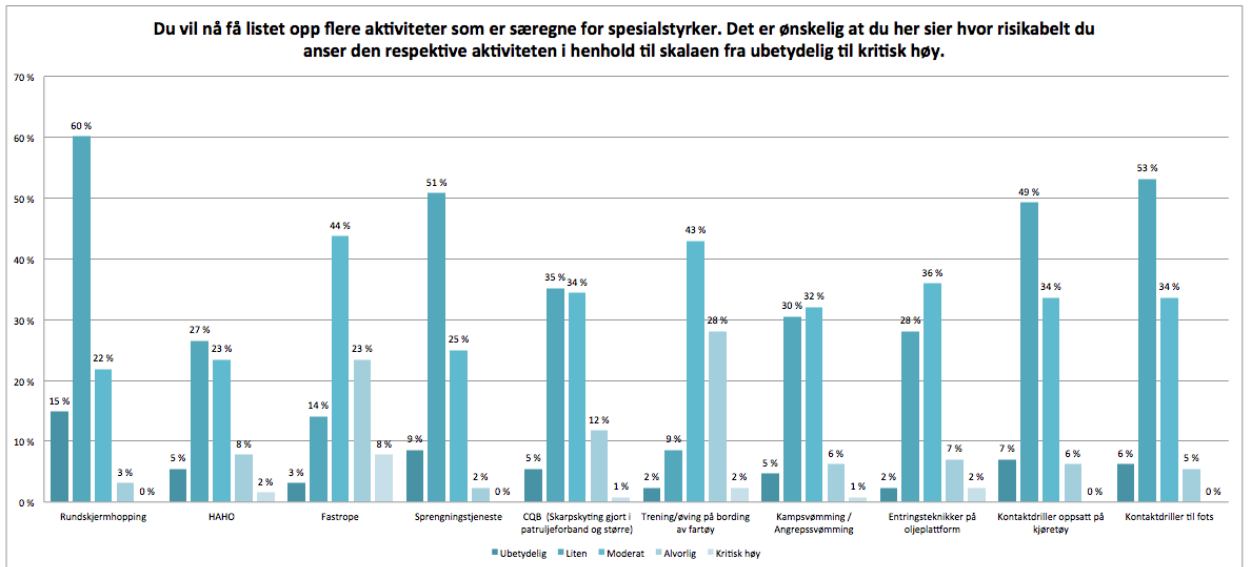
Kryss av for hvor mange utenlandsoperasjoner du har deltatt i.

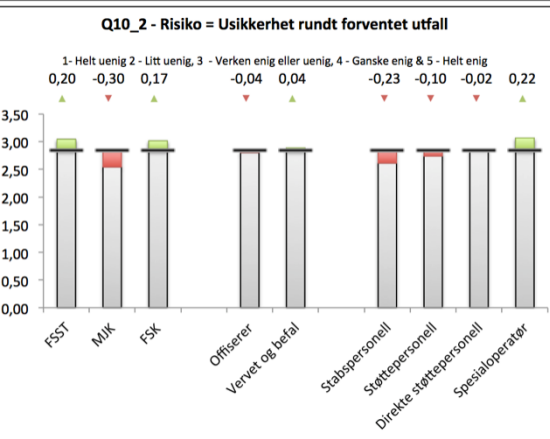
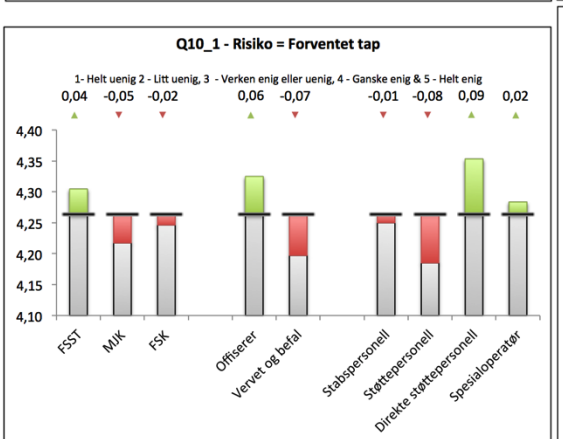
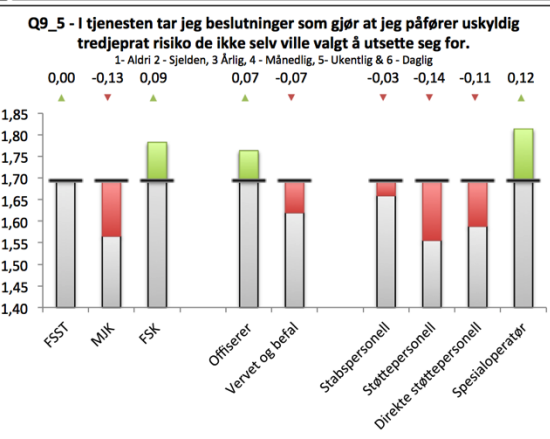
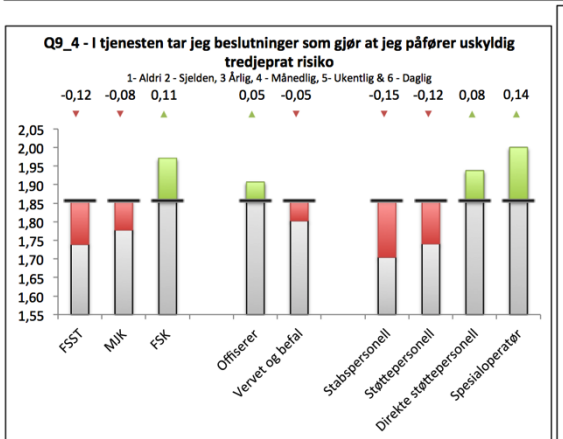
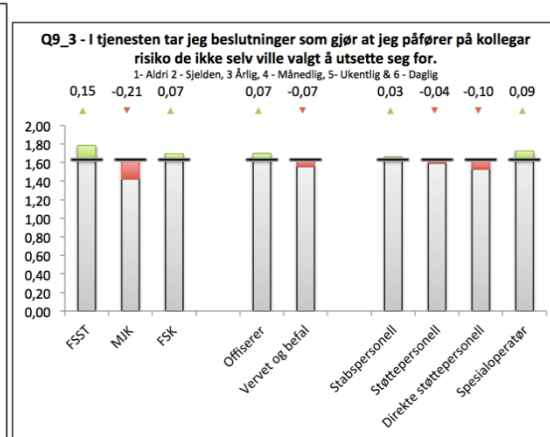
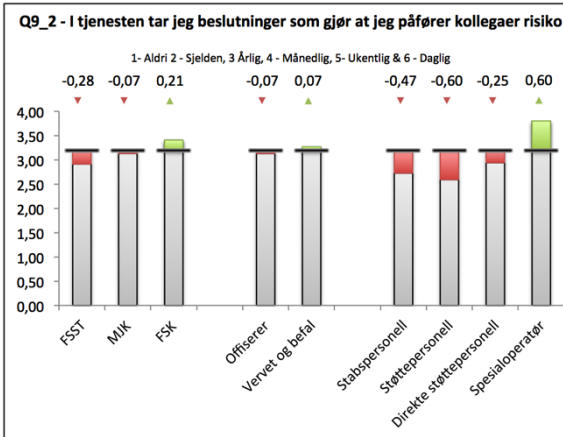
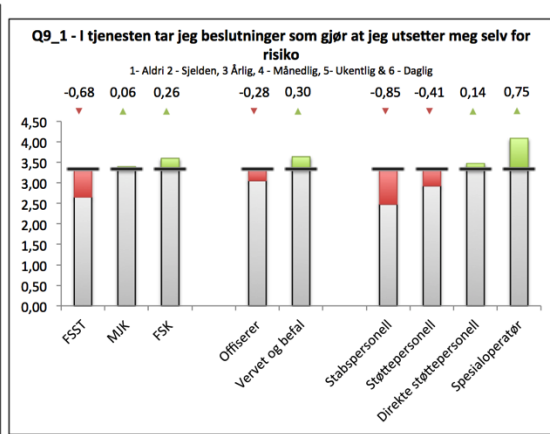
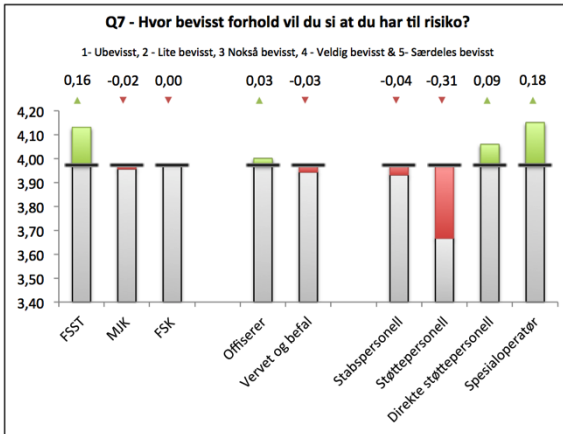

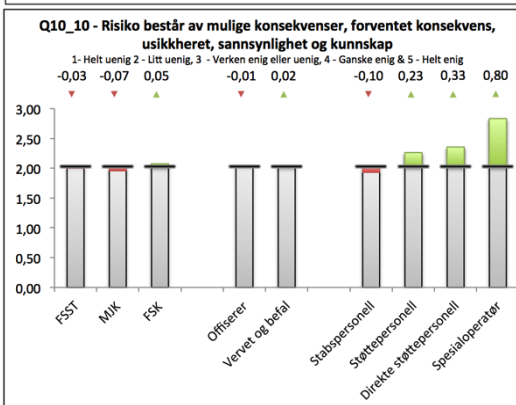
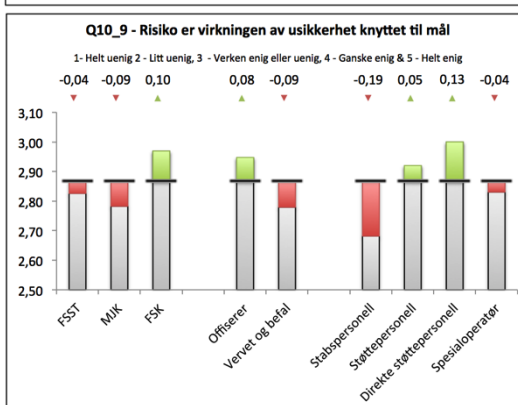
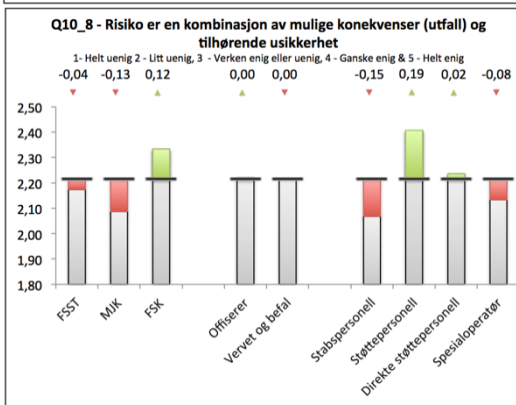
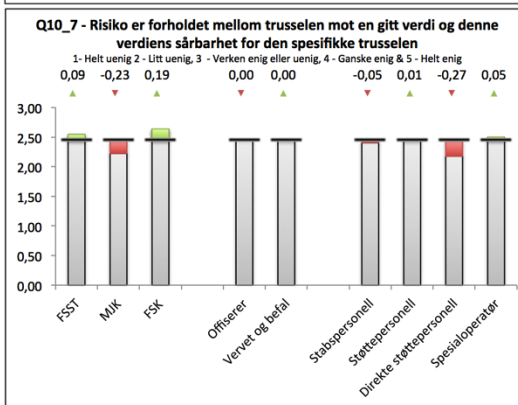
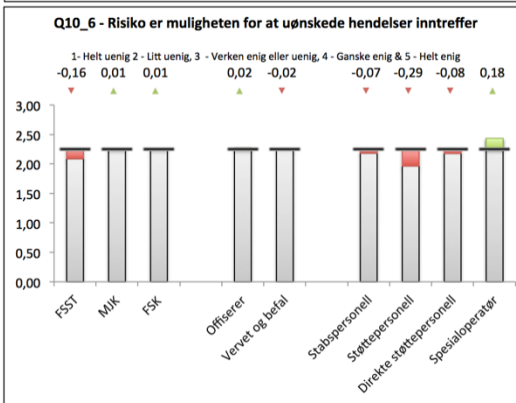
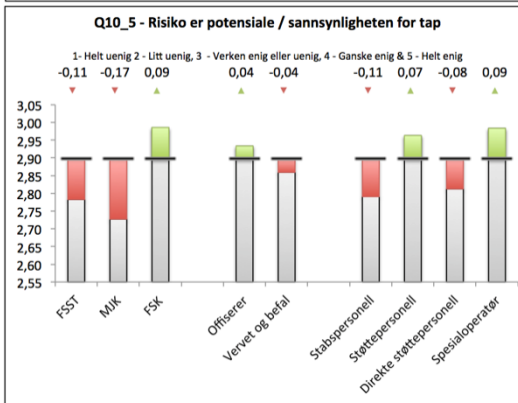
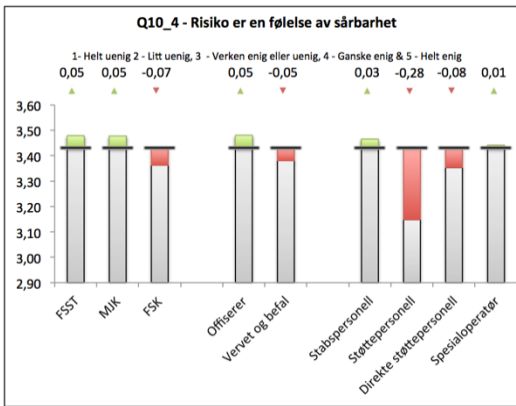
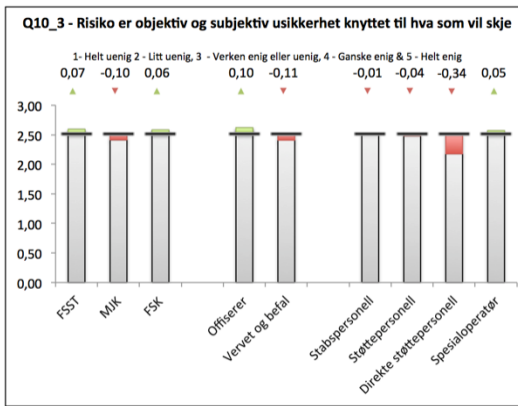

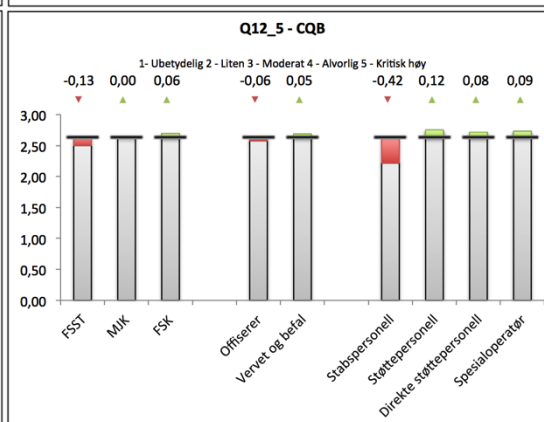
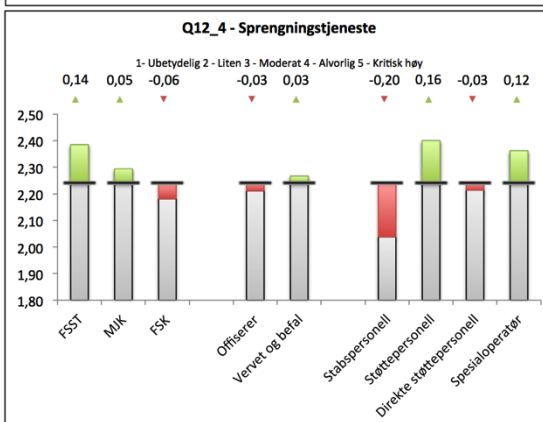
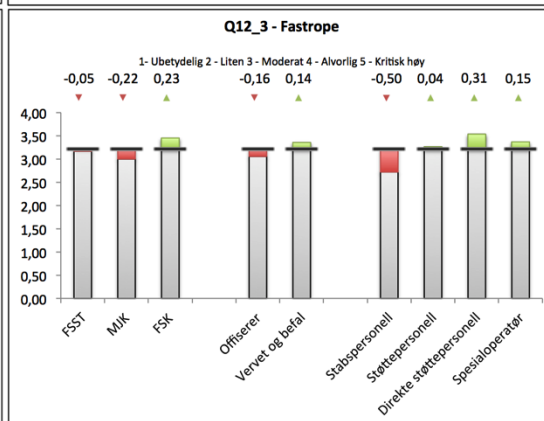
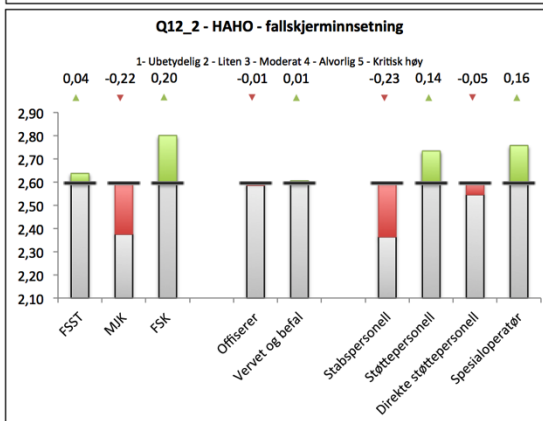
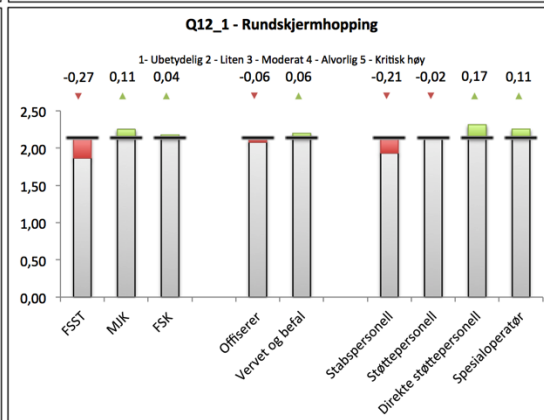
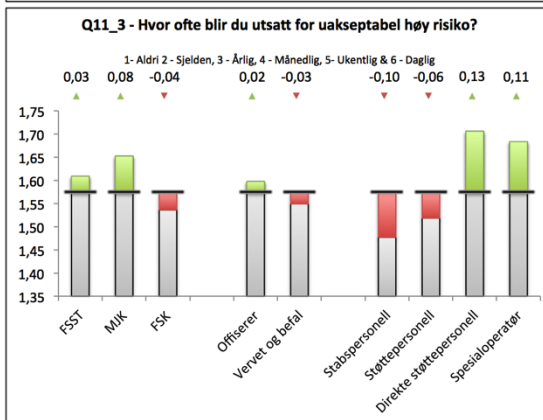
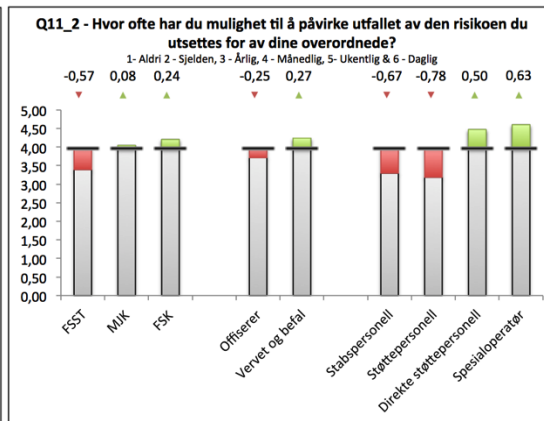
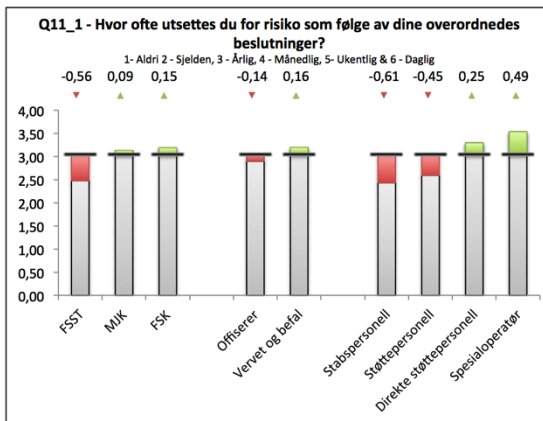

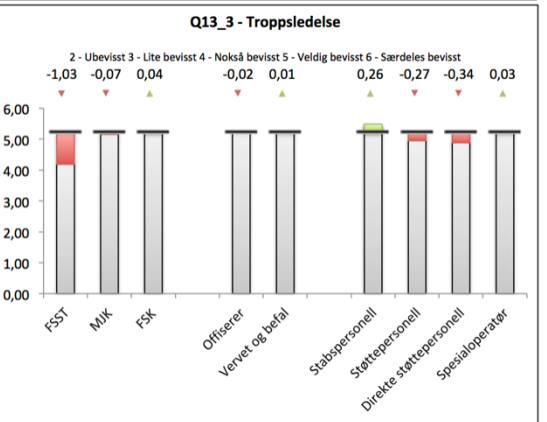
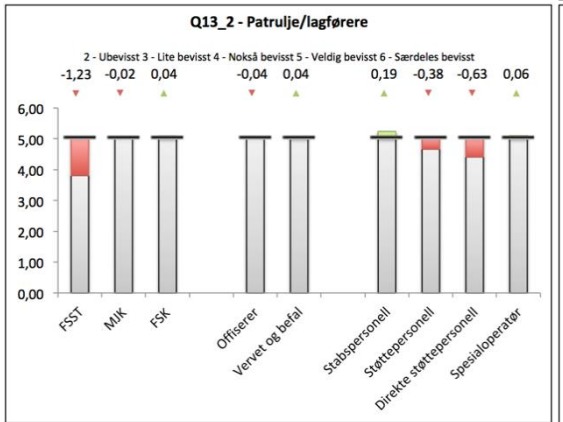
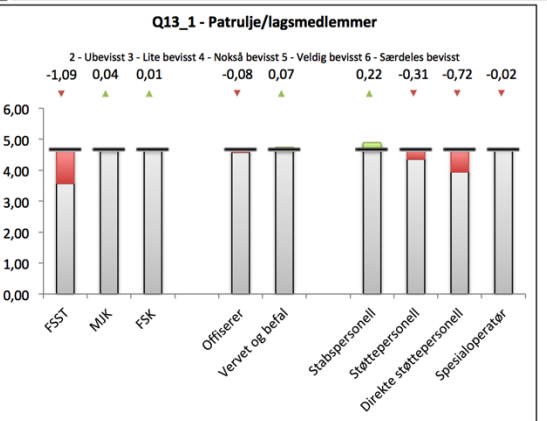
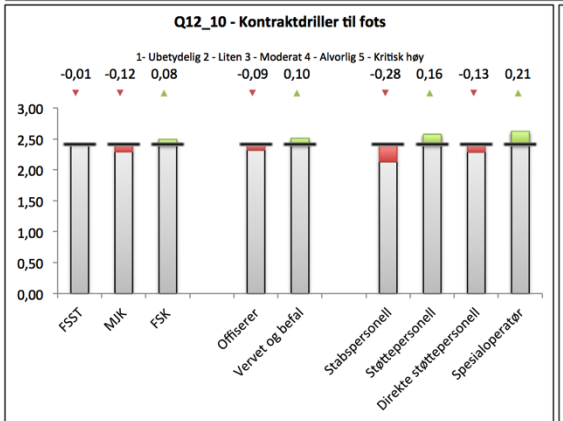
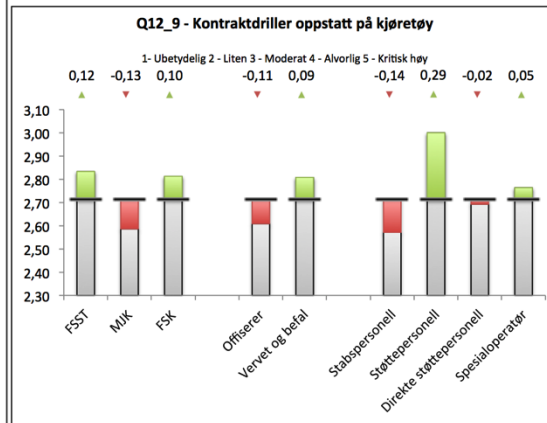
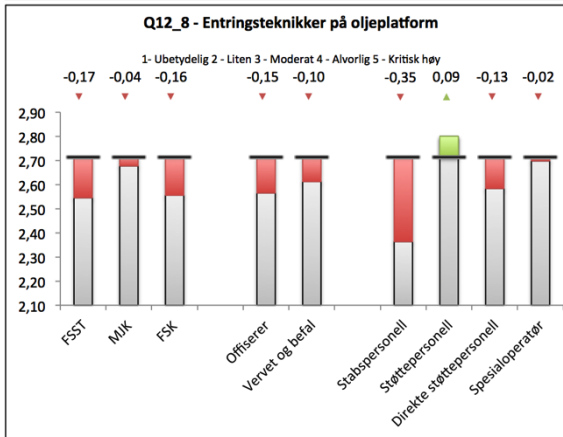
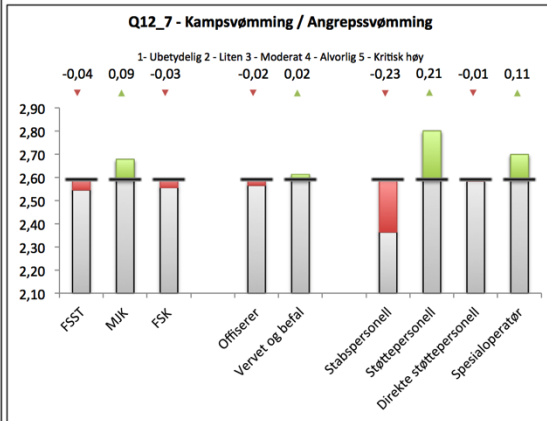
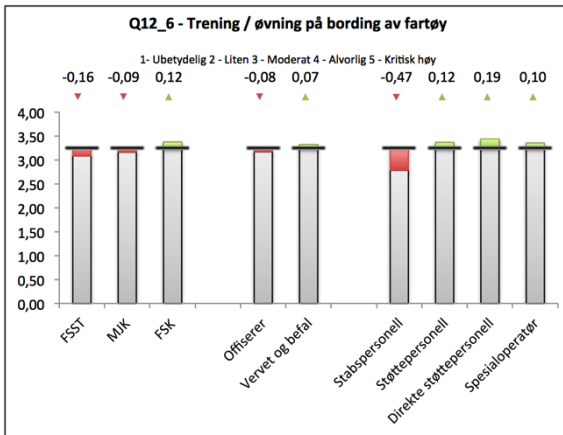

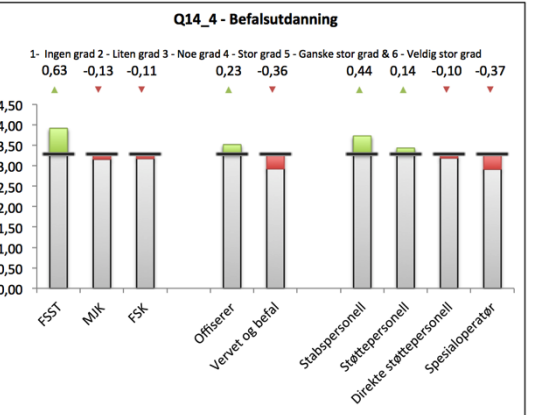
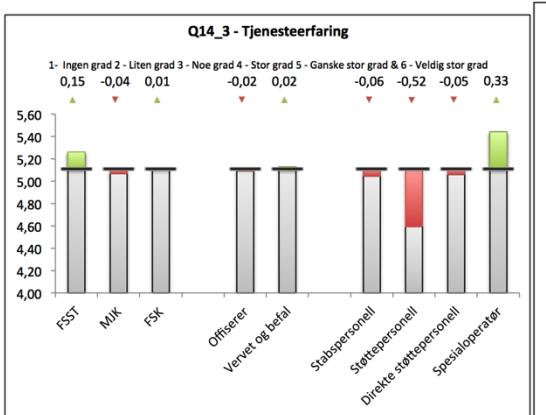
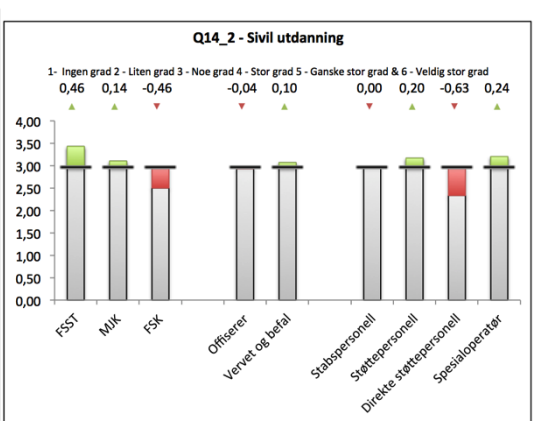
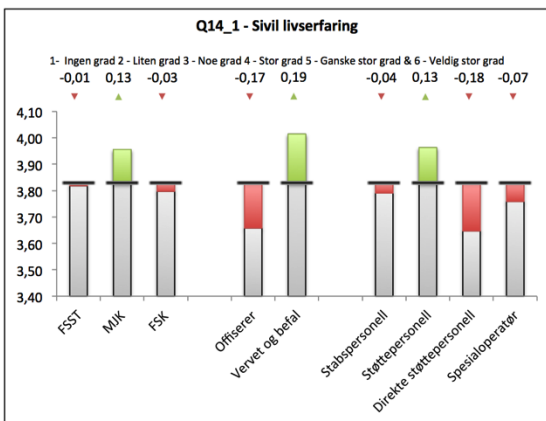
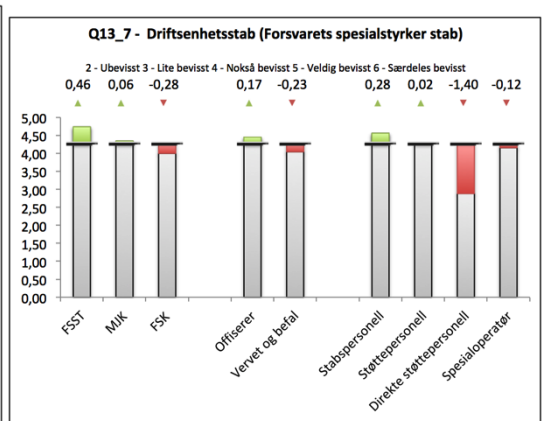
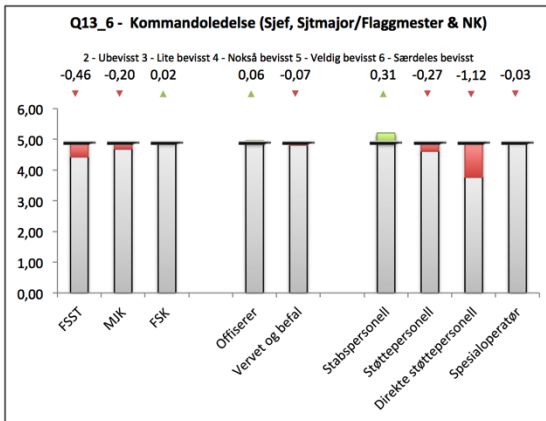
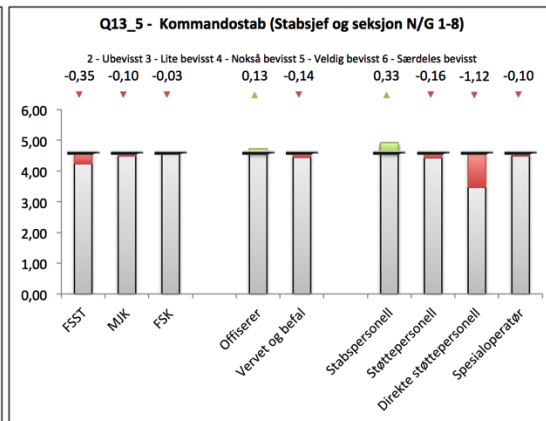
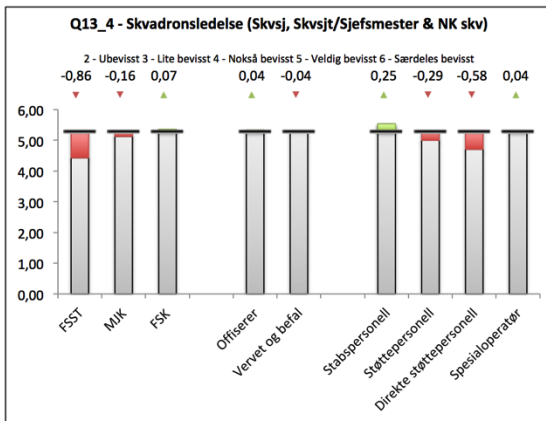

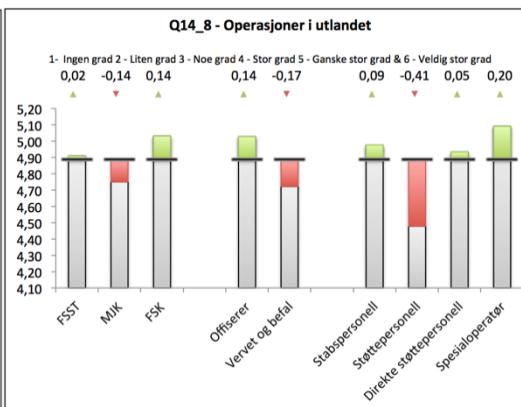
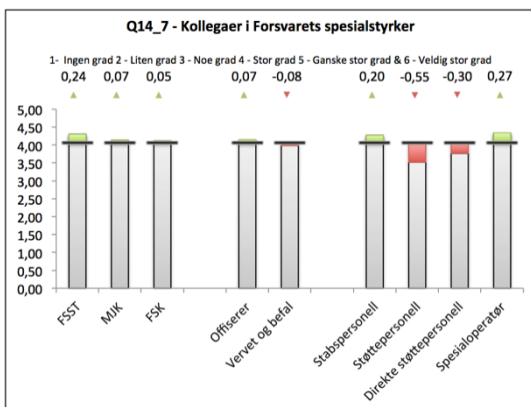
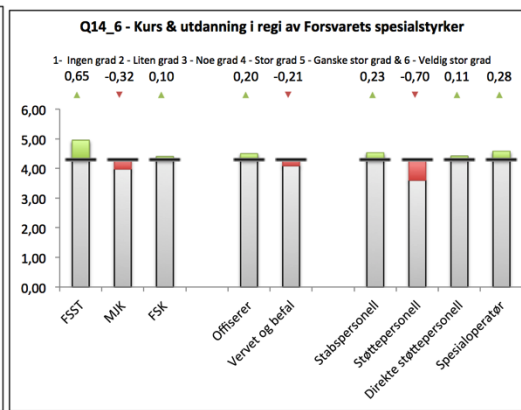
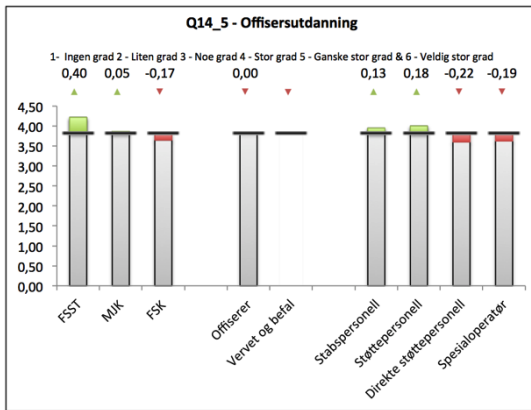

Vedlegg 3 – Begrepsforklaring knyttet til spørreundersøkelse

Rundskjermhopping / Static hopping er en fallskjermnsetningsteknikk der hopperne hopper fra flymaskinen med en fallskjerm som løses ut ved at det er festet en line fra skjermen til flyet. Fallet fra flyet utløser derfor fallskjermen som er formet som en rund halvkule. Denne kan i motsetning til sivile frittfallskjerner som er firkantede ikke "flys" i form av styrbarhet. Hopperen kan kun snu seg og derfor til en viss grad kontrollere nedstigningen. Denne teknikken benyttes for å kunne hoppe fra lav høyde. Eksempelvis 500 Fot / 152 meter i motsetning til "vanlig" frittfallhopping fra flere tusen meter over bakken.

HAHO – High Altitude High Opening er en fallskjermnsetningsteknikk som er spesielt teknisk og ferdighetsmessig krevende der det hoppes fra store høyder og fallskjermene løses i tilnærmet samme høyde for deretter å fly fallskjerm over lengre distanser. Dette kan sees på som en videreutdanning fra rundskjermhopping som kun gis til et fåtall i spesialstyrkemiljøet. Detaljene knyttet til denne innsetningsmetoden er gradert og beskrives derfor ikke ytterligere.

Fastrope er den faglige betegnelsen for den nedfiringsteknikken fra helikopter beskrevet i oppgavens innledning. Derav at man kun sikret med skinnhansker og lærstøvler benytter et spesielt utviklet grep med begge hendene i kombinasjon med benene kontrollerer nedfiringen. Dette kan blant annet gjøres fra 30 meters høyde. Primært kun praktisert av spesialoperatører, direkttestøtte personell og utvalgt stabs og støttepersonell.

Sprengningstjeneste er i spesialstyrkemiljøet knyttet til eksplosivryddning, destruksjonssprengning med mer. Dette er primært utført av et fåtall spesialoperatører og direkttestøttepersonell.

CQB – Close Quarter Battle er betegnelsen for strid i trange områder hvor personellet skyter forbi hverandre med betydelig lavere sikkerhetsmargin enn normalt. Primært kun praktisert av spesialoperatører og direkttestøtte personell.

Bording av fartøy er gradert og beskrives derfor ikke i detalj her, men er teknisk og ferdighetsmessig krevende med et ikke ubetydelig konsekvenspotensiale. Primært kun praktisert av spesialoperatører og direkttestøtte personell.

Kamp/angrepssvømming er sammenliknbart med bording og HAHO i at det er gradert hvordan det gjennomføres og det er kursing og trening som ikke gis til alle i spesialstyrkene. Primært kun praktisert av spesialoperatører.

Entringsteknikker på oljeplattform er sammenliknbart med kamp/angrepssvømming, bording og HAHO i at det er gradert hvordan det gjennomføres og det er kursing og trening som ikke gis til alle i spesialstyrkene. Primært kun praktisert av spesialoperatører og utvalgt direkte støttepersonell.

Kontaktdriller er en fellesbetegnelse for aktiv strid med gjensidig skuddveksling og forflytning til fots eller med kjøretøy. Dette er i utgangspunktet ikke særegent for spesialstyrker, men forventes å trenes / gjennomføres med lavere sikkerhetsmargin i spesialstyrkene enn konvensjonelle styrker. Dette kan i prinsippet hele populasjonen ha et forhold til.

Vedlegg 4 – Intervjuguide – Risikopersepsjon i Forsvarets spesialstyrker

Generell info til alle intervjukandidater

Intervjuet er bestått av fire deler av ulikt omfang. Del 1 er den infoen jeg gir deg nå, del 2 er noen få spørsmål om utformingen av spørreundersøkelsen, del 3 er noen få åpne spørsmål om risiko, del 4 er en kritisk gjennomgang av spørreundersøkelsens resultater før du avslutningsvis vil få muligheten til å komme med presiseringer og tilleggskommentarer.

Alle respondenter i undersøkelsene behandles anonymt. For dere som blir intervjuet vil det bli skrevet en kortfattet beskrivelse om dere for å "plassere" dere i Forsvarets Spesialstyrker (FS) av hensyn til å kunne si om svarene jeg får inn er representative for hele FS eller ikke. Samt at det vil bli brukt for å underbygge svarenes troverdighet.

Før vi starter må du trekke ett kort. Det kortet du trekker vil være det du betegnes som i oppgaven for å sikre at du får være anonym

Du er tiltenkt beskrevet i oppgaven på følgende måte:

Beskrivelse kandidaten **[Hentet fra eget kladdemark]**

Er det greit for deg å bli beskrevet på denne måten? Hvis ikke hva ønsker du endret?

!!! START OPPTAK MED DIKTAFONEN NÅ!!!

!!! START OPPTAK MED DIKTAFONEN NÅ!!!

Uavhengig av hva andre kan ha sagt så er det frivillig å stille opp på dette intervjuet. Ønsker du fremdeles å bli intervjuet?

Siden du stiller opp på dette intervjuet så regner jeg regner med at du har besvart spørreundersøkelsen.

Stemmer det?

Hva syntes du om undersøkelsen

Hva mener du at kunne vært bedre?

Vi går nå over til temaet for undersøkelsen og oppgaven.

Med egne ord hvordan vil du beskrive risiko? *[Risikobeskrivelse]*

Hvordan opplever du risiko i din tjeneste ved FS? *[Risikoppfatning]*

Hva er det mest risikable du blir eller har blitt utsatt for i din tjeneste ved FS? *[Risikobevissthet]*

Hva har hatt størst innflytelse på hvordan du tenker om risiko? *[Innflytelse på risikotankegang]*

Hvor viktig vil du si at det å ha en god forståelse for risiko er for den enkelte i Forsvarets spesialstyrker? *[Risikobevissthet]*

Vi vil nå gå igjennom resultatene fra spørreundersøkelsen. Hvor jeg ønsker at du kommenterer ditt inntrykk av datamaterialet.

Risikobekrivelse hele FS vs egen del av populasjonen

Oppfattelsen av å bli utsatt for risiko FS vs egen del av populasjonen

Risikobevissthet i FS vs egen del av populasjonen

Innflytelse på forståelse for Risiko i FS vs egen del av populasjonen

Vi har nå kommet til siste spørsmål.

Er det noe du ønsker å tillegg som du mener er viktig å få med for å skape forståelse for hvordan risiko oppfattes og håndteres i Forsvarets spesialstyrker?

Tusen takk for at du stilte opp!

Vedlegg 5 – Beskrivelse av intervjuobjektene

Følgende beskrivelser er alle godkjent av den enkelte som beskrives. Beskrivelsene er skrevet for å vise hvilke deler av populasjonen den enkelte representerer i undersøkelsen, samt å gi ett inntrykk av den enkeltes bakgrunn for å uttale seg om risiko Forsvarets spesialstyrker. Alle personene beskrives med samme kjønnsform, avrundede cirka beskrivelser av tjenesteverighet og navngitt som det bildekortet de trakk fra en kortstokk i forbindelse med sitt intervju i den hensikt å bidra til deres anonymitet.

SPAR ESS

Spar Ess er befalsutdannet og tjenestegjør til daglig som spesialoperatør på troppsnivå i en av kampskvadronene til Forsvarets spesialkommando. Han har omkring 10 års fartstid som spesialoperatør med flere utenlandsoppdrag bak seg. Hvor han blant annet har deltatt på gisselredningsoperasjoner med krevende kamphandlinger. For sine handlinger under en slik operasjon har han blitt tildelt en av nasjonens rangerte dekorasjoner for tapperhet. Videre er han spesialtrent for maritime operasjoner som inkluderer kamp/angrepssvømming. Han har tjenestegjort i Forsvarets spesialkommando hele sin militære karriere.

KLØVER KNEKT

Kløver knekt er befalsutdannet spesialoperatør og tjenestegjør til daglig som innsetningsbefal i Forsvarets spesialkommando. Han har mer enn 20 års tjeneste fra Forsvarets spesialkommando og kan med rette omtales som en pioner i spesialstyrkemiljøet. I løpet av sin tid i Forsvaret spesialkommando har han tjenestegjort fra patruljemedlem til og med skvadronsledelse. Han har deltatt i ett bredt spekter av operasjoner i utlandet. I løpet av tjenesten har han spesialisert seg innen flere fagfelt. Deriblant avanserte luftinnsetningsteknikker som HAHO. Han har hatt stått som ansvarlig leder for flere øvelser og aktiviteter med et betydelig konsekvenspotensiale.

HJERTER ESS

Hjerter Ess er befalsutdannet og tjenestegjør til daglig som eksplosivrydder i Forsvarets spesialkommando. Bak seg har han mange års tjeneste i Forsvaret som eksplosivrydder. Deriblant flere operasjoner i utlandet. I Forsvarets spesialkommando tjenestegjør han på lagsnivå og har blant annet som arbeidsoppgave å underlegges kampskvadronene når de trenger støtte med hans ekspertise. Det være seg nasjonale antiterroroperasjoner eller operasjoner i utlandet.

RUTER KONGEN

Ruter kongen er krigsskoleutdannet og tjenestegjør til daglig som spesialoperatør i Marinejegerkommandoen. Han har tjenestegjort omtrent 10 år som spesialoperatør. Fra tidlige har han i mer enn 5 års tjeneste i sjøforsvaret inkludert krigsskoleutdanningen. I løpet

av tjenesten har han gjennomført tre perioder i utenlandsoperasjoner, og tjenestegjort på alle nivåer fra patruljemedlem til skvadronsledelse. I tillegg har han flere års erfaring fra utdanning av nye spesialoperatører.

KLØVER KONGEN

Kløverkongen tjenestegjør til daglig som spesialoperatør i Marinejegerkommandoen. Utover befals- og spesialoperatørutdanningen har han både sivil og militær tilleggsutdanning. Han har til sammen over 20 års tjeneste ved Marinejegerkommandoen. I løpet av den tiden har han rukket å jobbe på alle nivåer fra enkeltmann og patruljemedlem til seksjonssjef i kommandoens stab. Videre har han tjenestegjort fem perioder i utenlandsoperasjoner, ytterligere spesialisering i undervannsoperasjoner og omfattende erfaring fra utdanning av nye spesialoperatører. Han har hatt stått som ansvarlig leder for flere øvelser og aktiviteter med et betydelig konsekvenspotensiale.

RUTER DAMEN

Ruter Damen tjenestegjør til daglig som stabsoffiser i Forsvarets spesialstyrker stab uten selv å ha tjenesteerfaring fra verken Marinejegerkommandoen eller Forsvarets Spesialkommando. Han har både sivil akademisk utdanning på masternivå og militær tilleggsutdanning. Fra før har han befalsutdanning og tjeneste fra flere konvensjonelle avdelinger. Da både fra verneplikts baserte og profesjonelle avdelinger med tjeneste opp til stabsnivå 2.

HJERTER KONGEN

HJERTER KONGEN er en krigsskoleutdannet offiser og tjenestegjør til daglig som stabsoffiser i Stab Forsvarets spesialstyrker stab. Han er selektert og utdannet spesialoperatør. Han har tjenestegjort flere år på patruljenivå som enkeltmann før han fikk ansvaret for å være troppsjef i en kampskvadron. Han har deltatt på flere operasjoner i utlandet hvor han blant annet har deltatt i gisselredningsoperasjoner med kamphandlinger. Videre er han spesialtrent for maritime operasjoner. Han har hatt stått som ansvarlig leder for flere øvelser og aktiviteter med et betydelig konsekvenspotensiale. Han har også tjenesteerfaring fra konvensjonelle styrker.

Vedlegg 6 – Anbefaling til Forsvarets spesialstyrker

Sikkerhets eller risikostyring

Forsvarssjefens direktiv om krav til sikkerhetsstyring stiller krav til en kontinuerlig forbedring av sikkerheten. Herunder fravær av forhold som kan føre til uønskede hendelser som igjen defineres som uhell, skader, sykdom, nestenuhell, sikkerhetsbrudd og sikkerhetstruende hendelser. Det kreves videre at dette både gjelder fredsdrift av ved operasjoner i utlandet. Implisitt dikterer dette Forsvaret til å skulle ta mindre og mindre risiko. Det er rimelig å forvente at det kravet vil kunne komme i konflikt med militære styrkes mulighet til å gjennomføre militære operasjoner som i seg selv er risikable. Dersom en slik forståelse av sikkerhetsstyringen for en slik innflytelse vil det være spesielt krevende for spesialstyrker som basert på doktrine skal ha en vilje til å akseptere større grad av militær og politisk risiko enn konvensjonelle styrker. Ved å anvende risikostyring erstatter man søken etter å ta mindre og mindre risiko med en balansering av ulike hensyn som sannsynlighets og konsekvensreducerende tiltak med situasjonsbestemte og lokale forhold i den hensikt å kunne løse pålagte oppdrag. Dersom Forsvaret spesialstyrker gis dispensasjon fra sikkerhetsstyringsdirektivet for å sikre nødvendige rammene for å håndtere risiko bør det også vurderes å innføre et direktiv for risikostyring i Forsvarets spesialstyrker. Et slikt risikostyringsdirektiv vil det ikke gi fri aksept for risiko, men i større grad anerkjenne styrkenes behov for nettopp å trene så realistisk som en kan akseptere og samtidig påta seg den nødvendige risikoen for å løse sine tildelte oppdrag. Risikostyring i Forsvarets spesialstyrker kan i denne sammenheng begrenses til å omhandle, utdanning, trening, øving og militære operasjoner. Slik at administrative forhold som økonomistyring med mer kan fortsatt gjennomføres med utgangspunkt i samme direktiv som resten av Forsvaret.

Pragmatisk risikoperspektiv

I forhold til å utvikle et pragmatisk risikoperspektiv kan man enten operere med forskjellige risiko definisjon for forskjellig aktivitet. Eksempelvis ved at man benytter definisjonen (C,P) for generisk aktivitet som, eksempelvis rutinemessige skyteøvelser og fallskjermutdanning, hvor man vil kunne ha relevant statistisk erfaringsdata som grunnlag for sannsynlighetsberegninger. Samtidig som de i forbindelse med planlegging av spesialoperasjoner bør benytte seg av (C,U) for på den måten utvikle en institusjonalisert bevissthet til den uunngåelige usikkerhetsfaktoren. For planarbeid for skjerming og sikring av egne styrker kan det vurderes å benytte NS5830 definisjonen av risiko. Dette vil kreve ett disiplinert forhold til hvilke definisjon som benyttes når og vil ha en mulighet for sammenblanding. Det er også mulig å ikke forenkle risikodefinitjonen, men heller inkluderer forhold som sannsynlighet, usikkerhet og kunnskap som faktorer i sin risikoforståelse. Så kan man med utgangspunkt i det ha et pragmatisk forhold til hvilke analyseverktøy som benyttes med utgangspunkt i hva man skal analysere risikoen knyttet til. Hvor sannsynlighet tillegges vekt når man har et statistisk grunnlag, at man ydmykt vurderer kvaliteten på kunnskapen man baserer sine vurderinger på før de kommuniseres, samt at man

tar høyde for usikkerhet i større grad når man står ovenfor dynamiske og potensielt unike situasjoner. For på denne måten treffe mer målrettet i sin analyse av den aktuelle risikoen. Når man presenterer risikoene for beslutningstakere anbefales det å tillate seg mer informative beskrivelser enn måten som presenteres i oppgavens innledning. Fortrinnsvis i tråd med Avens tredimensjonale risikomatrix supplert med en liste over identifiserte usikkerhetsmomenter.

Innføring av enhetlig utdanning om risiko

Uavhengig av styringssystem og risikodefinsjon som benyttes i Forsvaret spesialstyrker vil det kunne være hensiktsmessig å innføre helhetlig undervisning knyttet til risiko. Det være seg som del av spesialoperatørutdanningene, mottaksprogrammene av nytilsatte og trening og øving av styrkene. Dette for å få en mer presis språkbruk og forståelse for risikofenomenet. Samt hvordan det bør analyseres og kommuniseres.

Det potensielle kulturelle gapet til Luftforsvaret

Basert på det som ble beskrevet av flere intervjuobjekter om sin forståelse av Luftforsvarets kultur for risiko er det grunnlag for å anbefale at det gjøres tiltak for å avdekke hvorvidt deres forståelse er representativt. Om så er tilfellet videre vurdere om det er så problematisk som en kan få inntrykk av. Det kan godt hende at en tettere integrasjon og bygging av felles forståelse for hverandres perspektiver er tilstrekkelig, for på den måten å sikre et hensiktsmessig grunnlag for samvirke og samtrening, slik at man ikke løper en unødvendig høy risiko under operasjoner. Dette kan gjøres ved at man enten ikke har tilgjengelig en kapasitet som hadde vært mest hensiktsmessig eller at momenter under operasjonen må gjennomføres med uønsket lav treningsstandard.